

CENTAR ZA UNAPREĐIVANJE PRAVNIH STUDIJA

BIBLIOTEKA
• SUOČAVANJA •

20

Urednik
PROF. DR JOVICA TRKULJA

Urednik izdanja
MR SAŠA GAJIN

Objavlјivanje ove knjige pomogao je
Švedski helsinški komitet za ljudska prava

Izdavač
Centar za unapređivanje pravnih studija
Goce Delčeva 36, 11000 Beograd
Tel: 2608 360, Fax: 2608 346
E-mail: cups@cups.org.yu, www.cups.org.yu

Za izdavača
prof. dr Vladimir V. Vodinelić

Priprema i štampa
„Dosije“, Beograd

Tiraž
500 primeraka

ISBN 978-86-7546-031-2

DISKRIMINACIJA U SRBIJI 2007

IZVEŠTAJ
KOALICIJE PROTIV DISKRIMINACIJE

Beograd
2008

SADRŽAJ

Uvodnik	7
Inicijativa mladih za ljudska prava.....	11
CHRIS – Odbori za ljudska prava u Srbiji	25
Udruženje studenata sa hendikepom.....	75
LABRIS– Organizacija za lezbijska ljudska prava	84
GAYTEN-LGBT- Centar za promociju prava seksualnih manjina	102
Gej strejt alijansa.....	110
Antitrafiking centar.....	144

UVODNIK

Princip jednakosti, načelo da su svi ljudi jednaki bez obzira na lična svojstva, u modernim društvima predstavlja više od pravnog standarda – radi se o moralnom imperativu, o tome da danas više nije moguće opravdati obespravljanje jednih ili privilegovanje drugih zbog toga što oni dele istu rasu, boju kože, nacionalnu pripadnost, etničko poreklo, versko ili političko uverenje, pol, seksualnu opredeljenost ili drugo lično svojstvo. Ono što je do juče bilo smatrano kao normalno, poželjno i pravno dozvoljeno, sada je u razvijenim pravnim kulturama zakonom zabranjeno, društveno nepoželjno i moralno neprihvatljivo.

Koalicija protiv diksriminacije nastala je upravo sa ciljem da odlučujuće doprinese približavanju naše zemlje ovom civilizacijskom standardu. Koaliciju su uz podršku Švedskog helсиншког komuteta za ljudska prava, osnovale u martu 2005. godine sledeće nevladine organizacije: Centar za unapređivanje pravnih studija, Inicijativa mladih za ljudska prava, Odbori za ljudska prava u Srbiji – CHRIS, VelikiMali iz Pančeva, LABRIS – grupa za lezbejska ljudska prava, GAYTEN LGBT, Udruženje studenata sa hendikepom i Glas razlike. Početkom 2007. godine, Koalicija protiv diskriminacije je organizaciono proširena – umesto Glasa razlike, nove članice Koalicije postale su Antitrafiking centar i Gej strejt alijansa.

Na prvom sastanku Koalicije definisani su osnovni principi i vrednosti na kojima počiva njen rad:

„Koalicija protiv diskriminacije je formirana da bi informisala javnost o svim slučajevima diksriminacije a posebno mizogenije, rasizma, ksenofobije, homofobije, diskriminacije dece i osoba sa hendi-kepom u Srbiji, a sve u cilju podržavanja uvođenja i primene antidiskriminacionih zakona u našem pravnom sistemu.

Rad Koalicije protiv diskriminacije se temelji na načelima poštovanja različitosti i razvijanja solidarnosti sa diskriminisanim grupama, nenasilju, otvorenosti rada, nedeljivosti ljudskih prava i principu nehijerarhije ljudskih prava.“

Već tri godine članice Koalicije samostalno i u saradnji sa drugim članicama rade na ostvarivanju proklamovanih ciljeva. Na prvom mestu, informacije o diskriminatorskoj praksi konstantno se objavljuju na zajedničkoj internet stranici Koalicije: www.cups.org.yu/kpd. Članice Koalicije se redovno okupljaju i zajednički nastupaju u javnosti. Svaka članica Koalicije razvila je svoj program aktivnosti u cilju borbe protiv diskriminacije – od pružanja usluga pravne pomoći žrtvama diskriminacije, praćenja sproveđenja zakona u oblasti u kojima dolazi do diskriminatorskog postupanja, analiziranja nedostataka domaćeg zakonodavstva, kao i uzroka i posledica diskriminacije u pojedinim oblastima društvenog života, do programa obuke za borbu protiv diskriminacije, podizanja pravne svesti građana i vlasti i vođenja kampanje za usvajanje antidiskriminacionih zakona.

Jedan od najvrednijih rezultata Koalicije svakako je usvajanje „Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom“ u aprilu 2006. godine. Ovaj Zakon predstavlja prvi pravi antidiskriminacioni propis u našoj zemlji. Nastao je na temelju Modela zakona protiv diskriminacije osoba sa

invaliditetom radne grupe Centra za unapređivanje pravnih studija iz 2003. godine, teksta čije su usvajanje od državnih organa uporno više godina zahtevale uz invalidske organizacije i same članice Koalicije.

Danas se Koalicija protiv diskriminacije bori za usvajanje opšteg antidiskriminacionog zakona. U junu 2006. godine članice Koalicije su se usaglasile oko pojedinačnih rešenja Modela zakona protiv diskriminacije koji preporučuju Narodnoj skupštini i Vladi Republike Srbije kao osnov budućih zakonskih rešenja. Ovaj tekst Modela zakona protiv diskriminacije dostupan je na internet stranici Koalicije, a krajem 2006. i u toku 2007. u dva posebna izdanja je i objavljen u knjizi „*Antidiskriminaciono pravo, Vodić*“, u izdanju Centra za unapređivanje pravnih studija.

U oktobru 2007. godine, poslanici Liberalno-demokratske partije (LDP) u Narodnoj skupštini Republike Srbije, podneli su Predlog zakona protiv diskriminacije koji se u potpunosti temelji na Modelu zakona protiv diskriminacije iza koga стоји Koalicija protiv diskriminacije. Članice Koalicije su se tim povodom krajem 2007. godine neposredno obratile pismom predsedniku Narodne skupštine sa zahtevom da bez odlaganja stavi na dnevni red skupštinskog zasedanja Predlog zakona LDP-a.

Izveštaj o diskriminaciji u Srbiji koji je pred čitaocima, predstavlja još jedan u nizu zajedničkih poduhvata članica Koalicije. Radi se o drugom po redu godišnjem izveštaju o diskriminaciji u Srbiji. U jedinstvenoj publikaciji ove vrste u zemlji, članice Koalicije predstavljaju saznanja do kojih su došli prateći diksriminatornu praksu, od postupanja državnih organa u sprovođenju zakonskih odredbi o sprečavanju diskriminacije, do fizičkog zlostavljanja Roma ili homoseksualaca od strane pojedinaca na gradskim ulicama. Naša je namera da i u budućnosti nastavimo sa praćenjem pojedi-

načnih slučajeva diskriminacije, kako bi najširoj javnosti mogli da dokumentujemo ono o čemu gotovo svi koji se bave ljudskim pravima dobro znaju: da je diskriminacija u Srbiji endemska i sistemska pojava sa kojom se valja suočiti usvajanjem novih savremenih zakonskih rešenja, ali i svakodnevnim preduzimanjem konkretnih mera pravne i druge zaštite od diskriminacionog postupanja.

Za Koaliciju protiv diskriminacije
Saša Gajin

INICIJATIVA MLADIH ZA LJUDSKA PRAVA

I Inicijativa pred sudovima u ime žrtava diskriminacije

A. Peti napad na Životu Milanovića

Braman Hindu Vajšnavske zajednice iz Jagodine, Života Milanović već 6 godina je izložen neprestanim pretnjama i fizičkim napadima.

Početkom 2001. godine Milanović je počeo da dobija pretnje putem anonimnih telefonskih poziva. Prečeno mu je da će biti ubijen, da širi „cigansku veru“, da će biti zapaljen sa kućom u kojoj živi, a osobe koje su ga zvalе predstavile su se kao „srpski vitezovi“¹. U septembu 2001. godine napadnut je ispred ulaza stana u Jagodini od strane trojice nepoznatih napadača i pretučen bejzbol palicama. Deset dana kasnije, u hodniku iste zgrade, trojica nepoznatih napadača su ga napala i naneli mu nožem telesne povrede u vidu posekotina po grudima i glavi. Milanović je napad prijavio policiji. Tokom razgovora sa inspektorima u jagodinskoj policiji pretežno je ispitivan o njegovim verskim ubedjenjima: ko finansira njegovu versku zajednicu, koliko ima članova, gde se nalazi centar i slično.

Novi napad dogodio se 11. jula 2005. godine. Takođe u blizini stana u kome je boravio u Jagodini, napadnut je od

1 Izveštaj o incidentu od 18. novembra 2005. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

strane tri mlađa čoveka u kapuljačama i uboden nožem u predelu grudi. Napad je ponovo prijavio policiji u Jagodini gde su mu uzeli izjavu i savetovali da ne izlazi uveče iz kuće pošto „provocira ljude“². Sledeći put je na razgovor pozvan tek 19. septembra 2005. godine, kojom prilikom je ponovo ispitivan o njegovim verskim ubeđenjima.

Milanović se obratio za pomoć nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava. U njegovo ime, Komitet pravnika za ljudska prava iz Beograda (YUKOM) podneo je predstavku Generalnom inspektoratu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije (MUP RS), smatrajući da policija nije preduzela sve mere u cilju rasvetljavanja slučaja. Odgovor od ovog organa stigao je 19. oktobra 2005. godine, u kome se navodi da je predstavka osnovana i da policija nije preduzela sve mere iz svoje nadležnosti³.

U dopisu kabineta ministra policije se navodi: „Izvršenim proverama utvrđeno je da radnici Sekretarijata u Jagodini na osnovu informacija koje su dobili od oštećenog i saznanja koja su prikupili operativnim radom na terenu, nisu preduzeli sve mere i radnje iz svoje nadležnosti na identifikaciji lica koja su napala Milanovića i tom prilikom nu naneli telesne povrede, zbog čega se predstavka može smatrati osnovanom. Međutim, rad na pronalaženju i identifikaciji NN izvršilaca biće nastavljen, a po pronalasku i identifikaciji istih biće preduzete mere u skladu sa zakonom o čemu će gospodin Milanović biti blagovremeno obavešten“⁴.

Pošto nikakve reakcije iz jagodinske policije ili tužilaštva nije bilo, Inicijativa je podnела 15. marta 2006. godine krivič-

2 *Ibid.*

3 Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova od 19. oktobra 2005. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

4 *Ibid.*

nu prijavu⁵ Okružnom javnom tužilaštvu u Jagodini. Krivična prijava je podneta zbog izvršenja krivičnog dela izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje.

Međutim, 18. juna 2006. godine došlo je do novog napada na Milanovića. Napadnut je oko 2 časa posle ponoći, na vratima stana u Jagodini, od strane nepoznatog napadača koji ga je ubio nožem u stomak i na glavi mu je nožem usekao znak krsta. Lekari koji su ga primili u stanici hitne pomoći, pozvali su policiju koja je od njega uzela izjavu, a izjavu je dao i sledećeg dana u policijskoj stanici, nakon čega više nije kontaktiran.

Inicijativa je nakon ovog napada podnela drugu krivičnu prijavu Okružnom tužilaštvu u Jagodini⁶. Ceo slučaj je propraćen i u medijima, a nekoliko dnevnih listova objavilo je fotografije Milanovića sa vidnim povredama i urezanim znakom krsta na glavi, kao nesumnjivoj potvrdi da se radi o verskoj netrpeljivosti kao motivu napada.

Zbog odstustva bilo kakve reakcije iz tužilaštva Inicijativa je 19. oktobra 2006. godine obratila Okružnom javnom tužilaštvu u Jagodini sa urgencijom – molbom za dobijanje informacija o podnetim krivičnim prijavama⁷. U pismenoj urgenciji je navedeno da su podnete dve krivične prijave i da nema nikakvih poziva niti obaveštenja, a od Tužilaštva je zatraženo da odgovori u kojoj se fazi nalazi postupak⁸. U dopisu Tužilaštva od 31. oktobra 2006. godine navodi se da je tužilaštvo slalo urgencije policiji, ali da nikakav odgovor nije

5 Krivična prijava od 15. marta 2006. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

6 Krivična prijava od 03. jula 2006. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

7 Urgencija od 19. oktobra 2006. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

8 *Ibid.*

stigao⁹. Sličan odgovor tužilaštvo je uputilo i na ponovljenu urgenciju od 6. marta 2007. godine¹⁰, ističući da nije dobijen izveštaj od Policijske uprave u Jagodini o ovom slučaju¹¹.

Najnoviji napad usledio je u noći između 28. i 29. juna kada je neko pozvonio na vratima Milanovićevog stana u Jagodini¹². Kada je došao do vrata od stana i pitao ko zvoni dobio je odgovor „Policija“. Čim je otvorio vrata uboden je u levu stranu grudi gde sada ima četiri konca na rani. Čim je dobio taj prvi udarac pokušao je da se zaštiti rukama pa je usled toga dobio i dva uboda u desnu, odnosno jedan u levu ruku. Ima još dva uboda od kojih je jedan u butinu, a drugi u list desne noge. Po rečima Milanovića, u pitanju je bilo neko sečivo, a ne klasičan nož. Posle svih uboda Milanović je počeo da pada unazad u stan i nekako uspeo da nogom zalupi vrata. Kada se malo pribrao ustao je i video da je potpuno kravav. Tada je uzeo neko platno i očistio krv sa sebe. Telefonom je pozvao taxi i otišao u Gradsku bolnicu na ušivanje¹³.

Napadač je bio krupna osoba. Kada je Života Milanović otvorio vrata pogled mu je bio u visini napadačevih grudi. Bio je polumrak pa mu nije video lice. Jedino čega se seća je belina na njegovoj glavi. Ili je bio skroz obrijan ili veoma kratko, sveže ošišan. Imao je tamnu odeću sa dugim rukavima. Milanović nije u stanju da prepozna napadača, ali je siguran da bi prepoznao njegovu boju glasa¹⁴.

9 Dopus Okružnog javnog tužilaštva u Jagodini od 31. oktobra 2006. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

10 Urgencija od 6. marta 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

11 Dopus Okružnog Javnog tužilaštva u Jagodini od 09. marta 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative

12 Izveštaj o incidentu od 3. jula 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

13 *Ibid.*

14 *Ibid.*

Inicijativa je podnела i treću krivičnu prijavu Okružnom tužilaštvu u Jagodini za izazivanje rasne, nacionalne i verske mržnje i netrpežljivosti i za nanošenje teških telesnih povreda¹⁵. Ni u ovom, kao ni u prethodna dva slučaja, tužilaštvo se nije oglasilo. Upućeno je i otvoreno pismo predsedniku Republike Borisu Tadiću u kome je od njega zatraženo da se i lično angažuje u ovom slučaju i zaštiti život Živote Milanovića¹⁶. Zbog nereagovanja nadležnih državnih organa Inicijativa je podnela predstavku Evropskom судu za ljudska prava 2. oktobra 2007. godine¹⁷.

B. Tužba zbog govora mržnje protiv Zorana Ćirjakovića

Nedeljnik Evropa objavio je 29. marta 2007. godine tekst Zorana Ćirjakovića pod naslovom „Patriotizam i posle Kosova“, u kome se autor bavi odnosom Srbije prema Kosovu¹⁸. Inicijativa je tužila urednika i novinara zbog govora mržnje prema Albancima 16. aprila iste godine¹⁹. U međuvremenu, list Evopa promenio je celokupan uredivački kolegijum, kao i uredivačku politiku.

Osnovna teza autora teksta je da Kosovu treba dati nezavisnost, jer je nemoguće živeti sa Albancima. On u tekstu eksplicitno navodi:

-
- 15 Krivična prijava Okružnom javnom tužilaštvu u Jagodini od 5. jula 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 16 Otvoreno pismo predsedniku Republike Borisu Tadiću od 3. jula 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 17 Predstavka Evropskom судu za ljudska prava povodom slučaja Milanović, 2. oktobar 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 18 Zoran Ćirjaković: *Patriotizam i posle Kosova*, Evropa, 29. mart 2007. godine.
 - 19 Tužba protiv Ćirjakovića nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

„Ali, u situaciji kada je postalo sasvim jasno da nikakav kompromis nije moguć, postoji bar jedan razlog zašto verujem da uprkos svemu – i pravu i pravdi i istoriji i inatu i ponosu i časti i patriotizmu – ipak treba da prihvatimo da Kosovo više ne može biti deo Srbije. I taj razlog je vezan za kosovske Albance. Albanci se bore tako što svoje neprijatelje – a njima, što će često i sami priznati, neprijatelj nije Srbija, već Srbi – teraju da postanu životinje. Neke stvari, uključujući i albansku strategiju na Kosovu, nažalost, zaslužuju da budu opisane rečima koje mogu da zvuče ružno i rasistički. A i obično je udobnije čutati, naročito o stvarima o kojima svi imaju mišljenje, koja su armirana šarenom lažom pseudopatriotizma i čije samo pominjanje gura razum i nacionalni interes u drugi plan.“²⁰

Kako bi razradio svoje stanovište o Albancima kao divljem plemenu autor ih upoređuje sa Paštunima, narodom koji živi u Avganistanu. Paštune Ćirjaković naziva Albancima britanske imperije i nastavlja:

„Čerčil je sa neskrivenim prezriom u Dejli Telegrafu napisao da je „njihov etički sistem... proizveo kodeks časti koji je toliko čudan i nekonzistentan da je nedokučiv logičnom umu“. Paštuni, danas najbrojnija zajednica u Avganistanu i nemirnoj pakistanskoj Severozapadnoj krajini, vrlinama su smatrali ono što je mladi Čerčil, tada novinar, video kao poroke.

Da paralela sa Kosovom bude još validnija doprineli su britanski novinari i putopsinci koji nisu delili Čerčilovu mržnju prema narodu zaljubljenom u nasilje. Paštuni, slično

20 Ćirjaković, vidi gore pod 18.

Albancima, nikada nisu priznavali tuđu vlast i opirali su se na jedinstveno nekonvencionalan način. Ni nevernici iz Londona, ni sunitska braća iz Islamabada nikada nisu uspeli da potčine paštunska plemena koja žive prema nepisanom, ali žilavom Paštunvali kanonu. Nešto slično važi i za Irak, živi pesak u kome se godinama koprca jedina supersila. U korenu američkog debakla u Iraku nisu sunitski ili šiitski fundamentalizam, već činjenica da su ga prihvatali prkosni pripadnici plemena vernih starim, teško razumljivim kanonima“²¹

Ćirjaković zatim tvrdi da postoji „albanska strategija dehumanizacije“ i to objašnjava kao posledicu drugosti u koju „zapadni (koliko i mnogi beogradski) um odbija da poveruje u vremenu rapidne homogenizacije i univerzalizacije svega, od hamburgera do ljudskih prava“²². Na primeru Albanaca Ćirjaković pokušava da pobije univerzalnost ljudskih prava, čime svoj rasizam ozbiljno približava pozicijama robovlasničkih ideologa iz 18. i 19. veka.

Autor optužuje „albanske očeve nacije“ da im ni 100.000 žrtava nije mnogo i dodaje sledeće:

„Kako god to nekome zvučalo – a to je najteža od svih teških i nelogičnih balkanskih lekcija – bebe tamo, baš kako je to tvrdila Miloševićeva propaganda, na neki način jesu bili kalašnjikovi. (To naravno ne može biti opravdanje da bilo koja od tih beba bude ubijena ili povređena.) Sve su bebe slatke i nevine. Kada ih godinama upotrebljavate kao oružje, one postaju moćnije ne samo od kalašnjikova, već i od tenkova. Dvojna priroda albanskih beba je samo jedan od razloga zašto je NATO intervenišući u korist Albanaca – iako je ubio stotine nevinih civila u Srbiji

21 Ćirjaković, vidi gore pod 18.

22 *Ibid.*

i imao sasvim drugačiji cilj – prekratio našu agoniju i sprečio da nam Albanci uzmu i nešto mnogo vrednije od Kosova: našu čovečnost.“²³

Ipak, Ćirjaković priznaje da su „neki Srbi“ izgubili svoju čovečnost, i to tako što su „krenuli u rat protiv divljaka“²⁴.

Do 1. decembra 2007. godine nije započeo proces protiv Zorana Ćirjakovića.

C. Napad na Blaška Temunovića

Predsednik Hrvatsko-bunjevačko-šokačke stranke Blaško Temunović napadnut je 18. juna 2007. godien na Trgu žrtava fašizma u Subotici²⁵. Napale su ga dve osobe bejzbol policom i metalnom šipkom. Pošto su ga oborili udarcem šipkom u koleno, nastavili su da ga tuku dok je ležao na zemlji. Tukli su ga oko pet, šest minuta. Pritom su vikali: „Jebem ti majku ustašku“ i „Ubiću te pa će posle da te odrobijam“²⁶.

Iako od Trga žrtava fašizma do policijske stanice ima najviše tri minuta, policija je stigla tek posle petnaest minuta, a kola hitne pomoći tek nakon policije. Temunović je operisan i proveo je neko vreme u šok sobi. Lekari su konstatovali frakturu čašice na kolenu kao trajno oštećenje zbog koga će u budućnosti morati da koristi štap kako bi mogao da hoda. Pored toga Temunović je zadobio i veliki broj podliva i hematoma po telu, a naročito na laktovima i drugim delovima ruku, zatim po nogama i glavi²⁷.

23 Ibid.

24 Ibid.

25 Izveštaj o napadu na Temunovića od 21. juna 2007. godine nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

26 Ibid.

27 Medicinska dokumentacija o ovom slučaju nalazi su u dokumentaciji Inicijative.

Napadači nisu imali maske na glavi pa ih je Temunović jasno video. Jednog od napadača video je četiri, pet dana pre napada u jednom kafiću u Subotici, tako ga je i zapamatio. Sve to je rekao policiji.

Oštećeni Temunović je i u prošlosti bio napadan i često mu je prečeno, ali nikada nije bilo ovako teških incidenata.²⁸

Inicijativa je 2. jula 2007. godine podnела krivičnu prijavu protiv NN lica Okružnom tužilaštvu u Subotici zbog izazivanja nacionalne, verske i rasne mržnje i nanošenja teških telesnih povreda²⁹.

Okružno tužilaštvo nije se do 1. decembra 2007. godine izjasnilo o krivičnoj prijavi.

II Kažnjivost za izazivanje rasne, verske i nacionalne mržnje ili netrpeljivosti

A Istraživanje o gonjenju za izazivanje mržnje

Inicijativa je u toku 2007. godine nastavila sa istraživanjem postupanja tužilaštava i sudova u Srbiji po krivičnom delu izazivanje nacionalne, verske i rasne mržnje ili netrpeljivosti. Ovo krivično delo goni se po službenoj dužnosti, a stvarno nadležna su okružna tužilaštva i okružni sudovi³⁰.

Inicijativa je podnela zahteve, koristeći pravo na slobodan pristup informacijama, 9. aprila 2007. godine³¹. Podneto

28 Izjava Temunovića od 21. juna 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

29 Krivična prijava Okružnom суду u Subotici od 2. jula 2007. godine nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

30 Zakon o uređenju sudova, usvojen 25. maja 2006. godine, Službeni glasnik RS broj 63/2001, 42/2002, 27/2003, 29/2004, 101/2005 i 46/2006.

31 Svi zahtevi nalaze se u dokumentaciji Inicijative.

je po 30 zahteva svim okružnim tužilaštima i sudovima u Srbiji³².

Okružnim tužilaštima podnet je zahtev sledeće sadržine:

- Koliko je Vašem Okružnom javnom tužilaštvu tokom 2006. i 2007. godine podneto krivičnih prijava zbog krivičnog dela iz člana 317. Krivičnog zakona – izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje i netrpeljivosti? Molimo Vas da nam dostavite i informaciju o broju optužnica koje ste tokom istog perioda za gore navedeno krivično delo podigli, kao i imena i osnovne podatke o osobama protiv kojih su optužnice podigнуте.

Okružnim sudovima upućen je sledeći zahtev:

- Koliko se pred vašim okružnim sudom vodi postupak zbog izvršenja krivičnog dela iz člana 317. Krivičnog zakona – izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje i netrpeljivosti? Molimo Vas i da nam dostavite informaciju o broju presuda zbog izvršenja gore navedenog krivičnog dela tokom 2006. i u 2007. godini, kao i imena i osnovne podatke o osuđenim osobama.

Na zahteve je odgovorilo 28 od 30 tužilaštava i 29 od 30 sudova. Nisu odgovorila okružna tužilaštva u Subotici i Kosovskoj Mitrovici i Okružni sud u Leskovcu. Na osnovu dokumentacije iz javnih tužilaštava u toku 2006. i 2007. godine podnete su 84 krivične prijave za krivično delo iz člana 317. Krivičnog zakonika. Tužilaštva su na osnovu ovih prijava podigli 10 optužnica. Ostale prijave su ili odbačene ili se još uvek

32 U ovaj broj ulaze i okružna tužilaštva i sudovi koji formalno imaju sedište na Kosovu, a faktički rade u različitim gradovima u Srbiji. Oni predstavljaju eklatantan primer paralelnih institucija koje Srbija pokušava da napravi na Kosovu.

proveravaju. Od 10 podignutih optužnica, tri su podignite u Novom Pazaru³³, dve u Beogradu³⁴, a po jedna u Somboru³⁵, Negotinu³⁶, Šapcu³⁷, Smederevu³⁸ i Zrenjaninu³⁹.

U okružnim sudovima u Srbiji od 1. januara 2006. do aprila 2007. godine doneto je 12 presuda za krivično delo izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje ili netrpeljivosti. Od tog broja, pet presuda doneo je Okružni sud u Novom Sadu⁴⁰, a četiri je doneto u Subotici⁴¹. Po jednu presudu dočeli su okružni sudovi u Zrenjaninu⁴², Sremskoj Mitrovici⁴³ i Smederevu⁴⁴.

Okružno javno tužilaštvo u Smederevu je podiglo neposrednu optužnicu protiv dvojice mladića zato što su 10. jula

-
- 33 Odgovor Okružnog javnog tužilaštva u Novom Pazaru od 28. juna 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 34 Odgovor Okružnog javnog tužilaštva u Beogradu od 1. juna 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 35 Odgovor Okružnog javnog tužilaštva u Somboru od 25. juna 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 36 Odgovor Okružnog javnog tužilaštva u Negotinu od 8. juna 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 37 Odgovor Okružnog javnog tužilaštva u Šapcu od 30. maja 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 38 Odgovor Okružnog javnog tužilaštva u Smederevu od 25. maja 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 39 Odgovor Okružnog javnog tužilaštva u Zrenjaninu od 4. juna 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 40 Odgovor Okružnog suda u Novom Sadu od 14. juna 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 41 Odgovor Okružnog suda u Subotici od 28. maja 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 42 Odgovor Okružnog suda u Zrenjaninu od 30. maja 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 43 Odgovor Okružnog suda u Sremskoj Mitrovici od 27. juna 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.
 - 44 Odgovor Okružnog suda u Smederevu od 25. maja 2007. godine, nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

2005. godine iscrtavali po fasadama u gradu kukaste krstove i parole: „Rasno mešanje je genocid“, „Smrt cionizmu“, „Sloboda govora je arijevski koncept“, „Pobunite se protiv Jevreja“ i slično⁴⁵. Okružni sud u Smederevu osudio je počinioce na uslovne kazne od 3 meseca zatvora, koji bi odslužili ako u roku od godinu dana počine novo krivično delo. Nakon žalbe tužilaštva, Vrhovni sud je kaznu preinačio na 6 meseci uslovno sa rokom proveravanja od 2 godine⁴⁶. Okružno javno tužilaštvo nije se pomirilo sa ovakvom odlukom, već je Vrhovnom суду Srbije uputilo dopis u kome se upozorava na blagu kaznenu politiku u ovakvim slučajevima⁴⁷. U dopisu, koji je potpisala zamenica tužioca Gordana Maksimović, navodi se da činjenica da su radnje izvršenja ovog krivičnog dela sve češće u javnosti i u medijima navodi na zaključak da je potrebna oštira kaznena politika. Dopis završava rečima: „smatramo da ćemo ovim putem doprineti strožijoj kaznenoj politici koja je jedino prihvatljiva za krivično delo za koje su optuženi oglašeni krivim.“⁴⁸

Okružni sud u Zrenjaninu izrekao je počiniocu meru pojačanog nadzora, s obzirom da je, po rečima suda, reč o „mladem punoletnom licu“⁴⁹. U Okružnom суду u Novom Sadu, u 5 presuda je obuhvaćeno 9 osoba. Od njih 9, troje je oslobođeno, izrečena je jedna mera obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi, dvoje je osuđeno na šest meseci, jedna osoba na 8, dok su dva počinioca dobila po 1 godinu⁵⁰. Jedan od osuđenih u Novom Sadu je i Goran Davidović Firer,

45 Odgovor tužilaštva u Smederevu, vidi gore pod 38.

46 *Ibid.*

47 Dopis Vrhovnom суду Srbije od 17. maja 2007. godine nalazi se u dokumentaciji Inicijative.

48 *Ibid.*

49 Odgovor Okružnog suda u Zrenjaninu, vidi gore pod 42.

50 Odgovor suda u Novom Sadu, vidi gore pod 40.

vođa neonacističke organizacije „Nacionalni stroj“⁵¹. Kazna za osnovni oblik ovog krivičnog dela je od 6 meseci do 5 godina⁵². Sud u Sremskoj Mitrovici vodio je postupak protiv jedne osobe i osudio je na 6 meseci uslovno sa rokom proveze od 3 godine⁵³.

B. Zaključci

1. Srbiji je u toku 2006. godine i prvom kvartalu 2007. godine podneto 84 krivične prijave zbog krivičnog dela izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje ili netrpeljivosti.. Tužilaštva su podigla 10 optužnica. U toku 2004. i 2005. godine podneto je ukupno 66 krivičnih prijava, a podignuto je 8 optužnica.
2. Okružni sudovi u Srbiji doneli su 12 presuda za ovo krivično delo, dok je još 28 postupaka u toku. U toku 2004. i 2005. godine donete su 4 presude.
3. I pored zaprećenih kazni, sudovi su i u toku 2006. godine dosuđivali uslovne kazne i mere pojačanog nadzora. Najveća izrečena kazna je godinu dana zatvora. Okružno javno tužilaštvo u Smederevu uputilo je dopis Vrhovnom суду Srbije gde insistira na promeni kaznene politike za ovo krivično delo.

C. Preporuke

1. Iako broj predmeta za krivično delo izazivanja rasne, verske i nacionalne mržnje raste, to je još uvek nedovoljno da bi se ova praksa u Srbiji suzbila. Okružna javna tužilaštva moraju da obrate veću pažnju na izazivanje mržnje, posebno jer se ovo krivično delo goni po službenoj dužnosti.

51 *Ibid.*

52 Krivični zakonik Srbije, član 317, stav 1.

53 Odgovor suda u S. Mitrovici, vidi gore pod 43.

2. Kaznena politika sudova u Srbiji je suviše blaga. Za delo za koje je zaprećeno od 6 meseci do 5 godina (za osnovni oblik) dosuđuju se uslovne kazne i mere pojačanog nadzora. Takva kaznena politika direktno utiče na gubitak funkcije generalne prevencije kod ovih kazni.

3. Zabrinjavajuće je da tužilaštvo ne podiže optužnike za ovo krivično delo, čak i kada je očigledno da se radi o inkriminisanom ponašanju. Tako događaji u Novom Sadu nisu kvalifikovani kao krivično delo, već kao prekršaj, što se dogodilo i kod paljenja džamije u Nišu 2004. godine, ali i kod drugih neonacističkih manifestacija. Ovakvo ponašanje tužilaštva mora odmah biti promenjeno, jer šalje u javnost poruku da vlast nema nameru da se obračunava sa širenjem nacionalne, verske i rasne mržnje, niti da poštuje zakon.

CHRIS – ODBORI ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI

Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS (www.chris-network.org), na teritoriji Srbije sa domaćim i međunarodnim organizacijama i institucijama sarađuje na pružanju direktnе pravne pomoći građanima, analizi postojećih podataka i monitoringu karakterističnih slučajeva nepoštovanja ljudskih prava u cilju izmena i dopuna postojećih zakonskih i podzakonskih regulativa.

Vizija Mreže Odbora za ljudska prava u Srbiji (CHRIS) je izgrađeno civilno društvo, građanska svest i institucije kao garant zaštite i ostvarenja ljudskih prava.

Mreža CHRIS je formirana iz potrebe umrežavanja ravnopravnih partnera koji realizuju direktnu, besplatnu pravnu pomoć licima čija se prava krše. Osnovana je **01.09.2000.** godine na inicijativu pet nevladinih organizacija iz Srbije: Odbora za ljudska prava iz Niša, Negotina, Bora, Leskovca i Građanskog foruma iz Novog Pazara.

Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS registrovana je kao Savez udruženja građana i trenutno je rad Mreže CHRIS organizovan kroz saradnju 6 kancelarija (u Novom Sadu, Negotinu, Valjevu, Novom Pazaru, Vranju i Nišu) sa neophodnim tehničkim resursima i ukupno dvadesetčetvero (24) zaposlenih – četrnaest žena i deset muškaraca. U proteklih šest godina ciljevi Mreže CHRIS realizovani su kroz sledeće programske aktivnosti:

1. Direktna pravna zaštita žrtvama kršenja ljudskih prava;

2. Informisanje građana o ljudskim pravima i promocija Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima;
3. Edukacija građana o ljudskim pravima;
4. Promocija i zaštita ljudskih prava u skladu sa najvišim međunarodnim pravnim i profesionalnim standardima;
5. Izgradnja mreže specijalizovanih organizacija za promociju i zaštitu ljudskih prava.

Na realizaciji projekta Mreže CHRIS u proteklih pet godina učestvovalo je šest nevladinih organizacija: Odbor za ljudska prava Negotin, Građanski forum iz Novog Pazara, Odbor za ljudska prava Vranje, Odbor za ljudska prava Niš, Odbor za ljudska prava Valjevo i Vojvođanski centar za ljudska prava.

Mreža CHRIS je u dosadašnjem radu podržana od strane sledećih donatora:

1. Swedish Helsinki Committee for Human Rights
2. Freedom House
3. Fond za Otvoreno Drustvo
4. USAID/OTI
5. UN Office of the High Commissioner for human rights
6. Open Society Institute

U tekstu koji sledi, naveli smo neke od slušajeva sa elementima diskriminacije do kojih smo došli u proteklih godinu dana:

1. Predmet A.P.

Dana **24. juna 2004.** podneta je u ovom predmetu krivična prijava za krivično delo Nasilničko ponašanje iz čl. 220. st. 2. KZ RS. (pravna kvalifikacija u vreme izvršenja krivičnog dela)

U predmetu A.P. održana su 4 ročišta.

Dana 03.11.2005.godine okrivljeni R.K. je presudom Opštinskog suda u Nišu oglašen krivim za izvršeno krivično delo Nasilničko ponašanje iz čl. 220 st. 2 u vezi st.1 KZ RS, jer je, u vreme izvršenja dela maloletnom, A.P., učeniku škole za decu sa posebnim potrebama, romske nacionalnosti, nanoeo lake telesne povrede, pritom ga vređajući zbog toga što je Rom. Izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od 7 meseci.

Kako je presuda postala pravnosnažna i izvršna, punomoćnik oštećenog, sada izvršnog poverioca A.P., advokat Odbora iz Niša, je dana 23.05.2007.god. podneo Opštinskom sudu u Nišu – Predlog za izvršenje protiv izvršnog dužnika R.K. iz Niša radi naplate troškova krivičnog postupka.

Prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ovo delo predstavlja povredu člana 14. Evropske konvencije, zabrana diskriminacije, u ovom slučaju po osnovu nacionalne pripadnosti.

2. Predmeti M. N.; L. T.; Lj. J. i K. N.

Ova četiri predmeta povezana su istim okolnostima koje se odnose na isti događaj, a to je žurka koja je organizovana kao proslava Dana ponosa od strane udruženja Lambda iz Niša (Centar za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i Queer kulture).

PU Niš, PS Medijana je Opštinskom organu za prekršaje SO Niš podnela – 4 Zahteva za pokretanje prekršajnog postupka:

1. protiv M.N. zbog učinjenog prekršaja iz čl. 15. st.1 tač.
2. Zakona o okupljanju građana, zato što je navodno M.N. dana 05. jula 2007.god. u Nišu u jednom lokalnom kafiću zatečen u vršenju prekršaja jer, u svojstvu

predsednika udruženja nije prijavio žurku koja se održavala u pomenutom kafiću nadležnom organu u zakonom predviđenom roku; kao i zbog prekršaja iz čl. 18. st.1 tač. 3. Zakona o ličnoj karti, jer je istog dana prilikom kritičnog događaja zatečen u vršenju prekršaja, jer je prilikom legitimisanja od strane OSL PI Medijana, uvidom u njegovu ličnu kartu, ustanovljeno da je M.N. istekla važnost lične karte dana 03. jula 2007.godine.

2. protiv L.T. zbog učinjenog prekršaja iz čl. 17. st.1 tač. 2 Zakona o ličnoj karti, jer je 06.jula 2007.god. zatečena u vršenju prekršaja jer je, prilikom legitimisanja od strane OSL PI Medijana, L.T. odbila da pokaže ličnu kartu na uvid, a niti je ovom prilikom imala kod sebe ličnu kartu niti bilo koji drugi dokument na osnovu koga bi se utvrdio njen identitet, čime je navodno L.T. načinila prekršaj iz čl. 18. st.1 tač. 2. Zakona o ličnoj karti.
3. protiv Lj.J. zbog učinjenog prekršaja iz čl. 17. st.1 tač. 4 Zakona o ličnoj karti, jer je 06.jula 2007.god. zatečena u vršenju prekršaja zato što je prilikom legitimisanja od strane OSL PI Medijana, Lj.J. odbila da pokaže ličnu kartu na uvid, čime je navodno Lj.J. načinila prekršaj iz čl. 17. st.1 tač. 4 Zakona o ličnoj karti.
4. protiv K.N. zbog učinjenog prekršaja iz čl. 17. st.1 tač. 4 Zakona o ličnoj karti, jer je 06.jula 2007.god. zatečena u vršenju prekršaja zato što je prilikom legitimisanja od strane OSL PI Medijana, K.N. odbila da pokaže ličnu kartu na uvid, čime je navodno K.N. načinila prekršaj iz čl. 17. st.1 tač. 4 Zakona o ličnoj karti.

U sva četiri slučaja Advokat Odbora za ljudska prava Niš se zakazanog dana pojavio kod prekršajnog sudije i zatražio

dodatnih nekoliko dana da se, u ime i za račun stranaka, izjasni o pomenutom događaju. Prekršajni sudija je uvažio ove zahteve advokata Odbora za ljudska prava Niš. Potom je advokat Odbora, kao punomoćnik pomenutih stranaka, podneo Opštinskom organu za prekršaje u Nišu pismene odgovore po Zahtevima za pokretanje prekršajnog postupka.

Advokat Odbora za ljudska prava Niš je, u vezi pomenu-tih događaja, kao punomoćnik stranaka, podneo i pritužbu protiv policijskih službenika PU Niš – PS Medijana, a zbog kršenje Zakona o policiji (čl. 13., čl. 31. i čl. 34.); Pravilnika o načinu obavljanja policijskih poslova (čl. 3.); Pravilnika o policijskim ovlašćenjima (čl. 7) i Kodeksa policijske etike.

Inače, ovakvo postupanje policijskih službenika PU Niš – PS Medijana predstavlja i krivično delo Neovlašćeno priku-pljanje ličnih podataka iz čl. 146. Krivičnog Zakonika RS.

Prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ovo delo predstavlja povredu člana 14. Evropske konvencije, Zabrana diskriminacije, u ovom slučaju, po osnovu seksualnog opredeljenja.

3. Slučaj D. I. (17.04.2007.)

D.I., sveštenik Rumunske pravoslavne crkve, lokalnoj policijskoj ispostavi podneo je Predstavku protiv B.B., dana 17.04.2007. godine, koju je uz dopis poslao faksom i Odboru za ljudska prava i tražio našu intervenciju, zbog povrede člana 131. stav 1 i 2 KZ RS.-Povreda slobode ispovedanja vere i vršenja verskih obreda i čl. 9. Evropske konvencije o ljudskim pravima – Sloboda misli, savesti i veroispovesti i 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima – Zabrana diskriminacije.

Povod za obraćanja D. I. policiji i Odboru za ljudska prava je otkazivanje vršenja verskog obreda od strane M.K., koja

je zbog pretnji i zastrašivanja od strane B.B., rumunskom svešteniku otkazala obred, a za to je navela već pomenute razloge. Pomenuta je u Predstavci navedena kao svedok.

Odbor za ljudska prava je Policijskoj ispostavi uputio zahtev za pristup informaciji od javnog značaja kojim je tražena informacija o njihovom postupanju po pomenutoj predstavci. Dobili smo blagovremeni odgovor kojim su nas obaveštili da su pokušali da uzmu izjavu žene, koja je u predstavci bila navedena kao svedok, ali da su saznali da se ona nalazi u inostranstvu.

Pravnica Odbora je slučaj iznела pred Mrežu CHRIS na izjašnjavanje o eventualnom procesuiranju od strane Mreže, 20.04.2007.godine i predložila pokretanje krivične prijave za krivično delo iz člana 131. stav 1. i 2. KZ RS – Povreda slobode ispovedanja vere i vrsenja verskih obreda. Mreža nije prihvatile procesuiranje ovog slučaja.

D.I. je upućen od strane pravnice na mogućnost podnošenja krivične prijave zbog povrede člana 131. stav 1 i 2 KZ RS.-Povreda slobode ispovedanja vere i vršenja verskih obreda i čl. 9. i 14 Evropske konvencije o ljudskim pravim.

4. Slučaj K.O. (11.10.2007.)

Stranka se obratila zbog radnog spora koji je vodio sa svojim poslodavcem. Radni spor je okončan u korist poslodavca. K.O. je izneo tvrdnje da je žrtva mobing-a i diskriminacije zbog svoje nacionalne pripadnosti. Tražio je kontakt neke organizacije koja se bavi mobing-om i pravnica mu je dala potrebne informacije o tome.

Što se tiče diskriminacije radi se o povredi člana 18. Zakona o radu, a odnosi se na posrednu diskriminaciju (član 19. stav 2. Zakona o radu). K.O. je želeo da podnese tužbu

protiv svog direktora koji nad njim vrši diskriminaciju pa je rekao da će se naknadno javiti Odboru za ljudska prava sa potrebnim informacijama i kontaktima svojih kolega koji bi u tom postupku mogli da svedoče o diskriminacionom ponašanju direktora. Na žalost, ova stranka nas više nije kontaktirala.

Prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ovo delo predstavlja povredu člana 14. Evropske konvencije, Zabranu diskriminacije, u ovom slučaju po osnovu nacionalne pripadnosti.

5. Slučaj M. T. (04.07.2007.)

Ova stranka nam se obratila putem mejla. Radi se o profesorki Građanskog vaspitanja u jednoj srednjoj školi. Ona je prilikom ocenjivanja, na kraju školske godine svoje učenice ocenila opisnom ocenom USPEŠNA, umesto USPEŠAN, kako je to predviđeno odgovarajućim pravilnikom. Od strane direktora škole dobila je instrukcije kako bi ove ocene trebalo ipak napisati u muškom rodu, iako se radi o učenicama. Profesorka M.T. je ostala dosledna svojim uverenjima i odbila da to učini. Tada joj je na indirektni način, zaprećeno otkazom. Odbor za ljudska prava je odmah uputio jedan dopis na nekoliko adresa za koje smo predpostavili da imaju ingerencije i uticaj u oblasti obrazovnog sistema i rodne ravnopravnosti, i to: Narodna Skupština Republike Srbije, Odbor za prosvetu; Vlada Republike Srbije, Ministarstvo prosvete, Ministarstvo rada i socijalne politike, Savet za ravnopravnost polova.

Predmet našeg dopisa bio je: Apel za zaštitu gospođe M.T. profesorke Građanskog vaspitanja u srednjoj školi.

Radi slikovitosti, navodimo deo dopisa: „Mreža CHRIS ovo ponašanje rukovodstva škole ocenjuje kao diskriminaciju

učenica škole, po osnovu polne pripadnosti, a pretnje otkazom profesorki koja je to pravo poštovala, ozbiljnim kršenjem ljudskih prava.

Podsećamo da je zabranu diskriminacije proklamuju domaći međunarodni pravni akti, a ovom prilikom ukazujemo na Ustav Republike Srbije, posebno čl. 21, koji garantuje jednakost svih građana i čl.15, kojim se jamči ravnopravnost i razvija politika jednakih mogućnosti; Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, čl.46, koji zabranjuje diskriminaciju u oblasti obrazovanja. Zatim, ističemo Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, a, kao vrlo bitan međunarodni akt za ovaj slučaj, posebno ističemo Preporuke UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tj. CEDAW Konvenciju (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena), čl.10, koji govorи baš o zabrani diskriminacije u oblasti obrazovanja.“

Istog dana, po prijemu našeg dopisa, Kancelariji CHRIS, javila se gospođa Natalija Mićunović, koja u Ministarstvu rada i socijalne politike vodi sektor za rodnu ravnopravnost, i obavestila nas je da su nadležni inspektorи ovog ministarstva posetili školu u kojoj radi M.T., obavili razgovor sa ovlašćenim licima u školi i da profesorka M.T. neće snositi nikakve posledice zbog svog postupka. Istu smo informaciju dobili i kada smo kontaktirali Ministarstvo prosvete.

6. Slučaj P. S. (15.10.2007.)

P.S. je, zbog smrti svoga oca, pozvao sveštenika Rumunske pravoslavne crkve da, dana 10.10.2007. godine služi opelo u selu gde postoji verski objekat Srpske pravoslavne crkve, sagrađen od sredstava koja su, u tu svrhu, sakupili meštani sela. P.S. je želeo da obred bude izvršen u toj crkvi. Međutim, to nije dozvolio lokalni sveštenik Srpske pravoslavne crkve.

Nameru ljudi iz pogrebne povorke da uđu u crkvu, srpski sveštenik je sprečio tako što je svoja privatna kola parkirao zatvorivši ulaz u crkvu. Došlo je do verbalnog sukoba između srpskog sveštenika i stranke, koja je slučaj prijavila nama. Do većeg incidenta nije došlo jer je neko od prisutnih pozvao policiju. S obzirom da je pomenuti objekat ipak svojina Srpske pravoslavne crkve, nasilan ulazak u njega bez odobrenja iste, doveo bi do još težih posledica na štetu naše stranke. Mogućnost da sveštenik Rumunske pravoslavne crkve činodejstvuje u srpskoj crkvi zavisi od međusobnih odnosa ove dve crkve na ovim prostorima. Stranka je po dobijanju objašnjenja, izjavila da će nas obavestiti da li će ovaj slučaj diskriminacije po osnovu verske pripadnosti (član 9. i član 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima), javno objaviti i na koji način.

7. Predmet D.I., Sveštenika Rumunske pravoslavne crkve

Datum prvog obraćanja: 12.05.2004. god. zbog neizdavanje Akta o uslovima uređenja za izgradnju crkvenog pravoslavnog objekta na sopstvenom imanju u selu, od 04.11.2003. godine.

Zbog kompleksnosti slučaja, ceo predmet je podeljen na tri slučaja.

1. Slučaj **Rumunsa pravoslavna crkva (RPC)**, napisana je tužba od strane advokata mreže CHRIS Vrhovnom sudu R. Srbije
2. Slučaj **Pretnje svešteniku D.I.**, nije bilo potrebe za angažovanjem advokata ali je interesatan zbog veze sa ostalim slučajevima.

3. Slučaj ***Krivični postupak protiv D.I.***, koji je takođe procesuiran od strane Mreže CHRIS.

D.I., sveštenik Rumunske pravoslavne crkve, je podneo 04.11.2003. god. zahtev za izdavanje akta o urbanističkim uslovima za izgradnju crkvenog pravoslavnog objekta na svom imanju, u svom selu, nadležnom organu na nivou opštine, Odeljenju za komunalne i građevinske poslove. Kako nije dobio nikakvo rešenje po svom zahtevu i pored pismene intervencije kod nadležnih, uložio je 07.06.2004. god. žalbu zbog nedonošenja rešenja u zakonskom roku. Po prijemu žalbe nadležni organ hitno dostavlja D.I. osporeni Zaključak, na kome stoji datum donošenja 30.04.2004. god. Zaključak mu je uručen 16.06.2004. god. Osporenim Zaključkom se prekida upravni postupak u ovoj stvari i nalaže se svešteniku D.I., da u roku od 30 dana pokrene postupak pred Ministarstvom vera, radi rešavanja sukoba nadležnosti između SPC i Rumunske pravoslavne patrijaršije Banatske mitropolije – Vršačke rumunske pravoslavne episkopije, koja je dala blagoslov za podizanje crkve svešteniku D.I., sa pravom žalbe drugostepenom organu.

Kako su prema čl.41. st. 2. Ustava RS verske zajednice odvojene od države i slobodne u vršenju verskih poslova i verskih obreda, to je osporenim Zaključkom povređen čl. 13. i 41. Ustava RS, kao i čl. 51–54 Povelje o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama Državne zajednice SCG. Nadležno Odeljenje nije postupilo po čl. 57.–89. Zakona o planiranju i izgradnji, iako je D.I. dostavio odgovor Ministarstva vera da ono nije nadležno za izdavanje odobrenja za izgradnju crkvenih objekata, već nadležna Skupština opštine u kojoj se objekat nalazi, te nije meritorno rešilo po zahtevu D.I., već pribegla odugovlačenju postupka primenom čl.134 ZOUP-a, da se prvo reši teritorijalna nadležnost crkve kao prethodno pitanje.

Na uloženu Žalbu na Zaključak prvostepenog organa, Ministarstvo za kapitalne investicije RS je donelo Rešenje od 22.11.2004. god. o odbijanju Žalbe.

Povodom slučaja postupak se vodio kod Odeljenja za komunalne i građevinske poslove, nadležne opštinske uprave, Ministarstva za kapitalne investicije i pred Vrhovnim sudom Srbije i Ustavnim sudom Srbije. Pošto nije dobio Akt o uslovima uređenja za izgradnju crkvenog pravoslavnog objekta, izgradio je bez odobrenja crkvu i zvonik na svom seoskom imanju, pa su doneta tri rešenja o rušenju objekata od strane Odeljenja za opštu upravu i inspekcijske poslove nadležne opštinske uprave, dana 10.01.2005. god. na koja su izjavljene 3 žalbe. Predmet je na kraju došao i do Vrhovnog suda Srbije, a okončan je presudom, od 10.08.2006.god. Naime podneta je tužba Vrhovnom суду Srbije kojom se traži poništenje Rešenja Ministarstva za kapitalne investicije, kojim je odbijena žalba D.I. zbog nedonošenja rešenja Odeljenja za komunalne i građevinske poslove, nadležne opštinske uprave po podnetom zahtevu za izdavanje Akta o uslovima uređenja za izgradnju crkvenog pravoslavnog objekta. Vrhovni sud Srbije je tužbu smatrao osnovanom i, svojom Presudom od 10.08.2006.god., pomenuto Rešenje Ministarstva za kapitalne investicije poništio.

Ovaj slučaj je okončan tokom 2006. godine, međutim njegov kratak opis nalazi se u ovom izveštaju jer je bitan za bolje sagledavanje drugog predmeta koji je Mreža CHRIS procesuirala, a koji je okončan 31.10.2007.godine. Radi se o krivičnom postupku protiv D.I., sveštenika Rumunske pravoslavne crkve.

Opštinsko javno tužilaštvo je 13.10.2005.godine, podneo OPTUŽNI ZAHTEV nadležnom Opštinskom суду, za pokretanje postupka protiv D.I. zbog krivičnog dela iz člana 149. stav 2. Zakona o planiranju i izgradnji. Opštinski sud

je doneo Presudu 24.01.2007.godine kojom je D.I. proglašen krivim za izvršenje produženog krivičnog dela iz člana 149. stav 2. Zakona o planiranju i izgradnji, a u smislu člana 61. KZ RS i osuđen uslovno, tako što mu je utvrđena kazna zatvora u trajanju od 2 meseca, koja se njeće izvršiti ukoliko optuženi u roku od 1 (jedne) godine po pravosnažnosti presude ne učini novo krivično delo.

Na ovu presudu Opštinskog suda, advokat Mreže CHRIS je, kao branilac D.I., uložio pravovremenu Žalbu nadležnom Okružnom sudu. U Žalbi, branilac se pozvao na čl. 1. Protokola br. 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, i čl. 57.-60 Zakona o planiranju i izgradnji. Kao relevantne međunarodne propise naveo je Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, član 9.- Sloboda misli, savesti i verospovesti i 14. – Zabrana diskriminacije.

Okružni sud je, odlučujući po ovoj Žalbi, doneo Presudu 31.10.2007. godine, kojom se Žalba odbija kao neosnovanai i u potpunosti potvrđuje Presuda prvostepenog suda.

Relevantni propisi u ovim slučajevima. čl 1. Protokola br. 12 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, a u vezi čl. 9. – Sloboda misli, savesti i verospovesti i čl.14. – Zabrana diskriminacije, iste konvencije i Zakona o planiranju i izgradnji, čl. 57.-60.

8. Slučaj sestara E.Š. i M.Š.

Građanskom forumu, pismenim zahtevom obratila se majka dve maloletne devojčice, E.Š. i M.Š. iz sela B., radi pružanja pravne pomoći u vezi sa lečenjem i obrazovanjem njenih kćeri.

U svom zahtevu ističe da su njene kćerke obolele od mišićne distrofije i zbog prirode bolesti nalazile su se na lečenju

i obrazovanju u specijalnoj bolnici za lečenje progresivnih mišićnih i neuromišićnih bolesti, a sve do februara meseca 2007. godine kada im je uskraćeno pravo na dalje lečenje i školovanje ustanovi, u kojoj su do tada bile.

Prvostepena komisija Zavoda za zdravstveno osiguranje nije im odobrila Zahtev za produžavanje ovakvog načina lečenja a time i obrazovanja uz obrazloženje da devojčice ubuduće mogu da se školuju u obližnjem gradu, te da imaju pravo samo na 30 dana za pomenuto lečenje u specijalnoj bolnici u toku jedne godine dana.

Povremeno lečenje u navedenoj specijalizovanoj ustanovi, po mišljenju lekarskog konzilijuma bolnice na Dedinju u Beogradu, gde devojčice povremeno odlaze na kontrolu, maloletnim devojčicama ne omogućava adekvatna i kontinuirano-trajno lečenje, a posebno jednoj, koja bez pomagala i neposredne pomoći medicinskog osoblja ne može da obavlja osnovne životne funkcije. Zbog svega navedenog su maloletnim devojčicama ugrožena osnovna ljudska prava i to pravo na zdravstvenu zaštitu i pravo na obrazovanje koja su zagratovana Ustavom Republike Srbije, a bliže opisano u čl.68. i čl.71. gde se kaže da svako ima pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu i savesno lečenje, kao i na osnovno obrazovanje koje je besplatno.

Ova prava tretira na sličan način i Povelja o zaštiti dece, a posebno Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom i to u čl.17 i čl.18. istog zakona, a koji je stupio na snagu 01.01.2007.

Inače, majka ove dve devojčice je samohrana majka šestoro dece, od kojih niko ne radi, a korisnik je materijalnog obezbeđenja po osnovu socijalne pomoći i dečijeg dodatka.

U njeno ime, Mreža CHRIS, obratila se Ministarstvu rada i socijalne politike sa molbom da pomogne maloletnim devojčicama, E.Š. i M.Š., u vidu obezbeđenja i zaštite njihovih

osnovnih prava na zdravstvenu zaštitu i osnovno obrazovanje na taj način što će obezbediti materijalna sredstva za trajno lečenje i smeštaj u specijalizovanoj bolnici.

U kontaktu sa majkom devojčica, Ministarstvo rada i socijalne politike odgovorilo je pozitivno na ovaj slučaj i misljenja je da lokalna samouprava mora da obezbedi sredstva za trajni smestaj i obrazovanje ove dece u, njima najbližoj, specijalizovanoj bolnici.

9. Slučaj romskog dečaka

Slučaj koji je od strane Vojvođanskog centra za ljudska prava bio upućen Mreži na izjašnjenje a radi eventualnog procesuiranja, dogodio se u junu mjesecu ove godine u Dvorištu jedne osnovne škole u Vojvodini, kada je maloletni Rom napadnut bejzbol palicama od strane nekoliko napadača, koji su mu naneli lake telesne povrede. Identitet napadača nije dugo bio poznat, da bi policija u oktobru mesecu utvrdila njihov identitet i protiv istih je pokrenut pripremni postupak za krivično djelo nasilničko ponašanje iz čl.344 st.2 u vezi st.1 KZ. Republike Srbije. Ineresantno je da je otac oštećenog dečaka tvrdio da je njegov sin napadnut na nacionalnoj osnovi, zato što je Rom i da to nije usamljen slučaj.

10. Slučaj S.K.

Prijava nasilja ne znači uvek da je zlostavljanje i diskriminacija okončana. To potvrđuje primer sranke koja se obratila našoj Mreži. Naime radi se o ženi S.K., koja je dugi vremenski period od strane supruga trpela fizičko i psihičko nasilje. Pre dve godine obratila se Vojvođanskom centru i dobila pravnu pomoć. Međutim, i nakon razvoda braka nasilje se nastavilo kako od strane bivšeg supruga tako i od sina koji je registrovani narkoman. Stranka se 24.11.2007. godine nanovo obrati-

la Mreži CHRIS i zatražila pravnu pomoć. Interesantno je da ona nikada do sada nije nadležnom суду podnела tužbu zbog nasilja u porodici. Razlog tome je njen strah za bezbednost, ne toliko nje same, već strah od nasilnika koji bi se eventualno mogli, kako sama kaže, svetiti njenoj kćerci koja živi u stanu zajedno sa nasilnicima. Pravnica Vojvođanskog centra za ljudska prava predložila je da stranka Opštinskom судu podnese tužbu radi zaštite od nasilja u porodici –izazivanje straha pretnje ubistvom ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu.

11. Slučaj D.T.

Sranka je u Vojvođanski centar upućena od strane PU Novi Sad. Živila je u vanbračnoj zajednici iz koje ima dvoje maloletne djece. Bezbroj puta je bila izbačena na ulicu zajedno sa decom. Kao žrtva porodičnog nasilja, boravila je sigurnoj ženskoj kući. Njen suprug je pravnosnažno presudom osuđen na šest meseci zatvora uslovno na godinu dana. Međutim, to ga nije spečilo da ponovi delo, nakon čega se stranka obratila CHRIS Mreži Novi Sad i zatražila pravnu pomoć, jer su, kako stranka navodi, učestale pretnje da će je ubiti, te da nikada više neće videti decu.

Ovaj vid diskriminacije onemogućava uživanja osnovnih ljudskih prava.Zbog toga je borba protiv nasilja nad ženama, a posebno nasilja koji se dešava u privatnoj sveri, izuzetno važno za ostvarivanje ljudskih prava i to prvenstveno prava koja su definisana Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i drugim međunarodnim pravnim aktima. Nasilje nad ženama i posebno nasilje u porodici ugrožava ostvarivanje svih osnovnih ljudskih prava, počevši od prava na život, na pravično suđenje na slobodu od mučeњa i ponižavajućeg tretmana i sva drugih prava.

VELIKIMALI – INICIJATIVA ZA INKLUIZIJU PANČEVO

I. Izveštaj o diskriminaciji dece sa smetnjama u razvoju za 2007. godinu

Ni 2007. godinu nisu obeležila efikasna nastojanja za unapređenje položaja dece sa smetnjama u razvoju kako po pitanju obrazovanja, podrške u lokalnoj zajednici, dostupnosti zdravstva i usluga socijalne zaštite, tako i u oblasti slobodnog vremena i neformalnog uključivanja u život lokalne zajednice. Takođe, nije bilo značajnog napretka ni u poboljšanju uslova zapošljavanja osoba sa invaliditetom, ublažavanju siromaštva, a primeri uklanjanja arhitektonskih barijera su i dalje sporadični.

U ovom izveštaju o diskriminaciji dece sa smetnjama u razvoju i osoba sa invaliditetom osvrćemo se na situaciju krenjenja prava ovih osoba u ustanovama socijalne zaštite u Srbiji, na terminologiju, stavove i medicinski pristup na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, primere diskriminacije pri pokušaju obezbeđivanja životnog osiguranja i odnos medija prema pitanjima osoba sa invaliditetom. Takođe, iznosimo kratak komentar na izveštaj Vlade RS o implementaciji Konvencije o pravima deteta, konkretno, na njegov deo koji se odnosi na položaj dece sa ometenostima. Detaljniji komentari su sdržani u altenativnom izveštaju¹, koji je gru-

1 Centar za prava deteta – kontakt za detaljnije informacije o ovom izveštaju.

pa nevladinih organizacija (među njima i IZI „VelikiMali“) izradila kao reakciju na niz generalizacija koje izveštaj Vlade sadrži ne predstavljajući realno stanje dečijih prava u Srbiji. Ovaj alternativni izveštaj je dobio odobrenje da bude predstavljen Komitetu za prava deteta.

II. Izveštaj Vlade RS o implementaciji Konvencije o pravima deteta

Vlada Republike Srbije je ove godine podnela Izveštaj o implementaciji Konvencije o pravima deteta za period od 1992. do 2005. godine. Iz ovog izveštaja možemo zaključiti da su prava dece sa smetnjama u razvoju zaštićna Ustavom RS i ostvaruju se primenom niza zakonskih i podzakonskih akata. Međutim realnost je takva da pomenuti akti uglavnom sadrže uopštene, nejasne formulacije koje ostavljaju puno prostora za tumačenja, i da jasno definisani kriterijumi i mehanizmi ostvarivanja prava izostaju. Navodi se, na primer, da država *pravo na pomoć u kući, dnevni boravak, smeštaj u ustanovu socijalne zaštite ili drugu porodicu priznaje licu kome porodica ne može da obezbedi odgovarajuću zaštitu i licu bez porodičnog staranja kada se na drugi način ne može obezbediti odgovarajuća zaštita*, a ne pominje se čijenica da u Srbiji izostaje adekvatna podrška porodicama dece sa smetnjama u razvoju i da je taj izostanak upravo glavni uzrok nemogućnosti mnogih porodice da obezbede „odgovarajuću zaštitu“ svojim članovima sa ometenostima (postojeće rešenje centralizaovanih nadležnosti i sredstava je birokratizovano i neadekvatno za ostvarivanje prava; država ne podstiče dovoljno razvoj lokalnih servisa podrške, ne postoje adekvatni mehanizmi kontrole kvaliteta stručnog socijalnog rada a nevladin sektor je, kao pružalac usluga, u neravnopravnom položaju u odnosu na javni sektor kada su mogućnosti finansiranja pruženih usluga

iz budžeta u pitanju). Dalje, „pravo na smeštaj u ustanovu socijalne zaštite“ nije pravo, već rezultuje direktnim kršenjem osnovnih prava deteta.

III. Izveštaj „Mučenje kao lečenje – segregacija i zloupotreba dece i odraslih sa posebnim potrebama u Srbiji“

Izveštaj „Mučenje kao lečenje – segregacija i zloupotreba dece i odraslih sa posebnim potrebama u Srbiji“², koji je izradila organizacija Mental Disability Rights International (MDRI) i objavila javnosti u Srbiji na konferenciji za štampu održanoj 14. novembra 2007. godine, obeležio je rasprave o realizaciji prava i diskriminaciji nad decom i osobama sa invaliditetom koji su smešteni u ustanove socijalne zaštite i dve psihijatrijske bolnice u Srbiji. Ono što je najvažnije konačno je otvorena tema o užasnom položaju i grubom i masovnom kršenju prava dece i odraslih sa invaliditetom u ovakvim ustanovama, koje je u suprotnosti sa svim međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima.

Analiza stanja sprovedena je u 10 ustanova u Srbiji i u izveštaju se navodi situacija sa zloupotrebotom dece i odraslih (fiksacija i izolacija, nedostatak lečenja i rehabilitacije, opasnost od zanemarivanja, opasni uslovi i nedostatak medicinske nege), stepen postignuća realizacije reforme socijalne politike u Srbiji i preporuke, a izveštaj prate i potresne fotografije iz nekoliko domova, kao i dokumentarni film o situaciji koju su istraživači zatekli na terenu.

Iza izveštaja MDRI stale su Inicijativa za inkluziju „VelikiMali“ i Helsinski odbor za ljudska prava i odmah su se sve

2 Izveštaj na srpskom i engleskom jeziku, fotografije i film su dostupni na website-u www.mdri.org, a izveštaj na srpskom je dostupan i website-u www.velikimali.org.

organizacije našle na udaru odgovornih i javnosti. Reakcija javnosti i medija bila je veoma burna i očekivana, ali je reakcija nadležnih ministarstava (u ovom slučaju Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo rada i socijalne politike), Vlade, ustanova socijalne zaštite i pojedinih organizacija bila još burnija.

Prve reakcije bile su da su izveštaj, fotografije i film isfabrikovani, da se koriste samo loši primeri, da je situacija preuvećana ili da je sve to u potpunosti lažno. Fokus priče je sa položaja dece i odraslih sa posebnim potrebama u ustanovama socijalne zaštite pomeren na osude da je svrha izveštaja da Srbiju prikaže loše u svetu („Smatram da se protiv naše zemlje sprovodi hajka i organizovana kampanja i da se loši primeri izvlače i prikazuju“, Ministar rada i socijalne politike Rasim Ljajić), a zatim da je cilj izveštaja da napadne zaposlene u ustanovama. Izvod iz saopštenja Ministarstva zdravlja R Srbije „Smatramo da je izveštaj nestručan, maličiozan, da krši ljudska prava, kao i da predstavlja stigmatizaciju pacijenata, psihijatrijske struke i celog našeg naroda“. Ministar zdravlja prof.dr Tomica Milosavljić ocenio je da je „Reč o neprimerenoj, mračnoj dezinformaciji koja preliči na političku propagandu nego na plemenitu namjeru jedne nevladine organizacije da situaciju učini boljom“ (nakon konferencije za štampu, 15. novembra 2007, nakon sednice Vlade Srbije). Takođe, ministar Milosavljić je izneo sumnju u autentičnost nalaza ovog istraživanja, kao i vreme i mesto na kojem su nastale dramatične fotografije. Predsednik Vlade Srbije, Vojislav Koštunica izjavio je da „momenat nije slučajno odabran“ pomerajući na taj način fokus priče na političku situaciju u Srbiji, odnosno pregovore oko Kosova i rekao „da će Vlada Srbije insistirati da se do kraja rasvetle činjenice o stvarnom stanju u ustanovama socijalne zaštite za osobe sa posebnim potrebama, kao i da će biti pokrenuto pitanje odgovornosti za iskonstruisane optužbe u izveštaju“.

U listu „Politika“ od 15. novembra 2007. godine, u članku pod nazivom „Direktor Doma u Kulini: slika koja zgražava – lažna“, direktor ove ustanove, Dragoljub Marković rekao je da fotografija devojčice vezane za krevet nikada nije snimljena u Kulini („Zaista ne znamo gde je mogla da se načini fotografija. Čak bih rekao da je stara bar desetak godina, ako ne i više, jer prikazuje neku sumornu situaciju iz prošlosti, ali gde je snimljena zaista ne znam“). U istom članku, dr Cvetković, koji radi u ustanovi, za istu fotografiju i devojčicu kaže: „Devojčica je nažalost pre mesec dana preminula. Ta devojčica je imala tumor na mozgu, pored svih drugih i tu neizlečivu bolest i zaista je bila prikovana za krevet poslednjih nekoliko meseci. Nije, međutim, ona ostavljena na milost i nemilost, ponajmanje nebrigu.“ Činjenica je da ovakav navod govori o gubljenju identiteta u ovakvim ustanovama, a u najmanju ruku o zanemarivanju odnosno nepoznavanju stanja u domovima.

MDRI je već 15. novembra (dan nakon objavlјivanja izveštaja) poslao saopštenje u kojem navodi „Zbog navoda u većini medija da se u izveštaju MDRI opisuje kako se u institucijama maltretiraju korisnici, direktno napadajući zaposlene u ustanovama, navodimo citat iz izveštaja: „*Ovaj izveštaj nema za cilj da optužuje osoblje institucija ili profesionalce u oblasti mentalnog zdravlja. Mnogi članovi osoblja sa kojima smo se sreli rade pod veoma teškim uslovima i svoj posao nastavljuju da obavljaju samo zbog svoje profesionalne posvećenosti i brige za osobe koje neguju*“. Ipak, uslovi u kojima ova deca i odrasli borave i tretman kojem su izloženi, između ostalog zbog malog broja osoblja, mogu se izjednačiti sa mučenjem.“ Bez obzira na saopštenje, navode u izveštaju, kao i više puta ponovljenu izjavu svih organizacija koje su stale iza izveštaja da cilj nije napad na zaposlene već na ukaživanja užasnog stanja u kojem žive deca i odrasli sa poseb-

nim potrebama u ovakvim ustanovama, zaposleni i nadležne institucije su i dalje optuživale organizacije za „organizovan napad na zaposlene“.

Direktorka doma za decu i omladinu „Kolevka“ iz Subotice uputila je našoj organizaciji otvoreno pismo u kojem od predsednice IZI „VelikiMali“ Valentine Zavišić traži javno izvinjenje povodom izjave da su ustanove za decu sa smetnjama u razvoju u Srbiji „logori za decu“, a ukoliko do izvinjenja ne dođe obratiće se nadležnim sudskim organima.

Posebnu pažnju izazvalo je vezivanje (fiksacija) korisnika domova, kojoj izveštaj posvećuje dodatnu pažnju kao nehuman tretman i jedan od vidova mučenja. Zaposleni u ustanovama pokrenuli su priču neophodnosti fiksacije, kao i interne procedura za slučajeve, trajanje i način vezivanja korisnika pritom navodeći kako je to jedan od legitimnih i neophodnih načina, pronalazeći mnoge „izgovore“, kao da su deca i odrasli auto-agresivni, agresivni prema drugima, a kao razlog se navodi i manjak zaposlenih u ustanovama. Specijalna neuorpsihijatrijska bolnica „Kovin“, u kratkoj izjavi Ministarstvu zdravlja od 15. novembra 2007. godine, navodi „Što se tiče imobilizacije (fiksiranja, vezivanja) pacijenata to se sprovodi po strogim indikacijama i pravilima, sa konzolijarnom procenom, samo u slučajevima kada je to nužno za bezbednost samog pacijenta ili okoline. Napominjem da je imobilizacija metod koji je legitim u psihiatrijskim ustanovama širom sveta, te da se u većini udžbenika urgentne psihiatrije mogu naći uputstva za sprovođenje iste.“

Milena Jerotijević, psihološkinja; sa konferencije za štampu, 20. novembra 2007. godine u Medija centru u Beogradu (transkript):

„Ono na šta sam u ovom svom izlaganju htela da skrenem pažnju, to je da su u pravdanju razloga za

određene postupke koje smo imali prilike da vidimo i nad kojima često ne verujemo da se to dešava, dakle u izjavama i naših ministra ovih odgovornih resora, i u odbrani mnogih koji su zaposleni pokušavaju da objasne zbog čega koristeći jedan eufenizam blage fiksacije. Blaga fiksacija znači vezivanje i imobilisanje osoba koje se nalaze u tim institucijama. Oni to rade, po njihovom objašnjenju zato što su deca od novorođenčadi pa do starih ljudi uz nemireni, skloni samopređivanju i oni moraju da ih zaštite od sopstvene agresije. Kada se javlja to ponašanje koje se opisuje bilo ono što smo videli ona dramatična klačenja, koja se zovu rokinzi i kada se javlja samopovređivanje odnosno grženje sopstvenih delova tela? To se javlja kod dece u razvoju kada nemaju mogućnosti da koriste osnovne bazične, biološke kanale rasterećenja od velike napetosti, tenzije i teskobe. A to je kada nemaju kontakt dodirom, kada nemaju u ranom uzrastu kontakt koji ide preko usne zone i adekvatnog hrana, dakle kada se samo sopaju a ne hrane se na način koji im pruža mogućnost da se rasterete tenzije uz uzimanje hrane i kada nemaju mogućnost normalnog pražnjenja preko centra za ravnotežu, kretnjem i u kontaktu sa ljudima, nego onda moraju prosto da pojačavaju sopstveni način rasterećenja od tenzije a to je intenzivno klačenje da bi preko centra za ravnotežu mogli malo da se rasterete tenzije i od izostajanja potpunog kontakta dodirom oni jednog momenta moraju da počnu da se grizu i da na taj način stimulišu sopstvene granice tela. To je način da oni negde steknu sopstvene granice sopstvenog JA. To se intenzivira onda kada oni i za te oblike ponašanja dobijaju zabrane i vezuju se da to ne bi radili, jer

ostaju tragovi, to se vidi i roditelji mogu to da vide i da se za to interesuju, i da bi se to sprecilo oni se još više ograničavaju i tu dolazi naravno do toga da oni potpuno gube volju za životom i zbog toga imamo podatke da takva deca ne jedu, potpuno apatično leže u tim krevetima, da više nemaju potrebu da ih neko pogleda i dodirne, što opet pokušavaju da se na taj način pravdaju postupci koji se prema ovoj deci i odraslima vrše i zapravo ostajemo u jednom zatvorenom krugu, gde ljudi koji su zaduženi da im pruže zadovoljenje elementarnih potreba, zapravo uskraćivanjem zadovoljenja elementarnih potreba ovim osobama pravdaju time što su te osobe same prema sebi agresivne, što je svojevrsni absurd.“

Osim direktnog napada na nevladin sektor kao i mnogo puta u prethodnoj deceniji, **najzabrinjavajuće je poricanje istine o situaciji u domovima i negiranju kršenja ljudskih prava.** U listu „Blic“ od 15. novembra 2007. godine, direktor Specijalnog zavoda za decu i omladinu „Dr Nikola Šumenković“ u Stamnici izjavio je da štićenici imaju hotelski smeštaj i prvorazrednu hranu. Pored toga, odbrambeni stav i neprihvatanje odgovornosti za priznavanje i konstruktivno rešavanje problema vidimo i u izjavama nadležnih, koji pominju da je takva situacija u domovina nasleđena od prethodnih vladajućih garnitura.

Od ostalih reakcija izdvajamo:

Nevena Vučković Šahović, Centar za prava deteta i članica Saveta za prava deteta Vlade RS:

*„Dragi gospodine Ljajiću, drage kolege,
nisam posebno iznenadena slikama iz institucija
jer sam i sama videla takvo stanje u Kulinama. I po-
red rešenosti još one, prethodne Vlade (Đindjićeve),*

Kuline nisu dovoljno unapredjene, niti su zatvorene/premeštene, kako je preporučeno. Ima još ustanova u kojima situacija nije dobra.

Ono čime sam šokirana je reakcija Vlade. Sve države imaju neke probleme u ostvarivanju prava deteta pa i ova nasa. To nije strašno. Strašno je kad se problemi NE POZNAJU, NE PREPOZNAJU I NE REŠAVAJU. Još je strašnije kad se NEGIRAJU, a bez utemeljenja. Nema većeg kršenja prava od negiranja kršenja.

Kao član Komiteta za prava deteta UN, svakodnevno komuniciram sa vladama i ministarstvima iz radnih država i vrlo su retke one koje do te mere negiraju probleme. Uglavnom žele da ih resavaju. Ni jednoj državi nije priyatno da takve slike obilaze svet ali se ipak fokusiraju na decu kojoj se to događa. Sramota je negirati da se to ne događa. Trenutna politička reakcija nije rukovođena najboljim interesom deteta već ponovo iracionalnim strahom od toga da nas drugi ne vole (ili, što je još gore, da žele da nam nauđe).

U svakom slučaju, Savet za prava deteta je najkompetentnije telo da:

1. *odmah organizuje posetu Kulinama i drugim institucijama u kojima je stanje slicno*
2. *da odmah obavesti Vladu i javnost o stvarnom stanju (a ne da se prikazuje Kolevka na TV)*
3. *da predloži hitne mere za deintitucionalizaciju odnosno nalaženje najboljih rešenja tamo gde deinsitucionalizacija nije moguća.*

Nije me sramota što ima ovakvih problema u Srbiji jer se s njima stalno nosim ali me je sramota što

se ovako reaguje. Ukoliko Predsednik Saveta i Savet odmah ne preduzmu mere koje predlažem, biću pri-nuđena da podnesem ostavku na članstvo.

Ne želim da Savet čuti jer nam to ne priliči. Ne želim ni da se bavi politikom, jer upravo je reakcija Vlade samo politička a ne i konstruktivna. Ne smemo da dozvolimo da se pitanje dece koja su u ovako teš-kom stanju dalje politizuje.“

Ministar rada i socijalne politike Rasim Ljajić je u emisiji „Poligraf“ na televiziji B92, emitovanoj 22.11.2007. godine, između ostalog izjavio i „*Sam prizor koji vidite u tim usta-novama i bolnicama nije nimalo prijatan, ne zbog brige ili ne-brige prema tim ljudima, već zbog prirode bolesti ili oboljenja, bolje reći stanja, i treba biti krajnje objektivan*“. Ovo navodi na razmišljanje da je sam hendikep nešto što je problem, odbojno, neophodno sakriti od javnosti i sugeriše da se osoba sa invaliditetom ne posmatra kao osoba, već samo i isključivo kroz jedno svoje lično svojstvo. Na taj način se problem opet pomera na samu osobu i stanje u kojem je, a ne na problem društva, tj. pristup i izjednačavanje ljudskih prava.

U listu „Kurir“ pojavili su se naslovi kao što su „Name-štaljka – Nevladina organizacija iz Vašingtona MDRI lažirala izveštaj o stanju u domovima za decu ometenu u razvoju“, „Haške sudije krojile izveštaj“, „Hteli frku – autori frapantnog izveštaja o mučenju dece tvrde da su namerno hteli da uzbune javnost. Ministar zdravlja ih nikada nije sreo“,

Izdvajamo i jedan od komentara čitalaca sa website-a li-sta „Kurir“ na situaciju oko izveštaja:

Pet, 16/11/2007 – 13:17 — precanin

Pa kako ih nije sramota tako nesto da pisu o Nama? Pa oni i ne znaju da Nama Srbima VERA

ne dozvoljava da se tako odnosimo prema bolesnima i nemocnima ! Prvo bi reagovao Nas Sinod Srpske Pravoslavne Crkve da je takvo stanje po domovima i bolnicama, ne bi cekali da neki tamo Ameri setaju po Srbiji i pisu same lazi o Nama! Ko zna gde su ti snimci napravljeni, a, oni kazu kod Nas ? Krivo im je sto se Srbi i Srbija uzdigli do NEBESA, o kome Ameri mogu samo da sanjaju ! A za to je najzasluzniji Nas predsednik Vlade Kostunica ! Kad on kaze da to nije istina, tu se ne treba dalje pitati i proverovarati, to je tako i gotovo !!! Ne govori Nam on za džabe da Nas mrze samo zato sto smo Srbi i Pravoslavci! I na kraju sta se njih tice kako se Mi ponasamo prema nasim bolesnicima? Mi u nasoj kuci radimo sta Mi hocemo ! Jel tako, tako je !?

precanin

Dalji koraci

Odmah po objavljinjanju izveštaja, Ministarstvo rada i socijalne politike zabranilo je prijem nove dece do sedam godina starosti u Dom u Kulini. Ostalo je nejasno šta će biti sa decom koja su na listama čekanja za prijem u dom – da li će biti smešteni u neki drugi dom, što je najverovatnije, ili će biti organizovana dodatna podrška porodici i obezbediti ostanak u prirodnom okruženju. U prošlogodišnjem izveštaju navodili smo absurd finansiranja domova, odnosno činjenicu da državu jedan korisnik doma „košta“ oko 400 eura, a porodica sa detetom sa ometenostima mesečno dobija finansijsku podršku od 5.000 – 12.000 dinara (uz zakašnjenje). Ukoliko bi se bar deo sredstava preusmerio na podršku porodici ili razvijanje usluga u lokalnoj zajednici umanjila bi se opasnost od smeštanja dece i odraslih u ustanove socijalne zaštite.

Takođe, po objavi izveštaja Predsednik Vlade je formirao Komisiju koja će ispitati realno stanje u ustanovama socijalne zaštite i dve psihijatrijske bolnice koje su pod nadležnošću Ministarstva zdravlja. Komisiju su sačinjavali Ministar rada i socijalne politike Rasim Ljajić, Ministar zdravlja Tomica Milosavljević, predstavnici (direktori) ustanova, i predstavnici nevladinih organizacija. U pomenutom izveštaju Vlade, u delu 9 Komentar na izveštaj MDRI „Mučenje kao lečenje – segregacija i zloupotreba dece i odraslih sa posebnim potrebama u Srbiji“, istraživačima se zameraju metodologija, neobjašnjavanje odgovornima u ustanovama tačne svrhe posete i načina korišćenja snimljenog materijala, tvrdi se da u su izveštaju navedeni netačni podaci i generalizovane konstatacije, od kojih neke ne odgovaraju činjenicama. „*Posebno, slike koje su prezentirane u okviru izveštaja, ako se pažljivo pogledaju, ne ukazuju na nedostatak brige i nege o korisnicima, s obzirom da se može videti da je posteljina na kojoj se korisnici nalaze čista i uredna, korisnici obučeni i pokriveni, ali ukazuju na prenatrpanost kapaciteta, kao i na tešku ometenost slikanih korisnika*“ stoji u izveštaju Vlade, čiji autori su propustili da navedu ono za šta nije potrebno pažljivije posmatranje, već se vidi i na prvi pogled – da su deca u institucijama u Srbiji uskraćena za realizaciju svojih osnovnih prava i da žive bez ljudskog kontakta, ljubavi i igre, niti bilo kakvog drugog sadržaja.

Izveštaj nas, između ostalog, upoznaje sa normativnom osnovom socijalne zaštite, reformskim dokumentima i aktivnostima s ciljem njihove implementacije, sadrži tabelarni prikaz broja krisnika i ustanova za smeštaj lica sa ometenostima, kao i pregled ulaganja u cilju poboljšanja uslova institucionalne zaštite od 2004. do 2007. godine. Među zaključcima izveštaja stoji da je Ministarstvo rada i socijalne politike svesno „svih posledica koje po decu i odrasle sa posebnim

potrebama ima smeštaj u institucije socijalne zaštite“ i, kao jednog od prioriteta reforme sistema socijalne zaštite navode unapređenje zaštite osoba sa ometenostima, kroz preveniranja institucionalne zaštite, postepeno smanjivanje kapaciteta ustanova, podizanje kvaliteta institucionalne zaštite i mogućnost izlaska korisnika u „prirodno ili manje restriktivno okruženje“, a navedena je i lista odluka koje Ministarstvo rada i socijalne politike aktuelno donosi, a koje bi trebalo da doprinesu realizaciji reforme. Konkreten plan mera (aktivnosti i rokovi) za realizaciju pomenutog prioriteta reforme, nije naveden u ovom izveštaju, koji je objavljen 20. novembra 2007. godine, a ni nakon mesec dana od usvajanja nije bio dostupan javnosti. Važno je podvući da se u izveštaju ne navode imena autora, kao ni metodologija istraživanja, i da je završen u roku od pet dana.

Koalicija protiv diskriminacije održala je konferenciju za štampu, 20. novembra 2007. godine, na kojoj je htela da ukaže na suštinu problema, odnosno na položaj dece i osoba sa invaliditetom u ustanovama, kao i na neophodnost započinjanja procesa deinstitucionalizacije, sprovođenje reforme socijalne politike i poštovanje ljudskih prava. Iako je konferencija bila posećena, medijski nije bila naročito propraćena. Neki mediji, kao „Glas javnosti“ objavio je navode sa konferencije pod naslovom „Pravdanje iz tabora MDRI – „Kao za vreme Miloševića“.

Takođe, Koalicija protiv diskriminacije i još oko 50 organizacija civilnog društva u okviru klastera za zaštitu dece dva puta su koristeći mehanizam „Kontakt organizacije civilnog društva“³ uputili zahteve Predsedniku Vlade Srbije, Potpred-

3 Mehanizam uspostavljen u okviru Tima potpredsednika Vlade za Sprovođenje strategije za smanjenje siromaštva koji treba da obezbedi participativnost građanskog društva u definisanju politika, implementacije programa i praćenju mera koje Vlada preuzima.

sedniku Vlade Srbije, Ministru zdravlja, Ministru rada i socijalne politike. Prvi zahtev je poslat 17. novembra, a drugi 7. decembra 2007. godine i ni na jedan nije odgovoren do kraja 2007. godine (***Prilog 1 – Zahtevi klastera za decu***)

Pored donošenja zakona, sproveđenja reforme i značajnih finansijskih odvajanja za nove programe deinstitucionalizacije i razvijanje usluga na lokalnom nivou, neophodno je da nadležni ne negiraju kršenje ljudskih prava, kao što je mnogo puta do sada urađeno.

IV. Diskriminacija prilikom osiguranja osoba sa invaliditetom

S obzirom da smo u periodu kada su građanima dostupni različiti krediti, a svaki kredit za kupovinu stana ili obezbeđenje stambenog prostora uslovjava sklapanje osiguranja lica rešili smo da ispitamo mogućnost sklapanja osiguranja života od strane osobe sa hendikepom. Izabrali smo tri osiguravajuća društva kao predstavnike: DDOR Novi Sad, Delta Generali i Wiener Staedische.

Svima je putem e-maila upućeno pitanje iste sadržine:

Da li kod vas može osoba sa invaliditetom, konkretno osoba sa cerebralnom paralizom da sklopi neku od polisa osiguranja lica, npr. osiguranje života?

Navodimo dobijene odgovore:

DDOR Novi Sad:

Obaveštavamo Vas da na osnovu Posebnih uslova za osiguranje uvećanih rizika osoba sa cerebralnom paralizom ne može da zaključi osiguranje života.

Delta Generali:

Delta Generali pokušava da pronađe rešenja i da svoje programe prilagodi klijentima. Odgovor na Vaše pitanje je DA.

Wiener Staedische:

Nazalost, prijem u osiguranje, osobe obolele od cerebralne paralize nije moguće.

Ovo nam govori o još jednom vidu marginalizacije i izdvajanja osoba sa invaliditetom i kršenja njihovih osnovnih ljudskih prava, a obično se kao razlog navode *Posebni uslovi osiguranja*. Zaboravlja se da i oni moraju biti usklađeni sa zakonskim propisima države pa samim tim i sa Ustavom.

ČL 19. USTAVA REPUBLIKE SRBIJE

Jemstva neotuđivih ljudskih i manjinskih prava u Ustavu služe očuvanju ljudskog dostojanstva i ostvarenju pune slobode i jednakosti svakog pojedinca u pravednom, otvorenom i demokratskom društvu, zasnovanom na načelu vladavine prava.

Ovakav tretman zabranjuje se i Zakonom protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom (SL.GL. RS 33/06), u kojem se, između ostalog, kaže:

Član 13.

(1) Zabranjena je diskriminacija na osnovu invalidnosti u pogledu dostupnosti usluga i pristupa objektima u javnoj upotrebi i javnim površinama.

(2) Pod uslugom, u smislu ovog zakona, smatra se svaka usluga koju, uz naknadu ili bez nje, pravno ili fizičko lice pruža u okviru svoje delatnosti, odnosno trajnog zanimanja.

(5) Diskriminacija na osnovu invalidnosti u pogledu dostupnosti usluga naročito obuhvata:

1. odbijanje pružanja usluga osobi sa invaliditetom, osim ako bi pružanje usluge ugrozilo život ili zdravlje osobe sa invaliditetom ili drugog lica;
2. pružanje usluge osobi sa invaliditetom pod drugaćijim i nepovoljnijim uslovima od onih pod kojima

se usluga pruža drugim korisnicima, osim ako bi pružanje usluge pod redovnim uslovima ugrozilo život ili zdravlje osobe sa invaliditetom ili drugog lica;

O navedenoj situaciji takođe govore i Član 1, Član 2, Član 3 i Član 7 ovog zakona. I u ovoj, kao i u mnogobrojnim drugim situacijama, dolazi do nesprovođenja zakonskih okvira i nepronalaženja sistemskog rešenja za pitanja zaštite prava osoba sa invaliditetom, već je rešavanje problema opet ostavljeno na pojedinačnim slučajevima.

V. Diskriminacija i predrasude u udžbenicima Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju⁴

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju (nekadašnji Defektološki fakultet⁵), u sastavu Univerziteta u Beogradu, je ustanova koja obrazuje stručnjake za rad sa osobama sa ometenostima. Na slučajnom uzorku literature FZSEIRa, koja je u aktuelnom studijskom programu, ispitivali smo koji termini se koristite za opis statusa i stanja osoba sa ometenostima. Želeli smo da utvrđimo na koji način se govori o osobama sa ometenostima, jer smatramo da to oslikava odnos prema ovom delu populacije. Svako izdvajanje nekog ili nekoliko ličnih svojstava bilo koje osobe predstavlja nepoštovanje celovitosti ličnosti, a ukoliko to izdvajanje kasnije vodi ka uskraćivanju bilo kog prava, onda je reč o diskriminaciji. Savremeni standardi civilnog društva nalažu da se, između ostalog, poštuju prava svake osobe, bez obzira na njena lična

⁴ Uzorak udžbenika je slučajan, jedini kriterijum je taj što su aktuelni, odnosno u upotrebi na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.

⁵ Naziv promenjen 2005. godine

svojstva, što bi, u konkretnom primeru organizovanja podrške osobama a invaliditetom, značilo da se omoguće uslovi za optimalan razvoj dece sa smetnjama, kao i zadovoljenje potreba svih osoba sa invaliditetom i njihova kvalitetna integracija u život društvene zajednice. Takođe, navodi iz udžbenika govore o sveprisutnom emdicijskom modelu podrške deci i osobama sa invaliditetom, koje nije bazirano na potrebama i mogućnosti osobe i neophodnim naporima društva, već na „ispravljanju“ hendikepa kako bi se ta osoba uključila u postojeće društvo.

Segregacijski model obrazovanja sručnjaka za rad sa osobama sa ometenostima, koji se primenje kod nas, prema oceni Marine Arsenović Pavlović, „*ima prednosti, ali krije i niz opasnosti, od kojih je jedna od najočiglednijih – zatvaranje u strukovne okvire, teško menjanje svesti o sebi, neshvatanje svog realnog statusa, sporo prihvatanje promena itd.*“ („Pedagoška psihologija – predavanja za I i II godinu za sve smerove, str 213, Dr Marina Arsenović Pavlović, Fakultet za specjalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd)

„Sociologija hendikepiranih osoba“, Dr Conka Nikolić Simončić, Beograd, 1997.

„*Pojam hendikepirane osobe obuhvata sve one članove društvene zajednice (decu, omladinu i odrasle) koji zbog psihofizičkog poremećaja i/ili nedostatka imaju smetnje i teškoće u razvoju, životu, radu i integraciji u tokove društvenog života, odnosno u društvenu sredinu. Da bi hendikepirane osobe ostvarile integraciju u društvo neophodna je pomoć koju treba da im pruži porodica, stručnjaci i društvena zajednica radi ublažavanja i prevazilaženja posledica koje hendikep prouzrokuje.*“ (str. 22). Ovom pasusu prethodi poglavlje pod nazivom 1.3. *Pojmovni aparat u sociologiji hendikepiranih osoba* u pomenutoj knjizi, iz kojeg saznajemo da u „jugoslovenskoj defektološkoj teoriji i praksi većina teoretičara upotrebljava

*termin **hendikepirane osobe ili hendikepirana lica** smatrajući da su ti termini prikladniji, humaniji i manje seragativni. Koliko su termini **hendikep i hendikepirana osoba** prihvaćeni u našoj defektološkoj teoriji i praksi svedoči i činjenica da ih u svojim tekstovima i usmenom izražavanju upotrebljavaju i oni teoretičari koji se zalažu za primenu drugih termina, odnosno izraza kada je u pitanju populacija s psihofizičkim poremećajima i/ili nedostacima.“ (str. 21)*

*„Kada je reč o pojmovnom aparatu u sociologiji hendikepiranih osoba kao posebnoj sociologiji, treba uzeti u obzir i terminologiju koja se koristi u socijalnom pravu, u zakonodavstvu i stručnoj literaturi u našoj i u mnogim drugim zemljama širom sveta, a odnose se na prava i zaštitu osoba s urođenim ili tokom života zadobijenim psihofizičkim poremećajima i/ili nedostacima. U socijalnom zakonodavstvu i drugim propisima u upotrebi su termini **invalid i invalidno lice**“. Autorka se poziva na Vujakliju, izdanje iz 1986. i objašnjava da „**Invalid** (invalidus) je reč latinskog porekla i znači: „koji je nesposoban ili onesposobljen za službu i zarađivanje radi izdržavanja sebe i svoje porodice“, zatim tvrdi da „*Invalid, invalidno lice ili invalidna osoba su „međunarodni termini koji su poznati i odavno se upotrebljavaju u svetskim jezicima kao i u drugim jezicima koje govore manji narodi.*“ (str. 20)*

Po samom značenju ovog izraza, nazvati osobu sa invaliditetom „invalid“ bi značilo da ta osoba poseduje neku karakteristiku (ili više njih) koja je onesposobljuje i koja je uzrok njihovog položaja, a u središte se stavlja jedno lično svojstvo a ne osoba. Ovakva definicija dovodi do toga da se smatra da je problem u samoj osobi, koja zbog svog invaliditeta nije u stanju da bude ravnopravan deo društva i ostvaruje svoja prava, a pomera se fokus sa problema društva da toj osobi obezbedi načine za realizaciju svojih prava.

Autorka navodi da po „mišljenju stručnjaka termin „defektan“ ili „defektna“ osoba ima nedostatak jer se u žargonu često upotrebljava u smislu potcenjivanja, čak i radi vredanja“ i citira stručnjake: „Iako termin „defekt“ po svojem pojmovnom značenju nije neprimeren, upravo zbog navedenih sintagma i konotacija, danas se često u stručnoj literaturi izbegava“. (Stančić, 1977.; Stančić, Kovačević, Mejovšek, 1988.)“, a u pasusu koji prethodi ovom, se pozva na rečnik i objašnjava nam da „Defekt (defectus) je reč latinskog porekla koja znači: nedostatak, manjak, kvar, mana, greška, pogreška. Defektan (defectum; defectif, defective., fr.) znači: koji- a je oštećen- a, koji- a nema sve delove i oblike, krnj, pokvaren, koji- a ima kakvu manu, nepotpun.“ (str. 18). Ono što je ovde najzabrinjavajuće i pokazuje stav stručnjaka prema osobama sa invaliditetom je teorija da je u redu reč za ljudsko biće da je „oštećeno“, „pokvareno“ ili „nepotpuno“. Jedinu poteškoću koju autorka ovde primećuje jeste što se reč defekt (sa svim svojim mogućim značenjima) „u žargonu često upotrebljava u smislu potcenjivanja, čak i radi vredanja“. Ukoliko je ovo stav stručne javnosti, koji se prenosi studentima koji će jednog dana, takođe, biti kreatori politike prema osobama sa hendiķepom, ne čudi da postoji omalažovajući i stigmatski stav šire javnosti koja ovu problematiku ne poznaje dovoljno. Veoma je teško govoriti o ljudskim pravima i konceptu jednakih mogućnosti ukoliko neku osobu smatramo oštećenom, krnjom, pokvarenom, nepotpunom. Nažalost, stručna javnost je ona koja prenosi poruku i kreira stav šire javnosti.

Autorka dalje nastavlja sa ovom teorijom:

„Pojmovna raznolikost u naučnim i stručnim radovima teoretičara defektologije nastaje kao rezultat težnje autora da se pronađe odgovarajući pojam, odnosno izraz koji bi u načnoj i stručnoj literaturi, kao i u govornom sporazumevanju

pravilno i potpuno odgovarajuće određivao ovu populaciju i pojedince“.

„Najčešće se upotrebljavaju pojmovi, tj. izrazi: defektne osobe, lica s psihofizičkim defektivitetom, osobe sa oštećenjem, osobe sa smanjenim sposobnostima, osobe s teškoćama u razvoju, osobe ometene u razvoju, ometene osobe, osobe s teškoćama u socijalnoj integraciji, hendikepirane osobe, invalidne osobe, invalidi i drugi.“

I zaključuje da je „Reč u suštini značenja izraza, odnosno pojma kojim će se najprikladnije, jasno i sveobuhvatno odrediti pojedinci i čitava populacija hendikepiranih osoba. Takođe treba voditi računa i kakve asocijacije pojedini od pomenutih i drugih pojmoveva mogu izazvati u širim krugovima ljudi koji nisu po profesiji defektolozi ili stručnjaci koji se bave rešavanjem problema i zadataka s područja srodnih nauka.“ (str. 17)

Autorka izdvaja potrebu društva za „humanizacijom odnosa“, opšte prihvaćene stavove o „ljudskom dostojanstvu svih ljudi, o slobodi čoveka, o ličnim, političkim i socijalnim pravima ljudi“ kao neke od uzročnika traganja za prikladnim pojmom. (str 17) Dalje u tekstu iznosi mišljenje Beatrice Wright da se invalidnost pretežno utvrđuje dijagnozom lekara ili tima lekara i drugih stručnjaka o psihofizičkim i/ili fizičkim oštećenjima, smetnjama i nedostacima koji ograničavaju normalno delovanje pojedinih organa ili celokupnog organizma invalida, a da pak hendikep može biti prouzrokovani delovanjem raznih činilaca koji potiču kako od strane hendikepirane osobe, tako i od strane okoline i članova društva (str 21). Međutim, teško je razumljivo kako se ovi razlozi slažu sa mišljenjem da je osobama sa smetnjama potrebna pomoć (a ne podrška) društva, korišćenjem termina poput „hendikepirana osoba“ koji jasno u prvi plan stavlja

izdvojeno svojstvo cele osobe, a naročito s tvrdnjom da osobe sa smetnjama „zbog psihofizičkog poremećaja i/ili nedostatka imaju smetnje i teškoće u razvoju, životu, radu i integraciji u tokove društvenog života, odnosno u društvenu sredinu“. Na taj način se ističe da je isključivi ili bar glavni uzrok otežane inkluzije osoba sa smetnjama u širu društvenu zajednicu ometenost, a ne i sama zajednica.

Autorka dalje navodi da „*hendikepiranost obuhvata široku skalu ometenosti u psihofizičkim i/ili fizičkim sposobnostima i funkcijama, a da se zavisno od vrste i stepena hendikepa ova-kve osobe razvrstavaju u kategorije*“. Zatim se navode različite vrste i grupe hendikepa, po kojima se deca i osobe kategorisu i „grupišu“ (npr. osobe s oštećenim vidom, osobe oštećenog sluha, osobe s oštećenjem govora i glasa, telesno invalidne, mentalno zaostale osobe, višestruko ometene osobe). Autorka dalje navodi „*U ovu kategoriju razvrstavaju se hendikepirane osobe koje imaju dve ili više smetnji, a ne mogu se razvrstati prema pretežnoj smetnji.*“ (str. 22 i 23). Ovakvo razvrstavanje obavezno je za decu ometenu u razvoju. Razvrstavanje obavlja komisija sastavljena od priznatih stručnjaka i užih specijalista raznih naučnih disciplina. Među njima se nalaze lekari, psiholozi, pedagozi, defektolozi, socijalni radnici i drugi stručnjači uže specijalizacije. *Kategorizacija, odnosno svrstavanje u određenu odgovarajuću kategoriju hendikepiranosti vrši se na osnovu procene određenog, odnosno izvesnog odstupanja svake pojedine osobe od „normalnog“ tipa, odnosno aber-a-cije u pojedinim sposobnostima ili funkcijama od onog što se smatra „normalnim“.* Kategorizacija, ovakva kakva je, je proces u okviru koga se vrši procena teškoća/e dece sa invaliditetom, a ne procena njihovih potreba, na snovu kojih bi se mogla organizovati podrška. Drugim rečima, kategorizacija ističe ono što dete može otežano, ili ne može da radi umesto da se podrška usmeri na ono što dete može, i time omogući

optimalan razvoj detetu. Veoma je zabrinjavajuć stav da dete sa smetnjama u razvoju odstupa od osobe „normalnog“ tipa što u principu i vodi preovladavajućem medicinskom modelu, gde se smatra da je neophodno dete sa smetnjama „umormaliti“ ili „popraviti“ kako bi moglo da se uklopi u društvene procese. Ovakav stav u potpunosti odstupa od ljudskih prava i sloboda.

U kratkom istorijskom pregledu iz knjige „Uvod u defektologiju“ (Dr Miodrag Stošljević, Beograd, 1998.), na strani 61– oj piše: „*Radovima Itara i Segena postavljeni su temelji vaspitanja teže mentalno retardirane dece*“.

U udžbeniku стоји да су поменути стручњаци живели у XVIII и XIX веку (Gašpar Itar (1774 – 1838), a Eduard Segen (1812 – 1880) и да су они у svojim radovima koristili izraze poput „divlje dete“ ili „idioti“. Na žalost, autor knjige izraz „retardirano dete“ koristi kao deo aktuelne terminologije. Na istoj istoj strani autor navodi: „*Tako se postavila mogućnost istovremenog lečenja i vaspitanja, ali i obrazovanja nenormalne dece*“, što dalje učvršćuje diskriminatorski stav i odsustvo bilo kakve individualizacije. A da to nije citat iz neke stare literature, već reč autora, potvrđuje i deo na strani 63-oj ove iste knjige gde autor moguću definiciju oligofrenologije, kao nauke koja „*proučava zakonitosti i idiofrenomene vaspitanja, obrazovanja i rehabilitacije mentalno retardiranih osoba*.“

Sa druge strane mladi stручњaci sa Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u svojim udžbenicima mogu pročitati i da „*ne postoji dovoljno usaglašen termin kojim bi se označavala kategorija osoba sa ometenošću*“, a da ono „*što je zajedničko jeste kontinuirani trend terminologija kojom se ovakve osobe stigmatizuju i negativno izdvajaju menja u neutralnu i manje obeležavajuću. Početni termin „defekt“ kasnije je zamenjen terminom „hendikep“*. Danas je veoma frekventan

termin „osobe sa posebnim potrebama“. Ovaj termin je mnogo širi i sveobuhvatniji. Osim osoba s fizičkom, mentalnom ili senzornom ometenošću, on obuhvata i mnoge druge kategorije, kao što su osobe s poremećajima u ponašanju, zlostavljenе oso- be, osobe sa hroničnim i neizlečivim bolestima (kancer, AIDS), osobe ometene ratom, deca bez roditeljskog staranja, talento- vana deca, osobe iz socijalno i kulturno depriviranih sredina itd.“

„Termini defekt, invalidnost ili nesposobnost ograničeni su i statični, ne podrazumevaju ličnost i koncentrišu se na uski problem izolovanog oštećenja. Defekt znači da osoba ima ograničeno oštećenje neke funkcije ili dela tela, dok hendikep znači da to oštećenje sprečava ili ometa osobu u ostvarenju maksimuma. Hendikep znači da defekt nije samo fizički ili da nije koncentrisan samo na jednu usku funkciju ili nesposobnost, već ostavlja posledice na mentalnom i socijalno nivou.“ („Psiho- logija jezika i jezičkih poremećaja“, 21. str, Vesna Radoman, Beograd, 2003.)

Postoje autori/ke udžbenka, poput Marine Arsenović Pavlović, koja je u svojim ranijim radovima koristila tada aktuelne, ili opšteprihvачene termine (primer: Rad „Teškoće u čitanju i problemi u nastavi čitanja mentalno zaostalih uče- nika nižih razreda (od I do IV) specijalne skole“ koji se koristi kao skripta za predmet Psihologija, a u kom se (str. 74) fusnotom 2 uvodi skraćica MZ za „mentalno zaostalu“ decu – Psihologija 3-4, God. XIX br. 3 / 4, UDK 372.4, Marina Arsenović Pavlović, Danica Purić, Defektološki fakultet, Beograd, 1986.). Međutim, prateći razvoj nauke kojom se bavi, u svojim novijim radovima, ona o medicinskom pristupu oso- bama sa ometenostima, piše: „Razvijanje ovakve prakse vodi ka diskriminaciji i razvija upravo ono što „hendikepirane“ lju- de stvarno onesposobljuje: da se oni ne osećaju dobro i da se bore za svoja (ljudska) prava.“

VI Inkluzija kao pravac reforme obrazovanja – da li su zanimanja nakon završenih studija na Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju u skladu sa inkluzivnim procesom?

Diskriminatorski i segregacijski stav i prisustvo predsude na FZSEIRu o tome da deca i mlađi treba da pohađaju specijalne škole i bave se specijalnim zanimanjima, prepoznajemo ne samo analizom terminologije u udžbenicima, već navodimo i citate iz Informatora ovog fakulteta.

„Diplomirani surdoaudiolozi zapošljavaju se u predškolskim odeljenjima pri školama za gluvu i nagluvu decu, u osnovnim i srednjim školama za gluve i nagluve, internatima za smeštaj gluve i nagluve dece, klinikama u kojima se obavlja habilitacija i rehabilitacija gluvih i nagluvih, u zaštitnim radiionicama koje se bave profesionalnim sposobljavanjem gluvih i u strukovnim organizacijama gluvih i nagluvih“ (str 50, Informator 2006.) Nigde se ne pominje mogućnost rada u redovnim obrazovnim ustanovama, što direktno implicira stav da se deca sa delimičnim ili potpunim oštećenjem sluha ne mogu obrazovati u svom prirodnom okruženju u redovnim obrazovnim ustanovama. Sa druge strane, profesor specijalne edukacije i rehabilitacije osoba sa oštećenjem vida i/ ili specijalni rehabilitator- optometrista, kako stoji u Informatoru, „ima profesionalna znanja za rad“ u nizu navedenih specijalizovanih institucija, ali i u „*redovnim školama i predškolskim ustanovama kao stručni saradnik u području korektivno- pedagoškog rada sa decom subnormalnog vida i decom sa teškoćama u učenju.*“ (str.60, Informator 2006.) Dalje stoji: „*Na osnovu opisa profila oligofrenologa, moguće je navesti sledeća postojeća i moguća radna mesta:*

Rad u specijalnim ustanovama:

- a) Specijalne ustanove za predškolski uzrast
- b) Specijalne ustanove za osnovnoškolski tretman
- c) Specijalne ustanove za srednje obrazovanje (profesionalno osposobljavanje)
- d) Centri za dnevni boravak mentalno retardiranih osoba
- e) Ustanove za stacionarno zbrinjavanje draslih mentalno retardiranih osoba

Rad u zdravstvenoj službi:

- a) Razvojno savetovalište (dijagnostika, stimulativni tretman, reedukativni tretman)
- b) Komisija za razvrstavanje (dijagnostika, reedukativni postupak sa spornim slučajevima i dr.)
- c) Odeljenje za neuropsihijatriju razvojnog doba (dijagnostika, tretman)
- d) Odeljenje za neuropsihijatriju odraslih (dijagnostika i rehabilitacija demencije, psihozu, stanja posle ozleda centralnognervnog sistema i sl.)
- e) Dispanzeri za mentalno zdravlje instituta, zavoda i domova zdravlja
- f) Centri za rehabilitaciju (dijagnostika, tretman osoba sa gnostičkim poremećajima i organskim demencijama)

Rad u organima uprave i stručnim službama

- a) Ministarstvo prosvete i okuži pri odeljenjima za prosvetu
- b) Instituti za obrazovanje, socijalnu politiku i zdravstvo“ (str. 67 i 68, Informator 2006.)

„Ovako koncipiran nastavni plan i program obrazuje i ospozobljava studente koji završe ovu studijsku grupu⁶ za poslove i radne zadatke vaspitača ustanova socijalne zaštite, specijalnim vaspitnim grupama, nastavnika razredne nastave u školama za obrazovanje učenika sa telesnom invalidnošću, stručnog saradnika u redovnim predškolskim i osnovnoškolskim ustanovama, kao i specijalnim školama i zdravstvenog saradnika u zdravstvenim ustanovama sa habilitacionorehabilitacionim programima“ (str. 81, Informator 2006.)

Nejasan je kriterijum po kom se određeni profili stručnjaka, koji pružaju podršku deci sa nekim tipom ometenosti, upućuju na rad u redovnim obrazovnim institucijama (gde bi pružali stručnu podršku deci sa tom određenom smetnjom ili smetnjama), a neki drugi, koji pružaju podršku deci sa nekom drugom vrstom smetnje, ne, već se upućuju na rad isključivo u specijalizovanim, izdvojenim institucijama. Ovo dalje ukazuje da nisu pepoznati uslovi za realizaciju inkluzivne prakse, i da se i dalje podržava odvajanje dece. Takođe, u skladu sa medicinskim pristupom, budući kadrovi se ospozobljavaju za „korektivni rad sa decom sa smetnjama u razvoju“ što opet potvrđuje stav da decu sa ometenostima treab „umormaliti“ i „popraviti“ a ne obezbediti obrazovanje ili tretman u skladu sa potrebama i mogućnostima. Situacija u Srbiji je takva se procenjuje da oko 2/3 dece ometene u razvoju ne pohađa osnovnu školu⁷. U skladu sa ovom situacijom su i saznanja i iskustvo naše organizacije, da uključivanje dece sa smetnjama u redovne obrazovne institucije zavisi u najvećoj meri od „dobre volje“ uprave tih institucija, a ovo je rezultat suštinskog nerazumevanja i nepoštovanja prava deteta, i nee-

6 Specijalna edukacija i rehabilitacija osoba sa motoričkim poremećajima.

7 **Prava deteta u Srbiji 2005. godine**, CENTAR ZA PRAVA DETETA, Beograd, 2006.

fikasnih mehanizama ostvarivanja ovih prava. Svakako da se roditelji dece sa smetnjama u razvoju mogu pozvati na Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja, na Ustav RS, Konvenciju o pravima deteta ili Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, ali praksa pokazuje da se retko koji roditelj upušta u ovu borbu, jer na prepreke nailazi već u samoj lokalnoj zajednici, odnosno školi.

Ako se vratimo na udžbenike Fakulteta sa specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, primećujemo odsustvo usaglašenosti termina koji su u upotrebi, ne samo među različitim autorima, već, na primer, autorka knjige „Tiflogija“ Prof. Dr Stanka Dikić (Beograd, 1997.) u svojoj knjizi koristi paralelno termine „retardiran učenik“ (str 185), „hendikepiran učenik“, zajedno sa „ometen u razvoju“ (str 187) i npr. „osoba sa oštećenjem vida“.

Ne možemo govoriti o suštinskom razumevnu problematike, odnosno koliko termini poput „retardiran učenik“ u prvi plan stavlju jedno lično svojstvo deteta, a dalje i celu ličnost deteta svode na to određeno svojstvo.

I umesto zajučka, citat: „*Skriveni kurikulum⁸ institucije ima formativno dejstvo na mlade generacije stručnjaka. Nedostatak pozitivne selekcije, predomonantno medicinsko obrazovanje upisanih kandidata, nepovoljan sistem vrednosti, loši materijalni uslovi porodica iz kojih potiču kandidati, feminizacija kadrova, velika opterećenost studenata brojem informacija, kao i vremenska opterećenost, predominacija medicinskih znanja u nastavnim programima, stereotipi i predasude u udžbenicima, materijalna oskudica, nedostatak znanja iz socijalne psihologije i građanskih prava, nerazvijene jezičke sposobnosti (setimo se Bernštajnove hipoteze o „ograničenom kodu“), od-*

8 Vrednosti „zapisane“ u programima i udžbenicima, tada Defektološkog fakulteta.

9 Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

sustvo bližeg kontakta nastavnik– student, odsustvo studentske javnosti, nedostatak naučne i stručne kritike, cenzura radova, nedostupnost izvora informacija o studentima i nastavnom procesu, nedostajuće poruke u nastavnom programu– sve to čini sociokulturalni hendikep (nedostatak potpornih sistema) za povećavanje društvene moći jedne nove društvene profesije koja bi trebalo da pomaže osobama sa posebnim potrebama“ („Pedagoška psihologija – predavanja za I i II godinu za sve smerove, str 214, fusnta 3, Dr Marina Arsenović Pavlović, Fatkultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd)

VII. Stav medija prema deci i osobama sa hendikepom

Za potrebe ovog izveštaja o diskriminaciji osoba sa invaliditetom u medijima uzet je uzorak od pet listova dnevne štampe (Večernje novosti, Kurir, Blic, Danas i Politika), jednog nedeljnika regionalnog karaktera (Građanski list) i jednog lokalnog lista (Pančevac) u periodu od poslednjih šest meseci u 2007. godini. Pitanja na koja smo tražili odgovore su način praćenja oblasti kojima se bavi naša organizacija, odnosno osvrnuli smo se na ulogu medija u izjednačavanju prava dece i osoba sa hendikepom kroz pretragu tekstova koji bi govorili o hraniteljskim porodicama i obrazovanju dece sa smetnjama u razvoju. Listovi „Danas“ (2) i „Blic“ (1) govore o hraniteljskim porodicama, ali se nigde ne pominje specijalizovano hraniteljstvo, odnosno obezbeđivanje hraniteljskih porodica za decu sa smetnjama u razvoju. Listovi „Kurir“, „Politika“, „Večernje novosti“, „Građanski list“ i „Pančevac“ uopšte ne govore o ovoj temi. I „Večernje novosti“ i „Građanski list“ navode oko desetak novinskih članaka o različitim problemima osoba sa invaliditetom (npr. nedostupnost institucija ili teškoće u zapošljavanju), međutim o inkluzivnom

obrazovanju dece ometene u razvoju, ili pak o hraniteljstvu nema uopšte članaka. Takođe, novinske članke o inkluzivnom obrazovanju pronašli smo samo u listu „Blic“ i jedan u listu „Pančevac“. Posmatrajući sve ovo može se reći da su ove teme potpuno nevidljive ili, u najmanju ruku nezanimljive za domaće medije. Po pitanju nevidljivosti uzimamo primer članka „Nisu zaboravljeni“ u Politici od 26. septembra 2007. godine, u kome se govori o različitim vidovima pomoći siromašnima, ali se osobe sa invaliditetom i deca sa smetnjama u razvoju uopšte ne pominju iako se zna da je oko 90 procenata osoba sa invaliditetom siromašno. Još jedan problem je što novinari nemaju jasan pregled o tome šta je invaliditet, pa se dogodi da za broj osoba sa invaliditetom, navedu broj osoba koje primaju invalidske penzije, što svakako nije relevantan podatak. Iako akcenat nije na tačnom broju osoba sa invaliditetom, ovakva zamena teza svakako otežava sagedavanje poteškoća sa kojima se u našem društву suočavaju osobe sa invaliditetom i pokazuje nedostatak istraživačkog novinarstva. Naslovi su i dalje senzacionalistički i ne govore o realnim problemima, na primer „U invalidskim kolicima do matičara.“ (Blic, 11.07. 2007), a ima i naslova tipa „Invalidi ne mogu da dobiju kredit“ (Blic, 17.8.2007) ili „Računari za invalide“ (Blic, 19.07.2007).

Zato ne čudi da građani u anketi na ulici, na pitanje ‘„Šta mislite o ljudima sa Daunovim sindromom?“ kažu „Nikad čuo.“ (Studio B, oktobar 2007). Iako smatramo da je i pitanje građanima neprimereno i nije najjasnije kakvu vrstu odgovora su očekivali, odnosno zašto je relevantnije šta neko misli o nekoj osobi a ne o položaju ili odnosu društva na potrebe, navodimo ovaj podatak da bi prikazili nivo informisanosti u našem društву.

Dodatak

Програм „Контакт организације цивилног друштва“ Кластер за децу

21. децембар 2007.

Др Војислав Коштуница, председник Владе Републике Србије

Божидар Ђелић, потпредседник Владе Републике Србије
Расим Љајић, министар рада и социјалне политике и
председник Савета за права детета Владе Републике Србије

Др Томица Милосављевић, министар здравља

Поштована господо,

Забринути због веома тешког стања у установама социјалне заштите за смештај корисника са сметњама у физичком и менталном развоју, а поводом извештaja МДРИ који је дубоко потресао и узнемирио јавност обратили смо вам се писмом са одређеним предлозима који могу конструктивно да допринесу побољшању ситуације у овим установама.

Будући да нисмо добили одговор обраћамо вам се поново користећи механизам „Контакт организације цивилног друштва“ који је успостављен у оквиру програма Тима потпредседника Владе за спровођење Стратегије за смањење сиромаштва који треба да обезбеди партиципативност грађанског друштва у дефинисању политика, имплементацији програма и праћењу мера које Влада предузима.

У јавности је створена погрешна слика да наша Влада реагује само на извештаје и препоруке међународних

организација. Зато, препознајући опредељеност и напоре наше земље да ради на друштвеној интеграцији у складу са међународним концептом заштите људских права, нарочито усвајањем Стратегије развоја социјалне заштите и Стратегије развоја заштите менталног здравља, предлажемо Влади да:

- јавности омогући увид у „Извештај о стању у установама за смештај деце одраслих и старих са посебним потребама“ Министарства рада и социјалне политике који је Влада Републике Србије усвојила,
- изради прецизан план мера које ће се предузети у наредна три месеца, како би се положај деце/особа у установама социјалне заштите поправио,
- изради јасан и конкретан план процеса деинституционализације деце и младих са сметњама у физичком и менталном развоју,
- програм процеса деинституционализације буде приоритетан у Годишњем оперативном планирању Министарства рада и социјалне политике,
- издвоји средства за формирање служби подршке у заједници,
- издвоји средства за развој специјалног хранитељства,
- хитно обезбеди и почне месечно да преноси средства породицама које имају особе са сметњама у менталном развоју било које категорије, као подршку за обезбеђење адекватне неге и задовољавање животних потреба за те особе, без обзира на материјалну снагу породице.

Даље, сматрамо да Влада Републике Србије треба интензивније да настави да ради на:

- развоју алтернативних облика социјалне заштите деце и особа са сметњама у менталном и физичком развоју, тиме што ће за почетак обезбедити законске услове и средства за реализацију примера добре праксе и осигурати да локална самоуправа буде упозната са концептом алтернативне социјалне заштите
- увођењу обавезне едукације лекара и осталог медицинског особља у породилиштима о деци са сметњама у менталном и физичком развоју и могућим третманима и интервенцијама код појединих стања.

Сматрамо да је за пуно спровођење мера које ће бити у најбољем интересу деце са сметњама у развоју неопходно усвајање следећих закона:

- Закон о заштитнику права детета,
- Закон о забрани дискриминације (предлог овог закона поднела је Скупштини Републике Србије Коалиција против дискриминације),
- Закон о деци и
- Закон о заштити права ментално оболелих особа, како у психијатријским установама, тако и у биолошким и хранитељским породицама.

Од Савета за права детета очекујемо пун ангажман у испуњавању горе наведених захтева.

На крају, предлажемо да Влада Републике Србије невладиним организацијама које се баве заштитом права деце са инвалидитетом омогући несметан приступ у институције у циљу обављања независног надзора.

Предузимањем ових мера Влада Републике Србије неће негирати кршење људских права и права

детета, већ показати јасно опредељење да ради на трансформацији психијатријских и установа социјалне заштите, побољшању положаја и пуном остваривању права деце и одраслих смештених у ове институције и да ће спровести квалитетну едукацију запослених у складу са међународним принципима заштите људских права, као и напорима наше земље у процесу европских интеграција.

Очекујемо да на ово писмо и предлоге изнете у њему што пре одговорите и тиме јасно покажете спремност Владе да подржи и унапреди механизме који омогућују пуну партципативност грађанског друштва и уважи ставове и принципе на којима се она заснива.

Балкански центар за интеграцију мањина Земун

Центар за дечија права Краљево

Центар за права детета Београд

ЦИП – Центар за интерактивну педагогију Београд

Дечији ромски центар Београд

Дечја радост Зајечар

Демократска интернационална акција Босилеград

Друштво за помоћ деци са посебним потребама Наши
снови Ваљево

Друштво за помоћ ментално недовољно развијеним
особама општине Александровац

Друштво за развој креативности Алексинац

Друштво за заштиту и унапређење менталног здравља
деце и омладине Ниш

Едукативни центар Рома Суботица

Форум НВО Краљево

Грађанска читаоница Пиргос Пирот

Имам идеју Краљево
Иницијатива за инклузију ВеликиМали Панчево
Изазов живота Београд
КИЦ Пралине Пирот
Мултикултурални центар Нарајан Прешево
НЕКСУС Врање
НВО Нова визија Пријепоље
Отворене перспективе Суботица – Nyitott Távlatok, Szabadka
ПААД центар са социо-културолошке изузетности Нови Бечеј
Пријатељи деце општине Инђија
Пријатељи деце општине Пожаревац
Пријатељи деце општине Вождовац, Београд
Пријатељи деце Земуна
Ромски хуманитарни центар Бујановац
Ромски културни центар Врањска Бања
Ромско-српско пријатељство Стабло Крагујевац
Руке пријатељства Краљево
СОС телефон за жене и децу жртве насиља Београд
СОС за жене и децу жртве насиља Власотинце
Спортско друштво за децу и омладину са посебним потребама Палестра Крушевац
Удружење грађана „Веста“ Чачак
Удружење грађана Дуга Ада
Удружење грађана Ђурђевдан Бела Паланка
Удружење грађана PRO VITAE – За живот Сремска Митровица
Удружење грађана RROMA – ROTA Кикинда

Удружење грађана за цивилно друштво и демократију
Пружена рука Куршумлија
Удружење грађана „Амарро кхам“ Кикинда
Удружење просветних радника ЛОГОС Пирот
Удружење ромских студената Нови Сад
Удружење самохраних мајки Ниш
Удружење Веза Куршумлија
Ужички центар за права детета Ужице
Коалиција против дискриминације
Центар за унапређивање правних студија
Шведски хелсиншки одбор за људска права
Иницијатива за инклузију „ВеликиМали“
Иницијатива младих за људска права
CHRIS мрежа одбора за људска права
Геј стрејт алијанса
Анти-трафикинг центар
Удружење студената са хендикепом
Gayten
Лабрис

UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM

Diskriminacija u 2007. godini prema osobama sa hendi-kepom može da se posmatra dvojako. Sa jedne strane, direktnih, nedvosmislenih i teških oblika diskriminacije nije bilo previše. Sa druge strane, diskriminacija prema osobama sa hendiKEPOIM je prisutna na „svakom čošku“.

Veliki problem sa kojim se susreću osobe sa hendiKEPOM jeste neprepoznavanje diskriminacije i nizak nivo svesti na tu temu. Kada se pomene diskriminacije, obično se misli na teže oblike diskriminacije, vredanja, omalovažavanja i slično, čega, bar javno, i u slučajevima kada se o tome malo više govorilo nije bilo previše. Sa druge strane važno je istaći sledeće. Javne institucije su i dalje uglavnom nedostupne za osobe koje imaju problem sa kretanjem. Dostupnost informacija za osobe sa oštećenim vidom ili sluhom je takođe na jako niskom nivou. Brojne televizije u Srbiji ne poštuju odredbe zakona koji propisuje obavezu prevodenja dela informativnog programa na gestovni jezik. Neke televizije imaju neke informativne emisije koje se prevode na gestovni jezik, ali je to zanemarljivo.

Jako veliki oblik diskriminacije jeste i diskriminacija koju čini Država u procesu finansiranja organizacija osoba sa hendiKEPOM. Iz nekog, nedovoljno jasnog razloga, tradicionalne organizacije osoba sa hendiKEPOM pred državom, u procesu finansiranja, imaju povlašćeni položaj. Na ovu temu su predstavnici USH-a više puta razgovarali sa predstavnicima i predstavnicama Ministarstva rada i socijalne politike, ali je-

dini odgovor koji su dobili se svodi na to da Država mora da pomogne slabijim organizacijama da opstanu.

Sledeći oblik diskriminacije jeste i diskriminacija koju čine Država kao i druge nevladine organizacije, mreže, neformalčna udruženja... Jako često se dešava da se razni sastanci, skupovi ili bilo kakva događanja organizuju u nedostupnim prostorima, što onemogućava osobe sa određenim tipovima hendikepa da prisustvuju takvim događajima i što je posebno važno, da u njima i učestvuju.

Posebno veliki oblik sistemske diskriminacije u Srbiji jeste obrazovanje. Specijalne škole, za osobe sa hendikepom, kojih u Srbiji ima dosta su u stvari centri ozbiljne diskriminacije. Deca sa hendikepom u tim školama ne dobijaju adekvatno obrazovanje, i samim tim im se kasnije sužava izbor u procesu zapošljavanja. Država dosta pažnje, u zadnje vreme, posvećuje zapošljavanju osoba sa hendikepom. U toku je i proces donošenja novog Zakona o radu, zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa hendikepom. Pomenuti zakon se već jako dugo nalazi u žiži, kada su u pitanju osobe sa hendikepom. On ima dosta dobrih rešenja i u suštini je dobar zakon. Međutim, problem implementacije ovog zaka na biće u obrazovanju. Zakon predviđa kaznene odredbe za poslodavce koji u određenom procentu ne zaposle osobe sa hendikepom. Glavni problem će nastati kada na tržištu rada više ne ostane niko ko ima hendikep a ima i adekvatno obrazovanje. Kroz obrazovanje u specijalnim školama, osobe sa hendikepom ne stiču adekvatan nivo znanja. To znači da nisu konkurenčne na tržištu rada i da će biti problem tim osobama naći adekvatna zanimanja. Sve dok se u Srbiji potpuno ne izgradi koncept inkluzivnog obrazovanja, ovakvi oblici diskriminacije će biti jako prisutni. Pored svega navedenog, u obrazovanju u Srbiji, odnos profesora je često diskriminatoran. Udruženje studenata sa hendikepom se u toku istraživanja o položaju mladih sa hendikepom u srednjem obrazovanju,

više puta susretalo sa diskriminatornim komentarima profesora. Ti komenatri su išli od: „Hvala Bogu, ali kod nas nema takvih. Mi smo zdrava sredina...“ do komentara: „Ma jes, za platu koju primam, još ču i time da se bavim...“ (odgovor na pitanje anketarke zašto se više ne koristi gestovni jezik u školi za decu sa oštećenim sluhom).

Sledeće polje diskriminacije prema osobama sa hendikepom jesu mediji. Ovde nebi isticali neke konkretne slučajevе diskriminacije, jer bi to bilo malo teško i komplikovano ali je diskriminacija u medijima prisutna globalno. Mediji od nekih priča žele da naprave senzaciju. Iz tog razloga, svoje izveštaje i priloge često „boje“ izuzetno „patetičnim bojama“. Medijima je jako važno da istaknu da su osobe sa hendikepim jadne i ugrožene, i uvek žele da kroz takav stav kritikuju vlast ili društvo. Pored toga često sve kvalitete koje poseduje neka osoba sa hendikepom guraju u drugi plan i uvek ističu postojanje hendikepa i probleme sa kojima se neko ko ima hendikep sreće.

Jedan jako zanimljiv i retko prisutan oblik diskriminacije desavao se početkom 2007. godine u toku predizborne kampanje. Neke političke partije su na svojim promotivnim skupovima angažovali osobe koje su prevodile na gestovni jezik. Sa jedne strane to jeste lep potez, ali je motivacija svega toga dosta „klimava“. Predstvnići i predstavnice tih stranaka tvrde da oni žele da svoja izlaganja učine dostupnim i osobama sa oštećenim sluhom, ali u najmanju ruku se može reći da to nisu znali da sprovedu u praksi. Na tim skupovim aje verovatno bilo osoba koji koriste gestovni jezik i jedino njima je taj prevod bio koristan. Ali, kako su ti skupovi uglavnom snimani i kasnije promotivno emitovani, oni koji koriste gest a te skupove su gledalu putem TV-a, od toga nisu imali nikakve koristi. Tek po neki kadar tog skupa je prikazivao i osobu koja prevodi na gestovni jezik, ali svakako apsolutno nedovoljno da se razume o cemu neko govori. U ovom pro-

cesu nije ispoštovan ni minimum koji bi bar deo tih skupova učinio dostupnim. Jako zanimljivo, a vezano za ljudska prava i predizbornu kampanju, bilo je i okupljanje u ulici Kneza Mihaila u Beogradu povodom međunarodnog dana ljudskih prava, desetog decembra. Na ulici su bili štandovi nekoliko partija i čak su i partijski lideri bili prisutni uz isticanje značaja postojanja ljudskih prava. Sve to jeste značajno, ali je pitanje zašto se to desilo samo te godine a ne i predhodnih godina, kao ni sledećeg desetog decembra.

Kada su u pitanju konkretni oblici diskriminacije, USH je komuniciralo samo sa jednom osobom nad kojom je učinjena diskriminacija. Radi se o diskriminaciji prema gospodinu Zoranu Jovanoviću iz Kraljeva. Zoran Jovanović je korisnik kolica. Kako je jedan od retkih koji se dosta kreću, prilično je i poznat u Kraljevu. Jednom prilikom je otisao u u jedan Kaffe bar u centru Kraljeva na pivo. Nakon što je popio jedno pivo, vlasnica kafića mu je prišla i rekla da bi bilo dobro da on sada napusti lokal. Na njegovo pitanje zbog čega, ona je reklad se očekuje gužva i da je za njega najbolje da on ode. Njegova konstatacija da njemu ne smeta gužva i da je bio i u mnogo većim gužvama, nije pomogla i vlasnica kafića je insistirala da on ipak izade napolje. Nakon kraćeg ubedivanja Zoran Jovanović je ipak napustio kafić. Posle toga, Zoran je u Kraljevu napravio konferenciju za novinara gde je obelodanio šta mu se dogodilo. Mediji su o tom slučaju diskriminacije pisali nekoliko dana i završilo se na tome. Kako je Zoran voljan da se bori protiv diskriminacije, rešio je da se u konkretnom slučaju bori do kraja. Nakon komunikacije sa Udruženjem studenata sa hendikepom, čiji je Zoran član, uz podršku Koalicije protiv diskriminacije ušlo se u sudski proces koji je u toku. Udruženje studenata sa hendikepom je na ovu temu postavilo i Blog na B92 sajtu, koji je bio dosta čitan i koji je dao dosta komentara. Neki komentari sa tog bloga dali su i nove ideje za dalji rad na polju antidiskriminacije.

Pored navedenog, 2007. godina je bila vrlo dinamična za Udruženje studenata sa hendikepom, kada je u pitanju borba za poštovanje ljudskih prava, inkluzivno obrazovanja i sprečavanje diskriminacije. USH je u toku 2007. godine sproveo nekoliko projekata i postiglo značajne rezultate. Ono što treba istaći da su osnovni principi poštovanja ljudskih prava, promocija inkluzivnog obrazovanja i antidiskriminacija bili prisutni u praktično svim projektima i aktivnostim Udruženja.

Jedna od glavnih aktivnosti u ovoj godini bila je promocija rezultata istraživanja o položaju mlađih sa hendikepom u srednjem obrazovanju. Istraživanje, koje je sadržalo razna pitanja o dostupnosti škola, o mogućoj diskriminaciji doživljenoj u školama kao i daljoj motivaciji za obrazovanje, sprovedeno je u 115 srednjih škola od čega je 109 redovnih i 6 škola za specijalno obrazovanje mlađih sa hendikepom u Srbiji i Crnoj Gori.

Pored škola koje se bave specijalnim obrazovanjem osoba sa hendikepom, postoji veliki broj škola koje specijalnim aktima, propisanim ministarstva, ne dozvoljavaju upis mlađima sa hendikepom, iako u tim školama postoje smerovi za zanimanja za koja postojanje hendikepa ne predstavlja ograničenje. U razgovoru sa predstvincima tih škola jasno je rečeno da su to profesije namenjene ljudima bez hendikepa (u nekim slučajevima, svoje učenike su definisali kao „zdrave“).

Rezultati istraživanja takođe pokazuju da veliki broj mlađih sa hendikepom u srednjim školama nema razvijenu svest o svojim pravima, ne prepoznaje diskriminaciju ili je prihvata kao normalno stanje, takođe, pokazuje da je školsko osoblje veoma konzervativno i zatvoreno ka inovacijama na bilo kojim poljima, a naročito kada se govori o inkluziji u školama za specijalno obrazovanje. Pravac pristupa mlađima sa hendikepom koji je još uvek dominantan je pravac zastu-

panja integracije, a ne inkluzije, što sa sobom povlači getoizaciju osoba sa hendikepom u nekim segmentima društva.

Mada veliki broj srednjih škola (redovnih i specijalnih) nije dostupan osobama sa hendikepom, postoje i poneki izuzeci. Takođe, u poslednje vreme ima sve više profesora i profesorki u srednjim školama koji su spremni na saradnju na polju uvođenja inkluzivnog obrazovanja. Postoje pozitivni pojedinačni primeri koji pokazuju da je inkluzija moguća u praksi, ali da je za nju potrebno pored edukovanja osoba sa hendikepom, porodice i okruženja, o njihovim pravima, temeljna reforma obrazovnog sistema, obrazovanje i edukacija nastavnog i stučnog osoblja koje učestuje u sprovođenju i organizovanju procesa obrazovanja, stvaranje grupa podrške inkluzivnom obrazovanju, a pored svega insisitiranje da nastavni programi promovišu različitost kao bogatstvo.

U okviru ovog projekta, USH je organizovalo oko 20 okruglih stolova širom Srbije. Na okruglim stolovima su bili prisutni predstvanići i predstvanice škola, lokalnih vlasti, javnosti, organizacija osoba sa hendikepom, drugih nevladinih organizacija i medija. Ovi okrugli stolovi su dali velike rezultate. Pored predstavljanja rezultata istraživanja, na njima je pričano o konceptu inkluzivnog obrazovanja i posebno se dosta pričalo o primeni Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom. Ovo je posebno značajno iz razloga što taj zakon nije bio tema okruglih stolova, ali su brojna pitanja prisutnih bila na tu temu. Ovaj projekat je pokazao i da je stanje svesti po pitanju inkluzije i diskriminacije u Srbiji jako nisko, ali da postoji interesovanje i želja za edukacijom i mogućim načinima rada.

Na jednom od okruglih stolova se pomenuo i primer vezan za usvajanje dece. Jedna razvedena žena je htela da usvoji dete, ali joj nije dozvoljeno, osim ako ne želi da usvoji dete sa hendikepom ili romsko dete, jer su ta deca „manje tražena“.

Najdrastičniji primer, pomenut u Nišu je devojka sa potpuno oštećenim vidom, za koju niko nije znao da postoji sve dok nije umrla. Imala je nešto preko 20 godina kada je umrla i kada se praktično saznao za njeno postojanje. Čitav život je provela u pomoćnom objektu svojih roditelja, odakle nikada nije izašla. Čak i suprug njene sestre nije znao za njeno postojanje dok nije umrla.

Druga važna aktivnost u ovoj godini bila je i organizovanje i održavanje mini seminara u okviru projekta „Hendikep je pitanje ljudskih prava i antidiskriminacije“. Mini-seminari organizovani u Beogradu, Nišu, Kragujevcu i Podgorici. Zahvaljujući ovim seminarima studenti i studentkinje prava, ali i drugi zainteresovani su bili u prilici da se dobro upoznaju sa mehanizmima pravne zaštite u slučaju diskriminacije kod nas i u svetu. Posećenost ovih mini seminara je bila na zadovoljavajućem nivou. Polaznici i polaznice mini seminara, koji su bili prisutni na preko 85% predavanja, na kraju su dobili sertifikat o učešću na ovim seminarima. Predavači na ovim seminarima bili su eminentni stručnjaci iz oblasti ljudskih prava ili prava uopšte sa iskustvom vezanim za osobe osobe sa hendikepom.

U toku 2007. godine USH je izdalo i dva broja časošisa LOOPING. LOOPING je časopis za ljudska prava, hendikep, društvo i kluturu, u izdanju Udruženja studenata sa hendikepom iz Beograda. Na krajnje moderan i dostupan način, ovaj časopis se bavi pomenutim oblastima. Časopis se izdaje u štampanom i elektronskom obliku, i kao takav dostupan je osobam,a sa različitim vidovima hendikepa. Pored toga, elektronska verzija časopisa dostupna je i na web adresi USH-a www.adsyu.org.

Potvrda kvalitetnog rada USH-a početkom godine stigla je i kroz poziv Svetske banke da predstavnika USH-a bude predavač na na konferenciji: „Youth in Eastern Europe and

Central Asia: from Policy to Action“ koja je održana u Rimu od 21. do 26. maja 2007. godine. Tema predavanja predstavnika USH-a bila je model dobre prakse u procesu rada na doноšenju zakona o visokom obrazovanju. Značaj ovog zakona, što je bilo i posebno istaknuto, pored ostalog je i što je to prvi zakon koji u Srbiji zabranjuje diskriminaciju po pitanju hendičepa.

Važna aktivnost USH u prvoj 2007. godini je i inicijativa i rad na osnivanju Univerzitetskog centra za studente sa hendičepom. Na inicijativu USH-a, Univerzitet u Beogradu je u Maju 2007. godine formirao ovaj centar. Pored ostalog, osnivanje ovog centra znači i učvršćivanje odlične saradnje USH-a i Univerziteta u Beogradu kao i krunisanje jende neophodne priče. Centar će dalje partnerski voditi USH i Univerzitet u Beogradu. Njegova osnovna delatnost biće pružanje podrške mladima sa hendičepom za odlučivanje na korak ka visokom obrazovanju kao i dalja podrška u toku visokog obrazovanja. Osnovna načela ovog centra su poštovanje ljudskih prava i antidiskriminacija.

Udruženje studenata sa hendičepom, je polovinom 2007. godine sa još nekoliko Cross disability organizacija pokrenulo i Cross disability mrežu Srbije. Ova mreža će u buduće okupljati sve zainteresovane organizacije koje žele da se bave položajem osoba sa hendičepom, a koje neguju načela poštovanja ljudskih prava i antidiskriminacije.

Značajno je istaći da je USH u ovoj godini pokrenulo i novo istraživanje o položaju mladih sa hendičepom u visokom obrazovanju. Ovo istraživanje će biti sprovedeno među nastavnim kadrom na fakultetima, kao i među predstvanicima i predstavnicama uprava fakulteta i administrativnog osoblja. Velika pažnja i u ovom istraživanju biće posvećena antidiskriminaciji, ljudskim pravima i inkluziji.

Na kraju treba pomenuti i aktivnosti USH-a i na polju zapošljavanja osoba sa hendikepom. Najavom Zakona o radu zapošljavanju i profesionalnoj rehabilitaciji osoba sa hendikepom, mnogi poslodavci su počeli da razmišljaju na tu temu. Mnogi od njih su i kontaktirali USH u potrazi za mladima sa hendikepom koje bi zaposlili. Kroz saradnju sa USH-om u 2007. Godini zaposleno je nekoliko osoba sa hendikepom. Posebno važan aspekt ove saradnje je taj što se kroz sastanke sa poslodavcima dosta pričalo o konceptu jednakih mogućnosti i antidiskriminacije. Jako je važno da poslodavci na pravi način shvate značenje ovog zakona kao i Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, i da ne treba da zapošljavaju osobe sa hendikepom zato što one imaju hendikep, već zato što poseduju određeni kvalitet ineophodno znanje, a da je na njima da pruže jednake mogućnosti za rad bez patetike i predrasuda. Pored saradnje sa nekim poslodavcima, jako je važno istaći i saradnju sa Nacionalnom službom zapošljavanja. Ova saradnja je dala brojne rezultate što kroz konkretno zaposlene osobe sa hendikepom, što na polju edukacije osoba sa hendikepom koju sprovodi NSZ.

LABRIS – ORGANIZACIJA ZA LEZBIJSKA LJUDSKA PRAVA

Kada je reč o diskriminaciji lezbejske i gej populacije, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava se, tokom 2007. godine, najviše zalagala za smanjenje govora mržnje koji je usmeren ka istopolno orijentisanim osobama. Polazeći od toga da su tzv. medijski zakoni¹ ti koji su prvi put eksplicitno spomenuli seksualnu orijentaciju, tj. zabranili govor mržnje prema osobama drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne, Labris se trudio da koristi postojeće mehanizme, reaguje i upozorava na opasnost objavljivanja, tj. upotrebe govora mržnje.

I. Predstavke Republičkoj radiodifuznoj agenciji

Tokom 2007. godine, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava je uputila tri predstavke Republičkoj radiodifuznoj agenciji a zbog emitovanja govora mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji i prema ženama. Podsećamo da je Labris još 2005. godine reagovao povodom govora mržnje emitovanog u emisiji Piramida, emitovanoj na Televiziji Pink, i tada je Republička radiodifuzna agencija utvrdila da je ova televizija prekršila Zakon o radiodifuziji².

-
- 1 Zakon o radiodifuziji („Službeni glasnik RS“, br. 42/02 i 97/04) i (Zakon o javnom informisanju („Sl. glasnik RS“, br. 43/2003 i 61/2005).
 - 2 U zvaničnom izveštaju RRA ocenjeno je tada da je TV Pink prekršila zakon, ali da RRA do konačne raspodele frekvencija i dozvola ne može adekvatno da reaguje i izrekne predviđenu kaznu za kršenje

Labris je u 2007. godini podneo predstavke povodom govora mržnje u emisijama Ključ (Radio televizija Srbije), Piramida (TV Pink), i Bravo Šou (TV Pink)³. Naglašavamo da član 14 stav 2 Zakona o radiodifuziji obavezuje Republičku radiodifuznu agenciju da obavesti podnosioca predstavke o eventualnoj neosnovanosti predstavke. Član 14 stav 3 Zakona o radiodifuziji obavezuje Republičku radiodifuznu agenciju da, ukoliko ustanovi da je predstavka osnovana, preduzme odgovarajuće mere prema emiteru, kao i da podnosioca predstavke uputi na koji način može da zaštiti svoj interes.

Pošto ni nakon osam meseci od podnošenja predstavki, Labris nije od Republičke radiodifuzne agencije dobio odgovor niti informaciju o podnetim predstavkama (tokom ovih osam meseci pokušavale smo više puta da stupimo u kontakt sa RRA, kao i da zakažemo sastanak sa Nenadom Cekićem, predsednikom Saveta Republičke radiodifuzne agencije, ali nismo dobile nikakav odgovor), Labris je uputio pritužbu Republičkom ombudsmanu⁴.

II. Slučaj Antala Skendžića

Kada je reč o medijima i govoru mržnje prema istopolno orijentisanoj populaciji, važno je napomenuti i slučaj koji se desio novembra meseca a tiče se Antala Skendžića, osumnjičenog za ubistvo, tj. medijski linč kojem je bio izložen. Povezujući seksualnu orijentaciju osumnjičenog, sa eventualnim

člana 21 Zakona o radiodifuziji. „Naime, Toma Fila je opis navodnog izuzetnog brutalnog postupanja kneza Miloša prema homoseksualcima jasno stavio u pozitivan kontekst, voditeljka Branka Nevistić ne samo da se nije ogradila od ove izjave već je u svom pitanju upotrebila nedvosmisleno pogrdan izraz za homoseksualce čime je, osim pomenuih zakonskih odredbi prekršila i elementarna načela profesije“, navedeno je u izveštaju Republičke radiodifuzne agencije.

3 Prilog 1.

4 Prilog 2.

izvršavanjem zločina, mediji su natpisima poput „**Topli brat ubio majku**“, „**Veliki brat– biseksualac zaklao majku posle porodične žurke**“, „**Ispovest gej ubice**“, podstakli mržnju i diskriminaciju prema osumnjičenom, te je Labris, zajedno sa Koalicijom protiv diskriminacije i drugim organizacijama za lezbejska i gej prava reagovao na ovaj klasičan primer govor-a mržnje. Osim osude govora mržnje, Labris je insistirao na garantovanju fizičke sigurnosti i bezbednosti osumnjičenog u pritvoru, te poštovanju svih procedura u istražnom postupku. U tom smislu, zatražile smo od zamenika pokrajinskog ombudsmana, Stevana Arambašića, da se uveri u profesionalno postupanje policije u ovom slučaju, te da Antala Skendžića lično poseti u pritvoru. Saradnju sa pokrajinskim ombudsmanom želimo da izdvojimo kao primer dobre prakse, te pohvalimo njegovu brzu reakciju u ovom slučaju.

III. Pravda i Kurir

Septembra meseca 2007. godine, dnevni list Pravda (06.09.2007.god.), objavio je tekst čitateljke pun govora mržnje prema lezbejkama i nevladinim organizacijama. U ponutom tekstu, stoji između ostalog – da nevladine organizacije ispiraju mozak seksualno zlostavljanim devojkama, da su lezbejke seksualno izopačene, te kao takve nisu podobne da se bave terapeutskim poslom i pomažu žrtvama seksualnog nasilja. Nakon Pravde i dnevni list Kurir je preneo navodno pismo čitateljke, i to na dan održavanja Labrisove konferencije za štampu, navodeći, neistinito, da je upravo to pismo povod press konferencije.

IV. TV B92, „Veliki brat“

Još jedan frapantan slučaj emitovanja govora mržnje prema lezbejskoj i gej populaciji desio se na Televiziji B92, u

emisiji „Veliki brat“, emitovanoj 28.11.2007. godine. Navodimo neke od emitovanih izjava kojima su učesnici ovog show-a iskazivali svoje stavove o istopolno orijentisanim osobama:

„*Sve bih ja to na Trg, na vešala*“
„*Hitler je bio u pravu*“
„*To je sve bolesno*“
„*Ako se ne može izlečiti treba se odstraniti*“
„*Brate, proterati na neko ostrvo, u neke logore..*“

Kako je ovde bilo reči o direktnom pozivanju na linč lezbejske i gej populacije, podsticanju mržnje, diskriminacije, podržavanju stereotipa, predrasuda i veličanju postupaka nacističkog vođe – Labris je uputio zvaničan dopis glavnom i odgovornom uredniku TV B92, a nakon čega je usledilo izvinjenje lezbejskoj i gej populaciji, tj. „svima koji su se mogli osetiti pogodenim homofobičnim komentarima.“ Matić je takođe, obećao da će ova televizija ulagati maksimalnu pažnju u odnosu na izjave kojima bi se mogla podsticati diskriminacija. Izdvajamo ovaj slučaj kao primer dobre prakse, imajući u vidu da je reč o prvom ovakvom izvinjenju zbog emitovanog govora mržnje na osnovu seksualne orijentacije.

V. Medijska kampanja „Ljubav za sve“

Početkom 2007. godine, Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava je, u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama, pokrenula medijsku kampanju Ljubav za sve – kampanju protiv nasilja nad lezbejkama i gej muškarcima. Međutim, tokom nekoliko meseci realizacije same kampanje, razne institucije i marketinške agencije odbijale su da objave promotivni materijal medijske kampanje⁵. Tek je peta mar-

5 Pregovori sa firmom *Masel* trajali su više od dva meseca i nakon brojnih konsultacija predstavnici Gradskega saobraćajnog preduzeća od-

ketinška agencija koja je kontaktirana – *MediaMax*, pristala da, uz neke ustupke⁶ koje je Labris morao da napravi, proda svoja oglasna mesta (reč je o bilbordima). O stepenu homofobije, nasilju i diskriminaciji lezbejki i gejeva u Srbiji, možda najbolje govore graffiti/poruke kojima su ispisivani bilbordi, postavljeni na dvadeset lokacija u Beogradu: „Motka za sve“, „Brukate nam Srbiju“, „Pogani izrodi“, „Bolest za sve“, „Smrt pederima“. Napominjemo takođe, da je veliki broj bilborda uništen i iscepan.

VI. Dom omladine

Kao primer dobre prakse, želimo da navedemo i slučaj otkazivanje tribine u Domu omladine, septembra 2007. godine. Reč je, naime, bilo o promociji knjige Jovana Veljkovića „Homoseksualitet“, a u samoj najavi ove promocije lezbejke i gej muškarci su opisani kao:

bili su da postave panoe zbog prevelikog rizika da dođe do oštećenja autobusa. Pgovori sa prvom agencijom *Alma Quattro* trajali su oko tri meseca. Dobijena je povoljna ponuda (popust od 40%, inače standardna za kampanje koje imaju humanitarni karakter ili se bave promocijom ljudskih prava), ali je saradnja otkazana u poslednjem trenutku. Agentkinja koja zastupa ovu firmu odbila je da pošalje pismeni odgovor zašto je došlo do otkazivanja saradnje. Naredne dve agencije koje su kontaktirane su u vlasništvu firme *Alma Quattro* tako da je odmah došlo do odbijanja saradnje, bez ikakvih pregovora. Četvrta agencija, *Akzent media* je pristala da postavi plakate, ali kada su dobili informacije o kakvoj je kampanji reč, takođe su povukli svoju ponudu.

- 6 Naime, u odnosu na lokacije koje su prethodno izabrane, tri su izmешene jer se nalaze u blizini škola, a potpisani je i aneks ugovora u kojem se Labris obavezuje da će nadoknaditi sve eventualne štete koje bi nastale fizičkim oštećenjima bilborda, a koje bi bile prouzrokovane provokacijom...

- ‘tragična roditeljska greška’
- ‘mega zločin savremene psihijatrije’
- ‘...milionskih masa naizgled zdravih, a u biti doživotno invalidnih osoba oba pola zbog tragične vaspitne greške u porodici, ali pre svega „zaslugom“ svetski organizovanog psihijatrijskog neznanja.’

Nakon Labrisovog dopisa direktoru Doma omladine, u kojem se apelovalo na sprečavanje javnog govora mržnje, nавјављена tribina je otkazana.

VII. Pojedinačni slučajevi diskriminacije i nasilja

Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, nastavlja sa praksom prikupljanja informacija o pojedinačnim slučajevima diskriminacije i nasilja putem web – sajta. Tokom 2007. godine, kao i tokom protekle godine, Labrisu su ovim putem najčešće stizali mejlovi o nasilju nad lezbejkama i gejevima koje se desilo u javnom prostoru a od strane nepoznatih počinjaca. U jednom slučaju bilo je reč o nasilju nad maloletnikom, koji je saopštio seksualnu orijentaciju svojim roditeljima a nakon toga bio fizički i psihički maltretiran. Takođe, na Labrisovu Email adresu stizali su i preteći mejlovi (npr. „U Srbiji sve vas bolesnike čekaju vešala“).

VIII. Izveštaj Evropske komisije

Kada govorimo o diskriminaciji i nasilju nad lezbejkama i gejevima u Srbiji, važno je napomenuti i poslednji izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije u procesu pridruživanja Evropskoj uniji a u kojem стоји и да је diskriminacija jako rašireна, posebno prema romskoj zajednici, osobama sa hendikepom, nacionalnim manjinama i osobama drugačije seksualne

orientacije. Evropska komisija konstatiše da je bilo incidenata i napada na organizacije koje se bave promocijom mira kao i na one koje brane pravo na drugačiju seksualnu orientaciju a da su u tim situacijama reakcije nadležnih izostale.

Prilog 1

Predstavka – Ključ, Radio – televizija Srbije

Za: Savet Republičke radiodifuzne agencije

Povod: predstavka zbog govora mržnje

Br 52 /07

Beograd, 09.04.2007.

Poštovani,

Ispred Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava na osnovu člana 14. Zakona o radiodifuziji, obraćamo vam se predstavkom u vezi sa sadržajem programa emitera koji predstavlja govor mržnje, kako je navedeno u članu 21. istog zakona.

Konkretan slučaj govora mržnje prema prema ženama i prema osobama drugačije seksualne opredeljenosti je emisija Ključ, emitovana 26. marta 2007. godine na prvom programu Radio – televizije Srbije. Gosti emisije su bili Danica Maksimović, Marta Mratinković, Jelena Kajgo, Jelena Pantović i Jovica Stojanović. Autorka i voditeljka emisije Ključ je Nataša Miljković.

Navodimo delove transkripta iz emisije koji ukazuju na govor mržnje i postupanje emitera suprotno zabrani govora mržnje iz člana 21. Zakona o radiodifuziji. Govorom mržnje koristio se gost emisije Jovica Stojanović. Napominjemo da autorka i voditeljka emisije nije adekvatno reagovala i prekinula govor mržnje, tj. naknadnom montažom nisu izostavljeni ovi delovi emisije.

Jovica Stojanović:

„Ženski bazični narcizam je opšte poznata stvar.“

.....

Jovica Stojanović:

„Mislim da ste ljubav zapravo izmislike vi žene, i nama je podmetnule i to je najveći vaš proces u istoriji sveta... Da bi mi vas voleli!“

Jovica Stojanović:

„Ja lično mislim, vi ste ružniji pol, a mi smo slabiji pol, i treba zaštiti nas od vas.“

Jovica Stojanović:

„Vi ste ružniji pol – recimo psihofizički brže propadate! Telesno propadate brže, zato vam trebaju liposukcije, liftinzi, preparativna, dekorativna...“

Danica Maksimović:

„Ali i brže sazrevamo.“

Jovica Stojanović:

„Tačno! Brže sazrevate i brže trulite! Što nešto brže sazre, brže istruli.“

Jovica Stojanović:

„...I vi žene ste, dakle, patentirale, i tu minu ste nam nagađnu... mi smo inače i gluplji malo pol... i to je činjenica... I mi vas stalno volimo! Koliko se vas žena ubilo zbog ljubavi? Niste se ubile! Nikad se nijedna žena nije ubila zbog ljubavi, nego zato što je sanjala groblje muškaraca... svaka žena sanja jedno omanje groblje muškaraca koji su poginuli zbog nje!“

Jovica Stojanović:

„Ne. Od mene nikad nije moglo da bude peder. Imam višak testosterona u sebi. Tako, trudio sam se al' slabo... to mi ne ide...“

Danica Maskimović:

„Aha, a znači probali ste?“

Jovica Stojanović:

„Da, sve sam probao... sve sam probao. Dobro, ali to ni-sam probao.“

.....

Danica Maksimović:

„.... Taj čovek ima ime, prezime, svoju ličnost, je l' te, karakter, baš kao i ja...“

Jovica Stojanović:

„Koju vi žene obožavate da oblikujete.“

Danica Maksimović:

„Pa... verovatno je i to.“

Jovica Stojanović:

„To je ta vaša prikrivena agresija.“

.....

Jovica Stojanović:

„Svaka žena mašta, osim onog groblja, isto, haremstvo... svaki muškarac mašta da ima harem žena.“

Jovica Stojanović:

„I svi normalni ljudi misle tako. Ako lezbejke sklapaju brakove, ako je to zapadna tvorevina da uđemo u Evropu, hvala i Evropi i Americi i ne znam kako... Onda ću ja da

odem među pingvine. Radi se o tome... pingvini se normalno ponašaju! Nenormalno je da muškarci... taj zakon ne treba legalizovati... ima svako pravo da bude peder i da bude lezbejka, jer homoseksulanost... zapravo homo znaci isto; nema tu mnogo pričanja priče nego samo... s obzirom na pol. Radi se o tome da je to vrlo nenormalno i mi Srbi nismo poznati po tome što smo bili pederi! Ali pošto je to jedan.. jedna od ulaznica za Evropu, mislim da će neki.. ja ću glasati protiv toga, i vi... mislim vi ovde.“

Jovica Stojanović:

„Kao što nam Ustav garantuje slobodu veroispovesti, Ustav još nije garantovao slobodu seksualnog opredeljenja! Ali sklapati brakove... između dva muškarca da sklapaju brakove... pederastije imate i u životinjskom carstvu.“

.....

Jovica Stojanović:

„Žene vole gospodare.“

Jovica Stojanović:

„Naravno... Ja se držim žena i gospodarenja, i vrlo sam stručan u tome!“

Jovica Stojanović:

„Kad bi žene pitali ko treba u istoriji tehničkih prona-lazaka i bilo kojih da dobije Nobelovu nagradu siguran sam glavom da je to...“

Danica Maksimović:

„Marija Kiri.“

Jovica Stojanović:

„...ne, onaj ko je izmislio ogledalo! Jer vi ste stalno pred onom konturom ogledala!“

.....

Jovica Stojanović:

„Slovenci su, ovaj, izmislili prvi silovanje u braku. Mi hvala Bogu nismo dотле доšli da smo usvojili bolesti...“

Danica Maksimović:

„Kako izmislili, valjda je bilo?“

Jovica Stojanović:

„Ne ne ne ne... Al' gledajte! Radi se o tome da zakonodavac smatra da ako ste vi sa jednom osobom u vezi u toj kojoj ste, bračnoj, onda se seksualni odnosi podrazumevaju i silovanje de facto nije moguće! Seksualnost inherentno proizlazi, između ostalog, ljubav, brak, zadovoljava ekonomski, seksualne, psihološke, egzistencijalne, metafizičke potrebe.“

Jovica Stojanović:

„Sve žene u Srbiji vole milionera! Vrlo čudno da ne vole nešto drugo!“

Jovica Stojanović:

„Za mene je ljubav kada sretнем neku ženu koja je prosečna srpska krava i od nje napravim boginju. I ja sam tad pun sebe.“

Želimo ovim putem da ukažemo da se pomenutim izjavama gosta emisije Jovice Stojanovića, emitovanim na prvom programu Radiotelevizije Srbije, tj. Javnog servisa za koji su sve građanke i građani u zakonskoj obavezi da plaćaju pretplatu, podstiču mržnja i diskriminacija prema ženama i prema gej i lezbejskoj zajednici u Srbiji i time krše pravila za emitere propisana zakonom.

Tražimo od Saveta da u skladu sa zakonskim ovlašćenjima iz članova 17. i 18. Zakona o radiodifuziji utvrdi povredu pravila emitovanja i izrekne odgovarajuće mere emiteru.

Prilog 2

Predstavka – Bravo show, Televizija Pink

Za: Savet Republičke radiodifuzne agencije

Povod: predstavka zbog govora mržnje

Br 50 /07

Beograd, 04.04.2007.

Poštovani,

Ispred Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava na osnovu člana 14. Zakona o radiodifuziji, obraćamo vam se predstavkom u vezi sa sadržajem programa emitera koji predstavlja govor mržnje, kako je navedeno u članu 21. istog zakona.

Konkretni slučaj govora mržnje prema osobama drugačije seksualne opredeljenosti je emisija „Bravo Show“, na RTV Pink, emitovana 07. marta 2007. godine. Gosti emisije su bili Dražen Žerić, Slađana Delibašić i Snežana Babić, voditeljka emisije je Jelena Bačić Alimpić.

Navodimo delove transkripta iz emisije koji ukazuju na govor mržnje i postupanje emitera suprotno zabrani govora mržnje iz člana 21. Zakona o radiodifuziji.

Jelena Bačić Alimpić:

„Dobro Žero, kako twoja devojčica?“

Dražen Žerić:

„Nemam ja devojčicu.“

Jelena Bačić Alimpić:

„Ne, ne...nemoguće da nema devojčica u okruženju... to, nemoj me ovaj... Nije valjda da ima dečaka?!?“

Dražen Žerić:

„Ne ne ne, imam ja svojih devojcica... Dečaka ne dao Bog! Mada je to moderno u Zagrebu, ali...“

Jelena Bačić Alimpić:

„Moderno je u Zagrebu?“

Dražen Žerić:

„I ovde je moderno? Sve sam očekivao, ali da će ovde biti ... I u Sarajevu! U Sarajevu jos nije srećom!“

Jelena Bačić Alimpić:

„Još nije? To ti misliš!“

Dražen Žerić:

„Ali ima... onaj mali Deen... kako se zove... pjevač... on malo baca na ove.“

Jelena Bačić Alimpić:

„Pomalо baca? (smeh) Dobro...On vam kvari tu macho sliku, je l' da?“

Dražen Žerić:

„Nije macho slika. Normalno je muško i žensko. Muško i muško nije normalno.“

.....

Jelena Bačić Alimpić:

„ ...Tvoj tadašnji Valentino, tvoj kolega Zijo Rizvanbegović, neki intervju smo radili pre nekih 18 godina, i onda sam ga ja pitala nešto o nacionalizmu, i onda je on rekao „ U ono vreme da je u Sarajevu veća uvreda ako ti neko kaže da si homoseksualac... nego da si nacionalista.“

Dražen Žerić:

„Pa normalno. Pa tamo nema šanse da bude ova... gay parada.“

Jelena Bačić Alimpić:

„Nema šanse, je l' da?“

Dražen Žerić:

„Pa nema šanse! Sad ti je Hvar inače destinacija u Hrvatskoj.....“

Želimo ovim putem da ukažemo da se pomenutim izjavama podstiču mržnja i diskriminacija prema gej i lezbejskoj zajednici u Srbiji i time krše pravila za emitere propisana zakonom. Ukazujemo i na to da voditeljka nije intervenisala i prekinula govor mržnje već je homofobične izjave podsticala.

Tražimo od Saveta da u skladu sa zakonskim ovlašćenjima iz članova 17. i 18. Zakona o radiodifuziji utvrdi povredu pravila emitovanja i izrekne odgovarajuće mere emiteru.

Napominjemo da se na RTV Pink već podsticala diskriminacija prema istopolno orijentisanim osobama (emisija Piramida), što je i zaključila stručna služba RRA, nakon predstavke upućene od strane Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava i Gayten – LGBT, Centra za promociju prava seksualnih manjina.

Nakon razmatranja predstavke stručna služba RRA je zaključila da se izjavom Tome File i voditeljke Branke Nevišić podstiče diskriminacija prema istopolno orijentisanim osobama, opisana u članu 21 stav 1 Zakona o radiodifuziji, što je, u skladu sa 2. stavom istog člana, osnov za izricanje mera od strane RRA, sankcionisana i članom 38. Zakona o javnom informisanju.

Takođe podsećamo da je stručna služba RRA, u skladu sa članom 14. stav 2, odmah po prijemu dostavila predstavku

emiteru – TV Pink na izjašnjavanje, ali se emiter nije u ostavljenom roku izjasnio o predstavci, čime je prekršen član 14 Zakona o radiodifuziji.

Nadamo se da će razmotriti našu predstavku i pri tom uzeti u obzir ponovno podsticanje ovog emitera na diskriminaciju prema istopolno orijentisanim osobama a u skladu sa članom 18 Zakona o radiodifuziji.

Prilog 3

Predstavka – Piramida, Televizija Pink

Za: Savet Republičke radiodifuzne agencije

Povod: predstavka zbog govora mržnje

Br 51 /07

Beograd, 04.04.2007.

Poštovani,

Ispred Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava na osnovu člana 14. Zakona o radiodifuziji, obraćamo vam se predstavkom u vezi sa sadržajem programa emitera koji predstavlja govor mržnje, kako je navedeno u članu 21. istog zakona.

Konkretni slučaj govora mržnje prema osobama drugačije seksualne opredeljenosti je emisija Piramida, na RTV Pink, emitovana 18. marta 2007. godine. Gosti emisije su bili Ivana Žigon, Goran Paunović i Aleksandar Filipović a voditeljka emisije je Branka Nevistić.

Navodimo delove transkripta iz emisije koji ukazuju na govor mržnje i postupanje emitera suprotno zabrani govora mržnje iz člana 21. Zakona o radiodifuziji.

Ivana Žigon:

„Dakle, ljudska prava, čini mi se, više ne štite ono dostojanstveno i ljudsko u čoveku, nego sve više slušamo, ne znam,

o pravima nekih patoloških i nastranih pojava. Recimo, prava homoseksualaca, prava... pa uopšte ne znam da li je bilo toliko narkomana dok Evropa i Zapad nisu počeli da nas uče kako treba da živimo.“

.....

Ivana Žigon:

„Meni je stalo da muškarac bude, bilo romantičan, bilo macho, al' da bude živ, da bude što manje gay parade.“

.....

Branka Nevistić:

„... A zašto Ivana? Nisam ovo razumela... Možda su ljudi drugačije seksualne orijentacije, možda su zapravo oni najromantičniji? Zašto, muškarac prema muškarcu recimo...“

Ivana Žigon:

„Mislite najmaštovitiji? Da u tome prepoznaju nešto romantično.“

Branka Nevistić:

„Možda je mašta deo romantike.“

Ivana Žigon:

„Ne! Kada je to bolest, znate, toj bolesti treba pomoći, ali kada to postaje interesna sfera...“

Želimo ovim putem četvrti put da ukažemo da se pomenutim izjavama, emitovanim na TV Pink, podstiču mržnja i diskriminacija prema gej i lezbejskoj zajednici u Srbiji i time krše pravila za emitere propisana zakonom.

Tražimo od Saveta da u skladu sa zakonskim ovlašćenjima iz članova 17. i 18. Zakona o radiodifuziji utvrdi povredu pravila emitovanja i izrekne odgovarajuće mere emiteru.

Napominjemo da se na RTV Pink već podsticala diskriminacija prema istopolno orijentisanim osobama (emisija Piramida), što je i zaključila stručna služba RRA, nakon predstavke upućene od strane Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava i Gayten – LGBT, Centra za promociju prava seksualnih manjina.

Nadamo se da će razmotriti našu predstavku i pri tom uzeti u obzir ponovno podsticanje ovog emitera na diskriminaciju prema istopolno orijentisanim osobama a u skladu sa članom 18 Zakona o radiodifuziji.

Prilog 4

Za: gospodina Sašu Jankovića, Zaštitnika građana

Br. 59/07

Beograd, 05.12.2007.

PRITUŽBA

Poštovani,

Obraćamo Vam se kao Zaštitniku građana, u skladu sa članom 25, stav 1 Zakona o zaštitniku građana. Pritužbu Vam upućujemo zbog rada Republičke radiodifuzne agencije, kojoj smo aprila meseca 2007. godine, uputile tri predstavke (dve su upućene 04. aprila a jedna 09. aprila 2007. godine) a u vezi sa sadržajem programa emitera koji predstavlja govor mržnje na osnovu seksualne orijentacije.

Predstavke smo uputile na osnovu člana 14. Zakona o radiodifuziji i navodimo da su sve tri predstavke upućene emiterima – Radio televizija Srbije, Televizija Pink, za čiji je rad nadležna upravo Republička radiodifuzna agencija (član 8, stav 7 Zakona o radiodifuziji).

Član 14 stav 2 Zakona o radiodifuziji obavezuje Republičku radiodifuznu agenciju da obavesti podnosioca predstavke o eventualnoj neosnovanosti predstavke. Član 14 stav 3 Zakona o radiodifuziji obavezuje Republičku radiodifuznu agenciju da, ukoliko ustanovi da je predstavka osnovana, preduzme odgovarajuće mere prema emiteru, kao i da podnosioca predstavke uputi na koji način može da zaštitи svoj interes.

Ovim putem želimo da Vam ukažemo na činjenicu da je od trenutka podnošenja predstavki do dana kada podnosimo ovu pritužbu prošlo osam meseci, a da nikakav odgovor od Republičke radiodifuzne agencije nismo dobile. Takođe, nagašavamo da smo više puta pokušale da stupimo u kontakt sa sekretarkom RRA, nadležnom za davanje informacija u vezi sa predstavkama ali sekretarka je svaki put bila van zgrade i nije nam se nije javila. Nakon toga, poslale smo 11. oktobra 2007. godine, zvaničan dopis gospodinu Nenadu Cekiću, predsedniku Saveta Republičke radiodifuzne agencije, sa molbom da održimo zajednički sastanak na kojem bismo saznale i informacije u vezi sa podnetim predstavkama, ali ponovo nismo dobile nikakav odgovor.

Molimo Vas da postupite po ovoj pritužbi, a u skladu sa Vašim ovlašćenjima. Dostavljamo Vam predstavke upućene Republičkoj radiodifuznoj agenciji, kao i dopis koji smo uputile gospodinu Nenadu Cekiću.

Podaci o podnosiocu pritužbe:

Ime: Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava

Vrsta obika organizovanja: Udruženje građana

Matični broj: 17357727

Adresa: Bulevar Despota Stefana 55/3, 11000 Beograd

Telefon: 0113341855; Fax: 0113225065

Email: labris@labris.org.yu

Web: www.labris.org.yu

GAYTEN-LGBT- CENTAR ZA PROMOCIJU PRAVA SEKSUALNIH MANJINA

I Uvod

Rad Gaytena-LGBT je u 2007. godini najviše bio fokusiran na dokumentovanje i pružanje direktnih vidova podrške osobama nad kojima je izvršena diskriminacija ili počinjeno nasilje. Naročito u okviru projekata LGBT SOS Telefona i Trans sekcije omogućava se psihološka podrška, kao i dostupnost različitih informacija od značaja. Poseban segment čini pravna podrška i konsultacije koje su potpuno besplatne. Pravnice-saradnice Gaytena-LGBT, zajedno sa ostalim aktivistima/kinjama, rade na analizi postojećih zakona, naročito kada je u pitanju problematika transrodnih i interseks osoba (transrodnih, transseksualnih, travestita i cross dresser), te u skladu sa pozitivnim praksama iz sveta, na stvaranju predloga za izmene zakona.

Takođe, vrlo je bitno napomenuti našu usmerenost na problematiku višestruke diskriminacije, te u tom smislu Gayten-LGBT u narednom periodu pokreće projekte, kao što su LGBTIQ Romi/Romkinje, LGBTIQ roditelji (LGBTIQ osobe koje imaju ili žele da imaju decu), stariji LGBTIQ, i aseksualne LGBTIQ osobe.

II Kampanje, javna saopštenja i apeli, homo/trans fobija

Pored učestvovanja u javnim kampanjama (npr. "Ljubav za sve", Labris i drugi/e) zajedno sa drugim organizacijama, protestima, javnim apelima, saopštenjima i akcijama, izdvajamo slučaj rasizma i transfobije u okviru LGBTIQ zajednice prema određenim grupama i individuama.

Na sajtu Gay-serbia.com 28.09.2007. se pojavio citat izjave DJ-a kluba VIP (namenjenog prvenstveno gay muškarцима i lezbejkama) sa rasističkom i transfobičnom sadržinom:

DJ novootvorenog kluba u Beogradu 'VIP' u bulletinu na svom profilu na MySpace, piše: „*nije neki snimak, ali možete videti šta od prilike da očekujete odrađen je visokobudžetno i sa ukusom ulaz je besplatan i podsećam na to da su do 00h besplatni kokteli takođe, da je romima zabranjen ulaz i dozvoljen određenom broju transvestita vidimo se u petak i subotu bice još informacija a vi se ne ustručavajte da pitate šta god vas zanima*“. Na komentar o tome da je zabrana ulaska Romima u klub diskriminatorna, u najmanju ruku... odgovara: „*tebi bi sigurno dozvolili ulaz, ne uklapaš se u stereotip romi! mislio sam kada sam spominjao to da se nekako podrazumeva da se misli na prljave rome sa ulice, u Floydu stvarno zna da bude haos sa njima, neprijatni mirisi, itd... veruj mi, ovo se ne odnosi na romi kao shto si ti i obavezno da imаш na umu da sam u potpunosti anti nacionalista i anti rasista i nemam ništa protiv romi sa ulice ali želim ih u svojoj neposrednoj blizini isto koliko i bele prosjake koji prljavi sede na ulici i prose*“

Povodom ovog slučaja Gayten-LGBT je u saradnji sa drugim organizacijama reagovao sledećim saopštenjem za javnost:

Saopštenje za javnost

5. oktobar 2007.

RASIZAM NIJE PRIHVATLJIV

U najavi za otvaranje novog gej kluba „VIP“, njihov DJ i PR menadžer, na svom profilu na sajtu myspace.com, 28. septembra 2007, između ostalog, kaže:

„nije neki snimak, ali mozete videti shta od prilike da ocekujete odraden je visokobudzettne i sa ukusom ulaz je besplatan i podsećam na to da su do 00h besplatni kokteli takođe, da je romima zabranjen ulaz i dozvoljen određenom broju transvestita vidimo se u petak i subotu biće još informacija a vi se ne ustručavajte da pitate šta god vas zanima“.

U diskusiji koja je usledila na forumu sajta Gay-Serbia.com, pokušao je da obrazloži svoje stavove, iznoseći dalje diskriminatorne kvalifikacije na račun Roma i transvestita:

„ja jesam anti-nacionalista i anti-rasista, ali klub ne držim ja i ne određujem ko će dolaziti, samo prosleđujem reklamu po nalogu kluba. No, slazem se da ima romi i transvestita koji mogu ugroziti komfort boravka nekog od gostiju kluba, probajte da razmislite kako... no, bez obzira, stojim iza toga da ovakva diskriminacija ne treba da postoji samo ne vidim shto bi to bilo kome od gostiju smetalo. S obzirom da sam chuo da je diskriminacija ovakve vrste zakonom zabranjena – možda i promene pravilo... ne znam... javicu vam.

Jedan od jako finih ljudi sa moje friend liste se oglasio i izjavio da je Rom, iako bash ne izgleda tako i ne uklapa se u stereotip romi! Tako da, njemu bi sigurno dozvolili ulaz. Mislio sam kada sam spominjao to da se nekako podrazumeva da se misli na – prljave rome sa ulice, u Floydu stvarno zna da bude haos sa njima, neprijatni mirisi, itd... ponavljam, nemam nishta protiv romi sa ulice ali zelim ih u svojoj blizini isto koliko i bele prosjake koji prljavi sede na ulici i prose, a budite i vi iskreni sami sa sobom, zelite li ih i vi? josh u klubu...“

U nastavku polemike saznali smo da uprava kluba navedno ne стоји iza navedenog i da je ulaz dozvoljen svima, ali se ona do danas, 5. oktobra 2007, nije zvanično oglasila. Ostaje nejasno odakle navedeni stavovi DJ-u i PR menadžeru kluba, koji tvrdi da samo prosledjuje naloge uprave, da bi se naknadno od toga ogradio. Takođe, nekoliko posetilaca kluba potvrdilo je da je od vlasnika čulo identične navode, tako da osnovano sumnjamo da su izrečeni stavovi zaista autentični stavovi uprave „VIP“-a.

Smatramo da su prethodne kvalifikacije nedopustive, kao i tretman Roma i transvestita od strane „VIP“ kluba, i da predstavljuju *eksplicitni rasizam*. Naglašavamo da je zakonom zabranjena diskriminacija po pitanju rasne pripadnosti kada je ulaz na javna mesta u pitanju, a da uvođenje „kvote“ za transvestite potпадa pod navedenu zabranu, jer je reč o ličnom svojstvu osoba drugačijeg rodnog izražavanja.

Podsećamo da već postoji sudska praksa u vezi sa nejednakim tretmanom građana i dostupnosti javnih objekata. Reč je o „slučaju SRC Krsmanovača“, u Šapcu, gde je bio zabranjen ulaz Romima na bazen. Vrhovni sud potvrdio je odluku Opštinskog suda u Šapcu i tada je „naloženo da SRC Krsmanovača mora prestati sa diskriminatorskim postupanjem i objaviti javno izvinjenje oštećenim Romima. „Svi ljudi imaju pravo na zaštitu prava ličnosti, bez razlike u odnosu na rasu, boju kože, nacionalno ili etničko poreklo. Sva mesta i službe namenjene javnoj upotrebi svima moraju biti dostupna na jednak način“, ističe se u presudi Vrhovnog suda.“

Stoga, tražimo da

1. Uprava kluba „VIP“ izda javno saopštenje i obrazloži stvavove u vezi sa najavom svog DJ-a i PR menadžera, kao i da uputi izvinjenje Romima i transvestitima;
2. DJ i PR menadžer snosi konsekvence javnog propagiranja rasizma tj. da mu uprava kluba, u skladu sa svojim principima, odredi „sankcije“;

3. Potencijalni posetioci i posetiteljke bojkotuju klub „VIP“ dok se dotični ne ogradi od diskriminacije i omogući svima ulaz, bez obzira na rasnu pripadnost i rodno izražavanje.

Potpisnici saopštenja:

- *Labris*, organizacija za lezbejska ljudska prava, Beograd
- *Romska ženska mreža Srbije*
- *Gej-Strejt Alijansa*, Beograd
- *Ženski prostor* – grupa za osnaživanje marginalizovanih žena, Niš
- *Queeria* – centar za promociju kulture nenasilja i ravnopravnosti, Beograd
- *Lambda* – centar za promociju i unapređenje LGBT ljudskih prava i queer kulture, Kragujevac-Niš
- *Queer Beograd*
- *Taboo* – grupa za afirmaciju različitosti, Zrenjanin-Kragujevac
- *Gayten-LGBT* – Centar za promociju prava seksualnih manjina, Beograd

Takođe, na osnovu dobijenih iskustva i izjava saznali smo za sličnu diskriminatornu politiku i praksi gay i lezbejskog kluba "Hemingvej", koje su se odnosile na transrodne i osobe romskog porekla, a za koje je vlasnica kluba izjavila da su nepoželjne osobe i uvela sistem članskih karata da bi istima sprečila ulazak u klub.

Ubrzo nakon našeg uvida u ovaj slučaj, klub je zatvoren, te nije bilo mogućnosti za dalje reagovanje po ovom pitanju.

III. Najzastupljeniji oblici diskriminacije i pojedinačni slučajevi diskriminacije

Kada su u pitanju transrodne osobe, najzastupljeniji primjeri diskriminacije i nasilja se odnose na pritiske porodice i najbližeg okruženja u vidu pretnji, uz nemiravanja, javnog odricanja, izbacivanja iz stana, ekonomskog nasilja, kao i obznanjivanja problematike trans osoba širem okruženju. Takođe, ovoj vrsti pritisaka su izloženi/e partneri/ke transrodnih osoba. Kao poseban primer izdvajamo probleme transseksualnih osoba u vezi sa zakonskim prepoznavanjem njihovih ostvarenih veza/zajednica i roditeljstva/starateljstva nad decom. Imajući u vidu kompleksnost i rizičnost operacije promene pola, neke transseksualne osobe, žele da unapred osiguraju da će u slučaju smrti njihovim partnerima/kama pripasti sva njihova imovina, ali postoje mnoge zakonske teškoće i prepreke u ostvarivanju ovog prava.

Transrodne osobe koje su roditelji/ke su izložene više-strukoј diskriminaciji i nasilju, što postojeći zakoni nedovoljno prepoznaju, te nepostoje mehanizmi za zaštitu osoba koje se nalaze u ovakvim situacijama. Pored toga što je transrodnna osoba izložena raznim pritiscima, diskriminaciju i nasilje trpe i njihova deca. Prethodno se odnosi i na mnoge druge LGBIQ osobe koje su roditelji, i na njihovu decu.

Napominjemo da su institucije, uključujući i zdravstveni sistem (psihiatrijska i psihološka podrška) uglavnom needuovane i nesenzibilisane po ovom pitanju (što potvrđuje i istraživanje koje su uradili Gayten-LGBT i COR 2006. godine u okviru projekta "Kreiranje zdravstvene politike koja uvažava potrebe LGBTIQ zajednice"), kao i da su pitanja transrodnosti, transseksualnosti – promene pola, neregulisane zakonom.

Navodimo primer transeksualne osobe koja je roditeljka, a u procesu je promene pola (iz muškog u ženski), koja postavlja sledeća pitanja:

U braku sam 9 godina i imam dete od 7, koje ide u prvi razred osnovne škole. Rodno nisam muško, a u braku sam, te uskoro prilagođavam svoj pol svome rodu.

1. *Po promeni imena i matičnog broja, da li postojeći brak istog trenutka biva ništavan? (pitam jer znam za jednu koleginicu, koja je u braku, a imala je muški matični broj, greškom, pa ga je tek skoro promenila) To se vodi kao ispravka greške u matičnim knjigama?*

2. *Takođe, moje dete ima izvod iz matične knjige rođenih. Na njemu piše moj matični broj i broj moje partnerke. Da li se i to menja, i ako se ne menja, kakva su moja prava kao roditelja, to jest ako treba negde da se odnese njegov izvod iz matične knjige, na kome je stari moj broj 710, i moja nova lična karta sa 715, kako ja dokazujem roditeljstvo?*

3. *Pored promene matičnog broja, da li se menja i da li mora da se menja u mom izvodu iz matične knjige i pol? To pitam, upravo zbog toga, jer u venčanom listu ne piše pol supružnika.*

4. *Šta je osnovni podatak za administrativnu pripadnost polu matični broj ili pol upisan u izvod iz matične knjige rođenih?*

Osim toga, navodimo samo neke od primera direktni i/ili indirektni diskriminacije za koje smatramo da pružaju opštu sliku mehanizama diskriminacije i nasilja prema LGBTIQ osobama:

– Gay muškarac koji se suočava sa outovanjem (iznošenje podataka o seksualnoj orijentaciji) kolegama na poslu i okruženju, koje sprovodi njegov bivši partner.

Takođe, sadašnji partner našeg klijenta dobija pretnje od iste osobe da će izložiti informacije o njegovoj seksualnoj orijentaciji u radnom okruženju.

– Gay muškarac koji kontinuirano trpi nasilje od komšija u vidu provokacija, pretnji da se iseli iz svog stana, i druge vrste maltertiranja. Iako se dotični više puta obraćao policiji, nije u mogućnosti da pokrene tužbu usled straha od daljeg javnog eksponiranja i suočavanja sa komšijama.

– Lezbejka koja je u dugogodišnjoj vezi i otvorena po pitanju svoje seksualne orijentacije nailazi na stalne probleme u nalaženju posla, kao i ostanka na poslu duže vreme. Usled mehanizama indirektne diskriminacije nije u mogućnosti da pokrene sudski postupak po ovom pitanju.

– Romkinja lezbejka koja je više puta zaustavljana na ulici od strane policije sa zahtevom da pokaže lična dokumenta. U jednom slučaju su joj dokumenta uzeta bez ikakvog obraćanja i vraćena posle izevsnog vremena. Napominjemo da osoba nije ispoljavala nikakvo "nepričljivo" ponašanje, kao i to da je pored i oko nje bilo drugih ljudi, a samo je njoj traženo da se identificuje i postavljana su joj pitanja tipa: "Šta radiš?", "Gde ideš?" i slična. Na njen pitanje zašto je baš od nje tražena identifikacija nisu joj pruženi nikakvi odgovori.

– Napominjemo da se na mnogim mestima u Beogradu nalaze grafiti i natpisi homofobične i diskriminatorne sadržine po raznim pitanjima. Na primer, u Ulici Cara Dušana i dalje stoje grafiti „Ovde živi gej i ima ptičiji grip i aids.“ i slično.

GEJ STREJT ALIJANSA¹

I. Uvod

Uprkos teškoćama kroz koje Srbija prolazi u turbulentnom tranzicionom periodu nakon pada Miloševićevog režima, generalna ocena Gej strejt alijanse (GSA) je da se stanje ljudskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih (LGBT) osoba, pomera sa mrtve tačke. LGBT populacija polako dobija još uvek nepouzdane političke partnere, pre svega na partijskoj i nevladinoj sceni.

GSA procenjuje da se nasilje nad LGBT osobama počalo tokom 2007. godine, pre svega zbog povećane vidljivosti čitave populacije, zahvaljujući jačanju medijske pažnje, LGBT organizacija, oslobađanju LGBT osoba, pojavi novih mesta okupljanja LGBT osoba, ali i zahvaljujući jačanju političke krize u Srbiji zbog rešavanja statusa Kosova i dodatnog osnivanja ekstremističkih organizacija. Država, pre svega policija, nisu dale adekvatan odgovor kojim bi se zaštитile LGBT osobe.

II. LGBT osobe u političkom kontekstu u Srbiji

Kao partnere sa kojima vredi pregovarati o zakonskim rešenjima kojima bi se poboljšao položaj LGBT osoba u Srbiji GSA, pre svega, vidi koaliciju koja se okupila oko Liberalno demokratske partije (LDP), Demokratsku stranku (DS) i G17 plus.

1 *Uspećemo, uz malu pomoć sve brojnijih prijatelja.*

1. Liberalno demokratska partija

Liberalno demokratska partija je učinila najveći napredak u političkoj artikulaciji podrške LGBT osoba u Srbiji. Od ne baš preciznih slogana „Slobodni smo da volimo koga želimo“² i „Hoću da znaš da se ne gleda u tuđi krevet“³ LDP je stigao do konkretne podrške LGBT osobama predsednika stranke Čedomira Jovanovića, kao i još nekoliko funkcionera LDP.

„Ovo je zemlja u kojoj možete da ubijete koga hoćete, ali ne možete da volite, morate da tražite dozvolu. Ako ste homoseksualac, razbiće vam glavu... Ja sam loš čovek kada kažem da ovo treba da bude zemlja u kojoj ljudi mogu da vole koga hoće i koliko hoće, ali ne mogu da ubiju, a on (Amfilohije Radović) štiti ubice, blagoslovi to što oni rade, a sa druge strane se obračunava sa onima koji samo hoće da slobodno žive svoj život. Je li svi treba da odemo u crkve i da postanemo Pahomije da bi imali pravo na to? Ili iza svakog od nas treba da bude Vida Škero koja će da vadi predmete iz fijke i štiti tako institucije od nekog ko je nedosledan i nedoličan i nezreo, kao što je recimo episkop Srpske pravoslavne crkve koji je silovao dečake, a onda zahvaljujući podršci Košturnice, crkve, te nacionalne inteligencije, pred kojom treba svi da puzimo, prošao nekažnjeno. To je strašno.“⁴

Ova izjava Jovanovića pokazuje da je LGBT populacija jedna od ciljnih grupa LDP u glasačkom telu Srbije, ali i da njen lider i saradnici nisu dovoljno savladali LGBT politiku. LDP se i dalje zadržava na nepolitičkom tretiranju ove teme, fokusirajući se na nedefinisano pravo na ljubav.

2 Povelja slobode LDP, tačka 2.

3 Slogan LDP iz predizborne kampanje za parlamentarne izbore 20. januara 2007. godine.

4 Izjava u „Utisku nedelje“ 18. novembra 2007. godine.

Takođe, Čedomir Jovanović u priču uvodi Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC) i seksualno nasilje. Uvođenjem seksualnog nasilja u priču o homoseksualcima, čak i kada se želi podržati LGBT populacija, je kontraproduktivno. Jedna od glavnih predrasuda prema gej muškarcima je da su seksualni predatori i nasilnici, kao i pedofili. Seksualnih nasilnika ima među svim slojevima stanovništva bez obzira na lično svojstvo počinioca takvog krivičnog dela. Stoga, ovakva izjava Čedomira Jovanovića osim što je suštinski gej afirmativna, može pojačati sukob LGBT populacije u Srbiji sa SPC.

Ovo nije jedina gej afirmativna izjava funkcionera LDP. Nakon što je beogradski dnevnik *Kurir* objavio homofobičan tekst „*Pedersong*“ o korišćenju tzv. gej himne „*Love Is In The Air*“ kao muzičke podloge promotivnih spotova u predizbornoj kampanji ove stranke za parlamentarne izbore 2007. godine, tadašnji šef izbornog štaba koalicije LDP-GSS-SDU-LSV Nenad Milić i funkcionerka GSS Jelena Milić na svom blogu su rekli:

„Da, koalicija se zalaže da svi građani Srbije bez obzira na pol, veru, rasu, seksualno opredeljenje, nacionalnost, socijalni status, i drugo budu jednaki. Ne samo pred zakonom već u društvu, generalno. Da Srbija postane tolerantno društvo.“⁵

Podršku LGBT populaciji u medijskom nastupu pružio je i član predsedništva LDP Nikola Samardžić.

„Obraz‘ ima centralu u Domu vojske. Mi tu vojsku plaćamo zbog nekih određenih funkcija koje ona ima, a njena funkcija nije da osniva političke partije, da osniva neonacističke organizacije, da aktivisti vojske napadaju gej paradu. I taj odnos prema pojedincima koji imaju drugačije seksualno uverenje u stvari odslikava našu generalnu seksualnu nesigurnost, nedo-

5 „Homofobia is in the Air“, *Blog B92*, Nenad i Jelena Milić, <http://blog.b92.net/arhiva/node/3455?page=1>.

statak istinskih uverenja kad su i ta obična životna pitanja u agendi, a ne samo neka ideoološka i politička. Pa šta smeta nekom ako muškarac živi sa muškarcem? Zašto vam smeta taj muškarac? Šta je tu problem? Znači, to je jedno političko mišljenje. Vi to imate i u Rusiji. Znači, gradonačelnik Moskve, čija je žena domaćica, ima više od jedne milijarde dolara, zabranjuje gej paradu u Moskvi. Zašto oni njemu smetaju? Je l' to nešto u njemu čega se on stidi, a toga ima u svakome, svako ima svoju mušku i žensku prirodu, ili oni prave od te zemlje neki koncentracioni logor? Ali, mi nećemo da Srbija bude koncentracioni logor. Oni ako hoće... oni su to već jednom bili i znaju kako je.⁶

U istoj emisiji Samardžić kaže:

„Sloboda za neonaciste, ukoliko podrazumeva sužavanje sloboda za sve druge, to onda više nije sloboda. Ako su isti ti napali gej paradu u Beogradu, pa su napali i policiju, možemo pretpostaviti da će to činiti i dalje, da će to činiti u Novom Sadu. Mi nemamo gej paradu posle onog incidenta.“⁷

LDP je obeležio Međunarodni dan ljudskih prava 10. decembra 2007. godine postavljanjem štanda kod „Ruskog cara“ gde su stranačko rukovodstvo i članstvo delili propagandni materijal u kome se stranka zalaže i za pravo na ostvarivanje „polnog identiteta“ i „seksualnog opredeljenja“.⁸

Kao konkretnu aktivnost LDP koju treba istaći jeste osnivanje Grupe mladih za ljudska prava Omladine Liberalno demokratske partije koja je organizovala tribinu pod nazivom „Međunarodni dan anti-homofobije“ 17. maja 2007. godine.

6 „Kažiprst“, Radio B92, 27. septembar 2007. godine, http://www.b92.net/info/emisije/kaziprst.php?yyyy=2007&mm=09&nav_id=268411

7 „Kažiprst“, Radio B92, 27. septembar 2007. godine, http://www.b92.net/info/emisije/kaziprst.php?yyyy=2007&mm=09&nav_id=268411

8 Letak „Ljudska prava su naša prava“, LDP

Politički potez LDP najbitniji za LGBT zajednicu jeste podnošenje u Skupštini Predloga antidisrkinacionog zakona Koalicije protiv diskriminacije, koji sadrži definiciju diskriminacije po osnovu seksualnog opredeljenja i rodnog izražavanja i mehanizme za njeno sankcionisanje.

Takođe, treba istaći i učešće predstavnice koalcije LDP-GSS-SDU-LSV Jelene Milić na tribini GSA i Anti Trafiking Centra „Zakon o zabrani diskriminacije i njegova primena na LGBT populaciju“ 15. januara 2007. godine. Ona je tada poručila da je podrška LDP LGBT populaciji osnova njihove liberalne ideologije, a ne stvar političkog oportunizma.

„Koalicija oko LDP-a se ne zalaže za prava seksualnih i rodnih manjina i za pravo na različitost zato što postoji 11% građana ove zemlje koji su drugačije seksualne orientacije od većinske, već zato što je to deo političkog principa i osnov naše liberalne ideologije za koju se zalažemo i jedan od osnovnih postulata koncepta ljudskih prava bez kojih nema razvijenih i stabilnih demokratija u 21. veku.“⁹

Kao najnoviji potez kojim LDP pokazuje da je LGBT populacija njena ciljna grupa smatramo pojavljivanje Nikole Hermana, aktiviste ove stranke, na kalendaru „Sloboda: Freedom“ organizacije Queeria – Centar za promociju kulture ne-nasilja i ravnopravnosti za 2008. godinu.

2. Demokratska stranka

Politiku Demokratske stranke (DS) prema LGBT populaciji karakteriše ignorancija ili, u najboljem slučaju, reaktivni odnos. LGBT populacija nikada nije predmet politike stranke ili izjava njenih predstavnika, sem kada im se ne postavljaju direktna pitanja.

9 Transkript tribine „Zakon za zabranu diskriminacije i njegova primena na LGBT populaciju“, Gej strejt alijansa, Anti Trafiking Centar, str. 5, 15. januar 2007. godine

Predsednik DS i Srbije Boris Tadić rekao je o homoseksualnim brakovima 24. juna 2007. godine sledeće: „*To je još jedna demokratska debata. Smatram da svaki čovek ima pravo da iskazuje svoju seksualnu orijentaciju. Mislim da u ovome trenutku na prostoru Balkana, u Srbiji ili Hrvatskoj, ideja legalizacije homoseksualnih brakova nije realna... Što se tiče dece u homoseksualnim brakovima, postoji jedan ogromni psihološki problem: svako ljudsko biće ima potrebu i za muškim i za ženskim identitetom i tako se izgrađuje. Ukoliko imate jednopoljni identitet imate uvek, ili skoro uvek, problem.*“¹⁰

Predsednik Tadić je ovime priznao da seksualnost nije samo privatno pitanje, već i da svako ima pravo da je iskazuje. Ali je istovremeno u raspravu o istopolnim zajednicama uveo i interes dece kao argument. GSA naglašava da je pitanje usvajanja dece jedno od poslednjih pitanja u ovoj raspravi. LGBT osobe se sreću sa mnogo bitnijim problemima u svakodnevnom životu – od nasilja i diskriminacije u privatnom i javnom prostoru do realnih problema koje proizvodi zajednički život (zajednička imovina, pitanje nasleđivanja, posećivanje institucija sa ograničenim pristupom, zdravstveno, socijalno i penziono osiguranje, itd.).

Ovako rezervisan stav predsednika Tadića možemo okarakterisati samo kao utvrđivanje njegovog homofobičnog odnosa, koji je izneo tri godine ranije.

„*Ne podržavam legalizaciju homoseksualnih brakova i u politici se vodim onom devizom da me zanimaju proživotne politike. Ne verujem da su homoseksualni brakovi onaj porodični ambijent koji za decu može da bude pospešujući. Uz legalizaciju homoseksualnih brakova odmah ide i mogućnost da ti parovi usvajaju decu. Dečacima i devojčicama su potrebni mama i tata, to su razlozi zašto ne podržavam legalizaciju takvih brakova.*“¹¹

10 „Nedeljom u 2“, Hrvatska radio-televizija, emisija, 24. jun 2007.

11 Predsednik Tadić za dnevni list „Blic“ 8. juna 2004. godine, 2. strana.

Takođe, DS još uvek izbegava da se izjasni o Predlogu antidiskriminacionog zakona KPD, čime samo daje prečutnu podršku Vladinom modelu zakona za zabranu diskriminacije i njenom političkom sponzoru ministru Rasimu Ljajiću. Vladin model predstavlja nepovoljno rešenje za LGBT populaciju, pošto se seksualno opredeljenje i rodni identitet pominju samo u definiciji pojma diskriminacije u članu 5 Modela, ali ne i kao poseban slučaj diskriminacije.

Jedini korak DS-a koji se može tumačiti kao spremnost stranke na mogućnost saradnje sa LGBT zajednicom jeste učestvovanje tadašnjeg poslaničkog kandidata i potpredsednika Narodne skupštine, a sada ministra za državnu upravu i lokalnu samoupravu Milana Markovića na tribini GSA „Zakon za zabranu diskriminacije i njegova primena na LGBT populaciju“ 15. januara 2007. godine, kada je iskazao volju njegove stranke da se rešavaju problemi.

„Ja sam svestan problema sa kojima se suočava ova populacija, meni je to potpuno jasno. Spreman sam sve da učinim. Kada dođe zakon, dodite da meni pomognete da što bolje učestvujem u raspravi, da podnesemo amandmane. Siguran sam da Demokratska stranka neće odbiti nijedan od ovih amandmana“, rekao je tada Marković.¹²

3. G17 plus

Iako LGBT populacija nije ciljna grupa ove stranke, G17 plus je u par navrata uputila signale da LGBT zajednica može računati na nju kao potencijalnog političkog partnera.

G17 plus tokom svog postojanja ni u jednom trenutku nije u svojim programskim dokumentima obuhvatila pitanja LGBT osoba. Takođe, vrlo retko se izjašnjava o ovim pitanji-

¹² Transkript tribine „Zakon za zabranu diskriminacije i njegova primena na LGBT populaciju“.

ma, ali je karakteristično da nikada do sada nije negativno govorila o LGBT populaciji. Ipak, treba istaći da je na tribini GSA „Zakon za zabranu diskriminacije i njegova primena na LGBT populaciju“ 15. januara 2007. godine predstavnica G17 plus Snežana Stojanović-Plavšić rekla da će se njen stranka „zalagati za sva manjinska prava na svim nivoima, uključujući i prava seksualnih manjina“. Ona je u svom izlaganju dodala „da bi registracija zajednica ljudi istog pola bila prihvatljiva“ za G17 plus.¹³

Takođe, potpredsednik Omladinske mreže G17 plus Beograda Miloš Lazarević 16. novembra 2007. godine apelovao je da se što pre usvoji zakon protiv diskriminacije, napominjući da je „CUPS već pripremio takav zakon, a potreba za njegovim usvajanjem je očigledna, jer smo svakodnevno svedoci diskriminacije i netolerancije po najrazličitijim osnovama“¹⁴.

4. Demokratska stranka Srbije, Nova Srbija, Jedinstvena Srbija

GSA ne vidi Demokratsku stranku Srbije (DSS) kao partnera LGBT zajednice, a njeni koalicioni partneri Nova Srbija (NS) i Jedinstvena Srbija (JS) su tokom 2007. godine pokazali najveći stepen homofobije među parlamentarnim strankama. Smatramo da DSS značajno doprinosi tendencijama koje mogu pogoršati opšte stanje ljudskih prava građana i građanki Srbije, pa i LGBT osoba. Takođe, DSS uporno ignoriše pitanje ljudskih prava LGBT osoba.

Kao glavni autor novog Ustava Srbije, DSS je najodgovornija za ukidanje prava na privatnost svih građana i građanki Srbije, te ograničavanje određenih sloboda, pogotovu

13 Transkript tribine „Zakon za zabranu diskriminacije i njegova primena na LGBT populaciju“

14 „Prekrećen nacionalistički grafit u Beogradu“, agencija Beta, 16. novembar 2007. godine

kad je u pitanju pravo žena da slobodno odlučuju o rođenju deteta. Kada je u pitanju konkretno LGBT populacija, DSS je direktno odgovorna za usvajanje ustavnih antidiskriminacionih odredbi koje prečutkuju egzistenciju LGBT osoba u Srbiji, kao i odredbi o braku koje onemogućavaju donošenje zakonskog rešenja kojim se reguliše partnerski odnos LGBT osoba. Implicitnu poruku o LGBT osobama u Srbiji DSS šalje i usvajanjem ustavne odredbe kojom se Ustav Srbije stavlja iznad međunarodnog zakonodavstva, koje često daje veća prava LGBT osobama nego domaće zakonodavstvo.

DSS uporno izbegava da kritikuje ekstremističke organizacije i pojave u Srbiji, a vrlo često i relativizuje rasističke i nacističke ispade.

Istakli bismo marš neonacista u Novom Sadu kao indikator odnosa DSS i ekstremističkih organizacija u Srbiji. DSS je skup tretirala kao bezbednosno pitanje, a iz izjave funkcionaera ove stranke Željka Tomića može se zaključiti i da je imala ideološko opravdanje za ovaj skup. On je deset dana pre skupa rekao: „*Sloboda govora je ustavom garantovano pravo svih građana. Međutim, organizatori skupa su kontradiktorni jer su upravo oni šamarali ljude na Filozofskom fakultetu dok su govorili ono što misle. Krivo mi je što im se pridaje toliki značaj. Plešemo kako oni sviraju. Da nije bilo skupa na Filozofskom fakultetu prosečni građani ne bi nikad ni saznao za Nacionalni stroj niti za tu pojavu u Srbiji. Oni će gledati da rade kako znaju i umeju ali u Srbiji neonacizam nema uporište.*“¹⁵

DSS je relativizovala značaj okupljanja pripadnika i simpatizera Nacionalnog stroja i u Skupštini Srbije, izjednačivši organizatore skupa i njihovu najglasniju opoziciju među političkim strankama, Ligu socijaldemokrata Vojvodine i LDP.

15 „Plešemo kako oni sviraju! – Političke stranke o novonajavljenom skupu neonacista“, *Dnevnik*, 27. septembar 2007. godine, http://www.b92.net/info/emisije/kaziprst.php?yyyy=2007&mm=09&nav_id=268411

„Oni su ekstremisti. Čanak i LSD su nacionalni stroj, rekao je Aligrudić, koji je u svom govoru stranku Nenada Čanka, umesto LSV (Liga socijaldemokrata Vojvodine) sve vreme nazivao LSD (jaka halucinogena veštačka droga), zbog čega ga je usmeno opomenuo predsedavajući parlamenta Miloljub Albijanić.“¹⁶

Ponašanje DSS-a u ovoj situaciji može lakše da se razume ako se podsetimo uvreda koje je Marko Jakšić, poslanik ove stranke, uputio opozicionom poslaniku Vladanu Batiću 24. i 25. septembra 2007. godine, prvo na zasedanju Odbora za Kosovo i Metohiju, a zatim i na sednici Skupštine Srbije i reakcije njegove stranke.

„Nakon što je pre dva dana na sednici Odbora za Kosovo i Metohiju poslanik Demokratske stranke Srbije (DSS) Marko Jakšić izvređao poslanika Demohrišćanske stranke Srbije Vladana Batića, rekavši da Batić nije došao na sednicu da bi branio Kosovo, već da provocira, kako se izrazio, ‘svojim romskim i ciganskim mentalitetom’, juče je za skupštinskom govornicom ponovio te uvrede. Jakšić se pre toga izvinio Romima zbog reči koje je izgovorio dan ranije, ali je dodao da, kad je govorio o Batiću, nije mislio na Rome već na, kako je rekao, ‘ciganski mentalitet kao karakternu osobinu’.

– Batić mentalitetom, pristupom i nastupom vredja, napađa, ne izvršava svoje fiziološke potrebe kući, nego dode u ovaj sveti i časni dom i urinira po svima nama – rekao je Jakšić i pritom Batića nazvao i izdajnikom. Sednica je zatim prekinuta, a nakon konsultacija sa šefovima poslaničkih klubova predsednik parlamenta Oliver Dulić, u nastavku sednice, izrekao je opomenu Marku Jakšiću. Kako prenosi Tanjug, šef poslaničke grupe DSS/NS Miloš Aligrudić istakao je juče da Jakšićeva

16 „I Skupština Srbije o neonacistima“, B92, 8. oktobar 2007. godine, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=10&dd=08&nav_category=11&nav_id=266842

*izjava nije stav DSS-a i da je slučaj okončan opomenom predsednika parlamenta, a Jakšić je rekao da ne očekuje kaznu svoje stranke.*¹⁷

Dragan Jovanović, predsednik opštine Topola i potpredsednik NS, diskriminiše Rome koji žive u njegovom gradu po rasnoj osnovi. Odgovarajući na sajtu Opštine Topola na pismo u kome njegovi sugrađani izražavaju zabrinutost izazvanu informacijom da će u naselju Torovi biti podignuto romsko naselje Jovanović kaže:

„Poštovani sugrađani, delim vašu zabrinutost, pre svega za vašu bezbednost i uslove življenja u vašem kraju, a povodom izgradnje 10-ak stanova za socijalno ugrožene grupe, među kojima je i određeni broj Roma.“

„Najpre, prijatelji, vaš strah je bezrazložan. Objekat će biti skroz na dnu opštinskog placa, odnosno, skoro do samog jezera. Vašu ulicu ćemo koristiti za dovoz materijala.“

„Po završetku gradnje, napraviće se zid opasan pletenom žicom, tako da će fizički njima biti onemogućeno da se kreću Ulicom Rade Blagojević.“

„Ja Rome u centru grada da ostavim ne mogu, novac mi je već jednom propao, više stvarno ne mogu da oklevam. Vama garantujem da nikakve neželjene kontakte sa njima nećete imati.“¹⁸

Jovanović ovime otvoreno pokazuje nameru da diskriminiše¹⁹ građane Srbije romske nacionalnosti, ugrožavajući im slobodu kretanja²⁰ i vredajući njihovo ljudsko dostojan-

17 „Rasizam u parlamentu“, *Gradanski list*, 26. septembar 2007. godine, <http://www.gradjanski.co.yu/navigacija.php?vest=9016&najcitanije=1>

18 „Rome ćemo opasati žicom“, *B92*, 7. decembar 2007. godine, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=12&dd=07&nav_id=275420

19 Član 21. i član 76. Ustava Republike Srbije.

20 Član 39. Ustava Republike Srbije.

stvo.²¹ Takođe, Jovanović bi trebalo da odgovara i za izazivanje rasne, nacionalne i verske mržnje.²²

DSS ni u jednom trenutku se nije ogradiла od ovih do gađaja.

Česti homofobični istupi lidera NS i JS, Velimira Ilića i Dragana Markovića više nikoga u Srbiji ne iznenadju. Takođe, kao motiv za njihovu homofobičnost ne može se više smatrati eventualno pridobijanje dodatne podrške među gla sačima, pošto je njihova homofobija poznata već godinama unazad.

Najhomofobičniji istup predsednika JS i predsednika opštine Jagodina Dragana Markovića bio je njegov intervju za Televiziju Fox 30. maja 2007. godine.

„Vesna Simić, novinarka: Da li biste vi imali za prijatelja nekog ko je homoseksualac?

Dragan Marković: Ne. Nikad u životu.

Novinarka: Zašto?

Dragan Marković: Zato što nisam tako vaspitan. Dalje, Srpska pravoslavna crkva ne priznaje homoseksualce. Nismo mi toliko savremeni da bi legalizovali te homoseksualne brakove koje zagovaraju pojedini političari, i tako dalje.

Novinarka: Ali, čekajte, da li smatrate da je to negde politički netolerantno razmišljanje?

Dragan Marković: Pa, pazite, to ne možemo da kažemo da su to ljudska prava i da to treba da... Nisu, to je bolest.

Novinarka: A da li znate da je Svetska zdravstvena organizacija rekla da to nije bolest?

Dragan Marković: Pa, jeste, ako se vodi ljubav tamo gde Bog nije rekao. Onda nešto nije u redu...

Novinarka: Ali lekari kažu da nije bolest.

21 Član 23. Ustava Republike Srbije.

22 Član 49. Ustava Republike Srbije.

Dragan Marković: ... niti sa onim ko je odozgo, niti sa onim ko je odozdo. Prema tome, to je veoma, veoma ružno, pazite. Znači, Bog je rek'o...

Novinarka: Vi ste na čelu Jagodine. Šta sada? Homoseksualci u Jagodini će biti proterani? I kako se ponašate prema njima?

Dragan Marković: Ma ne, taman posla da budu proterani. Oni nisu ljudi sa kojima ja hoću da sarađujem, nisu ljudi sa kojima...

Novinarka: Da li biste ih otpustili sa posla da znate da u opštini rade homoseksualci?

Dragan Marković: Pa, nema takvih. Nisam o tome razmišljaо. U Jagodini nema homoseksualaca.

Novinarka: A da ima?

Dragan Marković: Znači, nema. Ja poznajem svakog čoveka u Jagodini. U Jagodini nema homoseksualaca.

Novinarka: Možda ne smeju da vam kažu, zato što niste tolerantni prema njima?

Dragan Marković: A kako vi znate da ja nisam tolerantan?

Novinarka: Pa, sad ste rekli da ih ne biste imali za prijatelje.

Dragan Marković: Nemam ih. Ne mogu da budem tolerantan za nešto što je neprirodno, pazite. Jeste vi stekli utisak danas sa mnom, jutros od pola osam do dvanaest da ja nisam tolerantan i da građani koji me sretnu misle da nisam tolerantan?

Novinarka: Za druge stvari ne znam, ali za homoseksualce ste, što se mene tiče, netolerantni.

Dragan Marković: Nikad neću ni biti tolerantan.²³

23 Špijkenka, autor Vesna Simić, FOX TV, premijerno prikazivanje 30. maj 2007. godine, repriza 2. jun 2007. godine.

Predsednik NS i ministar za infrastrukturu u Vladi Srbije Velimir Ilić na istoj televiziji u emisiji „Recite narodu“ napao je predsednika Izvršnog veća Autonomne pokrajine Vojvodina Bojana Pajtića, rekavši da svi znaju da je Pajtić homoseksualac, a od Bojana Kostreša, koji je takođe bio gost u emisiji, je tražio da prizna da ima dečka.

„Prema rečima Ivice Dačića, koji je bio treći gost u studiju, sve je započeo ministar infrastrukture.

– Velja i Kostreš su se raspravljali oko izgradnje autoputa kroz Vojvodinu. U jednom trenutku Velja je upitao: ‘Je li Bojane, je l’ imaš ti dečka? Pa dobro to je sad moderno, nemoj da se stidiš, slobodno kaži...’ – prepričava Dačić.

Prema njegovim rečima, publika je ovo Ilićevo pitanje propratila burnim aplauzom i gromoglasnim smejanjem. Na to mu je Kostreš prilično mlako odgovorio: ‘Ne znam, možda vi to upražnjavate...’ Onda je Velja poentirao. Rekao je: ‘Ma, nije to ništa strašno, evo i Bojan Pajtić ima dečka, svi znaju za to, pa šta mu fali...’²⁴

Ovaj slučaj je jasan argument zašto je neophodno jasno preciziranje šta diskriminacija LGBT osoba znači. Kada su LGBT osobe u pitanju, diskriminacija ne znači samo da je u pitanju „svako neopravdano, neposredno ili posredno razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje lica, isključivanje ili ograničavanje, kao i pomaganje u diskriminatorskom postupanju“ na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog izražavanja, kako to definiše *Model zakona o zabrani diskriminacije* Vlade Srbije i UNDP-a.

Koalicija protiv diskriminacije je dala zakonski predlog koji bi zaštitio LGBT osobe od ovakvog ponašanja Velimira Ilića, o čemu bi morala da razmišlja i DS.

24 Afera homiči, Press, 13. jun 2007. godine.

*Diskriminacija zbog polnog identiteta i
seksualne opredeljenosti*

Član 17.

(1) *Polni identitet i seksualna opredeljenost je privatna stvar i niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom polnom identitetu i seksualnoj opredeljenosti.*

(2) *Svako ima pravo da javno izrazi svoj polni identitet i seksualnu opredeljenost.*

(3) *Diskriminatorsko postupanje zbog prepostavljenog ili javno izraženog polnog identiteta ili seksualne opredeljenosti je zabranjeno.*

(4) *Prava priznata u st.1. i 2. ovog člana odnose se i na slučajeve transeksualnosti.²⁵*

Velimir Ilić je, javnim saopštavanjem prepostavljene seksualnosti dvoje građana Srbije značajno ugrozio njihovo pravo na privatnost. Svako ima pravo da svoje seksualno opredeljenje ili rodno izražavanje zadrži za sebe. Sadašnje stanje u zakonodavstvu Srbije, gde je novim Ustavom ukinuto pravo na privatnost, i gde postoji velika verovatnoća da bude usvojen antidiskriminacioni zakon kojim neće biti sankcionisano postupanje kao što je Ilićevo, treba da zabrine sve građane i političke stranke Srbije.

Kao posredni pokazatelj odnosa DSS prema LGBT pitanju mogu poslužiti homofobični stavovi konzervativnog političkog analitičara Slobodana Antonića, koga politička javnost u Srbiji vezuje za ovu stranku. On je u tekstu u dnevnom listu „Politika“ napao LDP zbog podnošenja predloga u Skupštini KPD-ovog modela Zakona o zabrani diskriminacije.

Njegova analiza ni u jednom trenutku ne daje argumente protiv predloženog zakona, već je puna napada na predlagajuća

25 „Model zakona protiv diskriminacije“, *Centar za unapređenje pravnih studija*, str. 162.

i autore teksta predloga. Jedan od najapsurdnijih argumenata je osuda uvođenja „dobrovoljnih ispitivača diskriminacije“, što predlažu i KPD i Vlada u svojim modelima.

„Uvodi se ustanova ‘NVO agenta-provokatora’ koji se zove ‘dobrovoljni ispitivač diskriminacije’ (čl. 2). On će valjda ići naokolo prerusen u **transvestitu ili našminkan kao crnac** i proveravati da li odgovorna lica poštuju zakon. Ako se agentu-provokatoru bilo šta učini sumnjivim, tačnije, ako mu se ‘učini verovatnim da je pretrpeo akt diskriminacije’ (čl. 30), on će podneti tužbu, pa neka onda tuženi lepo izvoli da dokazuje da je nevin.“²⁶

Osim falsifikata, Antonićev tekst je pun homofobičnih stavova.

„Ako se muškarcu i ženi ne uskraćuje pravo na sklapanje braka, onda se to ne sme uskratiti ni dvojici muškaraca. Ali, to je suprotno definiciji braka kao ‘zajednice muškarca i žene’ (Zakon o braku, čl. 3)? Nije važno, po kratkom postupku, bez ikakve rasprave, to se ovim zakonom menja. Jer, matičar koji odbije da sklopi brak između dva muškarca, po ovom zakonu može biti kažnjen, kao i socijalni radnik koji odbije da da dete na usvajanje homoseksualnom paru. Hoćete legalizaciju homoseksualnih brakova i usvajanja? Onda bi o tome možda ipak trebalo porazgovarati. A ne da se Srbija dekretom i bez rasprave uvodi u PK utopiju.

Zakon uvodi ‘prepostavku krivice’. Ne dokazuje diskriminaciju onaj ko tvrdi da je ona počinjena, nego je na onome ko je optužen da dokazuje da nije bilo diskriminacije! (čl. 30). Ako socijalni radnik ne da dete na usvajanje homoseksualnom paru i oni ga tuže, neće tužitelji dokazivati da su bili diskriminisani, već će socijalni radnik morati da dokazuje da ih nije diskriminisao!“²⁷

26 „Srbija u PK utopiji“, *Politika*, 25. oktobar 2007. godine.

27 „Srbija u PK utopiji“, *Politika*, 25. oktobar 2007. godine.

Antonić ovde koristi omiljeno oružje protivnika emancipacije LGBT osoba – uterivanje straha u kosti javnosti gej brakovima i usvajanjem dece. Prvo, on bi morao da zna da su antidiskriminatory i bračno odvojena poglavlja u pravu. Drugo, priča o gej brakovima u Srbiji još dugo neće biti na dnevnom redu, pošto LGBT zajednica ni u jednom trenutku nije politički artikulisala svoje stavove o ovom pitanju. LGBT organizacije i aktivisti nisu definisali koju vrstu registrovanog partnerstva žele, a o usvajanju dece pogotovu nije bilo reči do sada.

Antonić u ovome tekstu koristi i „pozitivnu diskriminaciju“ kao povod da iskaže svoju homofobiju.

„Uvodi se tzv. pozitivna diskriminacija (čl. 6). Pojedine manjine imaju pravo da budu privilegovane ‘u cilju poboljšanja njihovog položaja’. To se najčešće svodi na neku vrstu garantovanih kvota. Svoju kvotu, u SAD, uz rasne i etničke manjine, zahtevaju i seksualne. ‘Kokus gej i lezbejskih Amerikanaca’ u DS izašao je nedavno sa zahtevom da 6–7 odsto delegata na konvenciji koja će, 2008. godine, izabrati predsedničkog kandidata, budu homoseksualci.“²⁸

Antonić ili nije dobro proučio Ustav Republike Srbije ili namerno prečutkuje neke njegove odredbe, prepostavljajući da ga građani Srbije nisu pročitali.

„Ne smatraju se diskriminacijom posebne mere koje Republika Srbija može uvesti radi postizanja pune ravnopravnosti lica ili grupe lica koja su suštinski u nejednakom položaju sa ostalim građanima.“²⁹

I rasizam i homofobija su karakteristike svih totalitarnih ideologija zasnovanih na mitu o krvi i tlu. Valja podsetiti na bitnu epizodu u istoriji nacističke Nemačke. „Noć dugih no-

28 „Srbija u PK utopiji“, *Politika*, 25. oktobar 2007. godine

29 Ustav Republike Srbije, član 21, stav 3

ževa“ je bio jedan od najkrvavijih frakcijskih obračuna u naciističkom pokretu. Po naredbi Adolfa Hitlera između 30. juna i 2. jula 1934. godine pobijeno je po zvaničnim podacima 85, a po nekim izvorima više stotina pripadnika SA (Firerove elitne paramilitarne jedinice), zajedno sa njenim komandantom Ernstom Remom, koji je bio homoseksualac.

Iako se suštinski radilo o političkom obračunu, u opravdavanju ovog krvoprolića iskorišćena je i Remova seksualnost. Prilikom imenovanja novog komandanta SA trupa Viktora Lucea, Hitler mu je naredio da stane na kraj „homoseksualnosti, razvratu, pijanstvu“.³⁰

Prema podacima Memorijalnog muzeja holokausta u SAD, preko 100.000 muškaraca je uhapšeno zbog homoseksualnosti, od čega je preko 50.000 osuđeno na zatvorske kazne. Nepoznat broj je smešten u psihiatrijske ustanove. Proučavanjem nepotpune dokumentacije, procenjuje se da je između pet i 15 hiljada homoseksualaca oterano u koncentracione logore.³¹

5. Uticaj procesa rešavanja statusa Kosova na stanje ljudskih prava LGBT osoba

Veliki uticaj na ukupnu političku situaciju u Srbiji, pa i na stanje ljudskih prava LGBT osoba, ima i proces rešavanja statusa Kosova. Vrlo verovatan ishod ovog procesa je priznavanje nezavisnosti Kosova od strane dela međunarodne zajednice, što će predstavljati teritorijalni i simbolički gubitak za Srbiju. Jedna od direktnih posledica biće i traženje „krivaca“ za ovakav ishod. Da će LGBT osobe biti među „krivcima“

30 „Hitler“, Ian Kershaw, str. 520, 1999. godina

31 „Nazi Persecution of Homosexuals 1933–1945“, United States Holocaust Memorial Museum, <http://www.ushmm.org/museum/exhibit/online/hsx/>

pokazuje i pokušaj prekida performansa Koalicije za sekularnu državu na Trgu Republike 10. decembra 2007. godine.³²

„Grupa mladića koji su nosili majice Obraza i bedževe sa likom haškog optuženika Ratka Mladića pokušala je ... da spreči izvođenje performansa ‘Nećemo nazad’ koji je organizovan na Trgu Republike povodom Međunarodnog dana ljudskih prava.

Dok su predstavnici nevladinih organizacija izvodili svoj performans, ta grupa je pevala četničke pesme i skandirala: ‘Ratko Mladić’, ‘Ubij, zakolji da peder ne postoji!’, ‘Ustaše’, ‘Ubij pedera’, ‘Biće mesa’, ‘Klaćemo Hrvate’, ‘Spasi Srbiju i ubi se Borise’, ‘Dobićete batine’³³

Napad Obraza sprečilo je nekoliko desetina policajaca u punoj opremi za razbijanje demonstracija, formiravši kordon između aktivista i aktivistkinja Koalicije i pripadnika Obraza.

Proces traženja „krivaca“ je počeo i nimalo ne iznenađuje da se među njima imenovani i gej muškarci. GSA upozorava da postoji velika verovatnoća da nasilje eskalira prema građanima i organizacijama koje ekstremističke nacionalističke organizacije proglose za krivce u periodu nakon priznanja nezavisnosti Kosova i upozorava državu da preduzme sve potrebne radnje kako bi omogućila bezbednost svim građanima Srbije.

III Eskalacija nasilja nad LGBT osobama i neadkvatan odgovor države

Tokom 2007. godine registrovan je rast nasilja nad LGBT osobama. Država nije preduzela adekvatne mere kako bi za-

32 Ovaj dan predstavlja Međunarodni dan ljudskih prava, koji je ustanovljen kao sećanje na datum kada je 1948. godine usvojena Opšta deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih Nacija.

33 „LDP osudio pokušaj Obraza sa spreči performans NVO“, *Beta*, 10. 10. 2007. godine

štitila sve građane. Nasilje još nije dostiglo nivo iz 2001. godine, ali se može zaključiti da su njegovi uzroci isti.

Povećanje vidljivosti LGBT osoba je uvek u početku praćeno rastom nasilja. U ovom periodu je nastavljen trend iz prethodnih godina: LGBT organizacije su nastavile svoj rast, pojačavale prisustvo u medijima, povećan je broj javnih ili polujavnih mesta okupljanja LGBT osoba.

Noć pre finala Pesme Evrovizije, 11. na 12. maj 2007. godine grupa nepoznatih mladića napala je J.D. (27) iz Banjaluke na Obilićevom vencu u neposrednoj blizini kluba „Alijansa“ i nanelo mu lakše telesne povrede. Iz razgovora sa J.D. zaključili smo da se jedan od napadača nalazio kod studentske menze „Tri kostura“ i registrovao ko izlazi iz kluba, a zatim to mobilnim telefonom dojavljivao ostatku grupe koja se nalazila kod zgrade Tanjuga. Grupa je sačekala i pretukla žrtvu uz psovke i uvrede na račun njegove pretpostavljene seksualnosti. Žrtva je nakon prebijanja i opljačkana.³⁴

Sledeći napad GSA je registrovala u noći finala Pesme Evrovizije, 12. na 13. maj 2007. godine, neposredno nakon proglašenja pobede Marije Šerifović. Želeći da učestvuje u organizovanoj proslavi, P.K. (24) iz Beograda se uputio ka klubu „Alijansa“. Kod Narodnog muzeja u Vasinoj ulici napala ga je i pretukla grupa „slavljenika“ na osnovu prepostavljene seksualnosti. Uz povike „Pederu!“ oborili su žrtvu na zemlju i išutirali ga.³⁵

U noći između 25. i 26. maja 2007. godine registrovan je još jedan napad na Obilićevom vencu, ovog puta na N.M. (31) iz Podgorice. Scenario je bio potpuno isti kao i kod napada na J.D. I ova žrtva je opljačkana nakon prebijanja.³⁶

34 Intervju sa žrtvom J.D.

35 Intervju sa žrtvom P.K.

36 Intervju sa žrtvom N.M.

U klubu „Baron“ na Adi Ciganlji organizovana je gej žurka 30. juna 2007. godine. Pošto je klub prvi u nizu na Makiškoj strani, veliki broj posetilaca Ade Ciganlige je po povratku iz udaljenijih lokal saznao da se radi o gej žurci. Tokom noći, u vremenskom periodu od 15 minuta grupa od desetak muškaraca koji su se vraćali sa Ade Ciganlige ušla je u „Baron“ i primetila parove gejeva i lezbejki, glasno izražavajući svoje zgražavanje.³⁷

Takođe, dodatan bezbednosni problem je bio i činjenica da je za žurku angažovano samo privatno obezbeđenje, a da policija nije bila obaveštena o okupljanju.

Petorica mlađih muškaraca dočekala je D.F. (19) i njegovog partnera P.J. (27) kod parkinga na ulazu u Adu Ciganlju i počela da tuče P.J. Uspevši da pobegne, D.F. se uputio ka stajalištu gradskog prevoza „Fabrika šećera“. Tu ga je sustigla ista grupa i pretukla.³⁸

Kada se govori o nasilju nad LGBT populacijom u Srbiji tokom 2007. godine mora se pomenuti i napad na „Povorku razlicitosti“ koju je organizovala grupa NVO okupljenih u kampanji „Svi različiti, svi jednaki“ u Novom Sadu 12. jula 2007. godine, tokom Exit muzičkog festivala. Osim ikonografije manifestacije, koja je u određenoj meri ličila na ikonografiju gej pokreta, kao inspiracija za napad na ovu manifestaciju poslužile su i najave novosadskog gej aktiviste Vlatka Salaja da će u tom gradu tokom Exit festivala biti organizovana Parada ponosa. Nedeljama uoči Exita, neonacisti u Srbiji su ugovarali napad na učesnike Parade ponosa. Iako su i navodna Parada i napad na nju najavljuvani na Internetu, fizičko nasilje se prebacilo iz virtuelnog u realan prostor.

„PR kampanje Biljana Simonović kaže za B92 da su učesnici povorke, animirajući prolaznike, prolazili kroz Dunavski park da bi ih, kako kaže Simonovićeva, napala grupa od šest

37 Intervju sa L.P. (27), jednim od gostiju na žurci.

38 Intervju sa žrtvom D.F.

*ćelavih momaka. Nasilnici su jednog od njih oborili sa štula zbog čega je ovaj zadobio povrede glave i ruku, kaže ona i dodaje da je još petoro učesnika povorke lakše povređeno.*³⁹

U noći između 12. i 13. oktobra 2007. godine dva muškarca, uzrasta oko 20 godina, ušli su u klub „Alijansa“ kao i svi drugi gosti. Platili su ulaz, naručili piće i zadržali se na rednih sat vremena u klubu. Tu su upoznali još dvojicu redovnih gostiju (P.S. i I.M.) i nakon izvesnog vremena ih pozvali napolje – „na svež vazduh“, kako su rekli. Sva četvorica su izašli napolje i uputili se ka Obilićevom vencu. Kod zgrade Tanjuga pojавila se grupa mladića i počela da tuče dvojicu redovnih gostiju „Alijanse“. U prebijanju su učestvovala i dvojica muškaraca koji su „pokupili“ žrtve. Jedna od žrtava je prošla sa modricama, dok je drugoj polomljen nos i odvezen je u Urgentni centar.⁴⁰

U noći između 3. i 4. novembra 2007. godine desila su se dva napada na goste gej klubova u Beogradu.

U klub „VIP“ nepoznati počinioци bacili su suzavac, koji je izazvao veliku paniku. Prema svedočenju jednog od gostiju, u klubu nije bilo prisutno privatno obezbeđenje, a veliki problem je nastao i prilikom izlaska, pošto je izlaz bio pregrađen barskim stolicama.⁴¹ Prema rečima pripadnika beogradske policije, sa kojima je GSA imala sastanak nakon ovog napada, u klubu se u trenutku napada nalazilo 130 gostiju, a u njemu nije nađena patrona od suzavca.⁴²

39 „Napad huligana na aktiviste u NS“, B92, 12. jul 2007. godine, http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2007&mm=07&dd=12&nav_id=255097

40 Intervju sa žrtvama P. i P.

41 Intervju sa gostom kluba I.S.

42 Sastanak predstavnika GSA i policije je održan 8. novembra 2007. godine nakon otvorenog pisma GSA ministru policije Dragalu Jočiću, ministru pravde Dušanu Petroviću i načelniku Policijske uprave za grad Beograd Stevanu Bjeliću.

Takođe, grupa od 8 do 10 nepoznatih mladića pokušala je da napadne grupu gostiju kluba „Alijansa“, koji su nakon napuštanja kluba čekali taksi na uglu Vasine i Zmaj Jovine ulice. Prema rečima gostiju, napadači su izvadili noževe i počeli da jure tri gosta i jednu gošću kluba. Gosti su uspeli da im umaknu.⁴³

Registrovan je i jedan napad na muškarca u parku na uglu Sarajevske i Nemanjine ulice u noći između 27. i 28. oktobra 2007. godine. Kao i u svim ostalim slučajevima, grupa mlađih muškaraca napala je žrtvu za koju su samo po izgledu zaključili da je gej. Oborili su ga na zemlju i išutirali. Žrtva je sa povredama završila u Urgentnom centru.⁴⁴

Nijedan od ovih napada žrtve nisu želete da prijave policiji iz straha da ne dožive neprijatnosti od policijskih službenika i da za njihovu seksualnost ne sazna njihovo neposredno okruženje.

GSA zaključuje da policija još uvek nije pokazala spremnost da ravnopravno štiti sve građane i građanke. Još 2001. godine Misija OEBS-a je istakla nespremnost policije da zaštiti LGBT osobe u Srbiji. Može se reći da situacija nije značajno promenjena.

Prava gejeva i lezbejki je tema koja nije priznata ili shvaćena na višim nivoima službe i ona se nalazi na periferiji svesti javnosti. Ukoliko nekoga pitate, dobićete nelagodan odgovor koji otprilike glasi da nikome ne smeta da li su ljudi homoseksualni ukoliko ne skreću pažnju na to. Ne postoje dokazi o postojanju homoseksualnih aktivnosti unutar policije. Jedina politička stranka koja otvoreno priznaje da u svojim redovima ima članove homoseksualce i lezbejke je Socijal-demokratska unija, čiji su članovi i kancelarije bili napadnuti. Gej parada je održana 30. juna 2001.godine u centru Beograda. Paradu

43 Intervju sa žrtvama.

44 Informacija Anti Trafiking Centra.

su napali skinheds i žestoko pretukli učesnike. Osim što policija nije pripremila planove za delovanje u konkretnoj situaciji i da adekvatno reaguje u slučajevima nereda, verske i policijske vođe dale su izjave za koje se može reći da ukazuju na zvaničnu snažnu osudu i netolerantnost prema homoseksualacima.⁴⁵

Boško Buha, načelnik beogradske policije u vreme kada je napadnuta gej parada, je izjavio tim povodom za Radio B92: „*Procenili smo da neće biti toliko tih ludaka koji bi ugrožavali, ali očigledno da mi još kao sredina nismo sazreli za takvo iskazivanje nekih svojih, da kažem, nastranosti ili kako bi to već neko rekao, ispunjavanje svojih želja ili seksualnih sklonosti.*⁴⁶

Zbog ovakvih izjava LGBT žrtve nasilja u Srbiji vrlo retko se odlučuju da slučajeve prijavljuju policiji, pogotovo što su dosadašnja iskustva pokazala da, čak i kad se odlučuju na takav korak, slučajevi ne budu rešeni ili žrtve često budu viktimizirane od strane policije.

„Zovem se E.M., imam 28 godina i iz Novog Sada sam.

Ja i moj dečko Đ.J. zajedno smo već pet i po godina. Živeli smo kao i svi drugi gejevi i manjine u Srbiji (ja sam pola Albanc pola Srbin, a Đ. je Rom). Uspeli smo da izgradimo manje više normalan život, okruženi progresivnim ljudima.

Međutim, jedne subote letos, otišli smo da vidimo gej klub na Petrovaradinskoj tvrđavi. Mi, inače, ne idemo često na gej mesta, ali toga dana нико од наših prijatelja nije bio u gradu i odlučili smo da odemo da pogledamo taj klub.

Kada smo krenuli kući, napala nas je grupa mladića i nanela nam fizičke povrede. Onda je neko verovatno zvao policiju i došla su kola sa dva policajca. Kada su shvatili odakle smo

45 Studija o radu policije u Saveznoj Republici Jugoslaviji, OEBS, Ričard Monk, 2001. godina, str. 83

46 „Silom prekinuta gej parada u Beogradu“, *Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava* web-site, http://www.labris.org.yu/index.php?option=com_content&task=view&id=281&Itemid=47

*izašli i zašto smo napadnuti, vredali su nas i ponižavali. Onda su nas legitimisali i jedan od njih je poludeo kada je video moje prezime, jer je bio na Kosovu devedesetih. Druga su mu ubili ‘šiptari’, izvadio je pištolj, počeo da preti, u stilu on neće da se ‘šiptari, pederi, cigani šetaju gradom kao da su normalan svet’, da zna gde živimo, da će nas ubiti, istrebiti, itd. Kada se malo smirio otišli su i rekli da je bolje da nas više ne vide, jer smo ‘najebali’. Mi smo otišli kod doktora, pa kući.*⁴⁷

Nakon ovog događaja, E.M. i Đ.J. su se preselili u SAD, gde su zatražili azil.

Šest godina nakon pokušaja održavanja prajda u Beogradu 2001. godine, niška policija je, prema tvrdnjama aktivista i aktivistkinja „Lambde“, pokazala da se odnos policije prema LGBT populaciji nije mnogo promenio.

„Žurka organizacije za promociju ljudskih prava lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih i transeksualnih osoba (LGBT) ‘Lambda’, održana 5. jula u Nišu, završila se policijskom akcijom u kojoj su popisivani učesnici žurke, tvrde organizatori. Niška policija demanduje te tvrdnje.

POPIS – Povod za žurku bio je Dan ponosa LGBT, a organizatori tvrde da je žurka prethodno uredno prijavljena policiji.

– S obzirom na to da se radi o LGBT populaciji i da je žurka organizovana na javnom mestu, u kafiću ‘Azuro’, tražili smo od policije da nas zaštiti od eventualnih neugodnosti. Uz negodovanje što žurka nije organizovana u nekom privatnom stanu, policija je ipak pristala da obezbedi skup. Budući da je u pitanju bio radni dan, naša obaveza je bila da okončamo žurku do ponoći – kaže za ‘24 sata’ Jelena Ajdarević, aktivistkinja ‘Lambda’. Ona tvrdi da je sve proteklo u redu do desetak minuta pred ponoć, kada su ljudi počeli da odlaze kućama.

47 E-mail koji je E.M. poslao GSA.

– Ispred kafića ih je sačekala policija, tražila da ih legitimise i počela da pravi spisak učesnika žurke. Kada sam i sama izašla i tražila da mi objasne odakle im pravo da popisuju ljudе, policijski komandir je pozvao interventnu brigadu i naredio im da me privedu. Rekla sam da će sama uči u ‘maricu’, ali su me oni ipak grubo gurnuli, o čemu svedoče povrede leve i desne nadlaktice. Privedene su još dve aktivistkinje, a kada je jedna od njih pokušala da pozove advokata, oduzet joj je mobilni telefon – kaže Ajdarević.

Nakon legitimisanja, tvrdi ona, ponovo im nije dozvoljeno da zovu advokata.

– Rekli su nam da napustimo policijsku stanicu, da smo glupe i da policija ima pravo da se ponaša na način na koji su oni postupili – priča Ajdarević.

Niška policija, međutim, tvrdi da se ništa od toga nije dogodilo.

– Ni u kafiću ‘Azuro’ ni ispred njega 5. jula nije privedena nijedna osoba. Takođe, na toj lokaciji niko nije ni legitimisan niti je bilo ikakvog popisivanja. Sama žurka nije prijavljena blagovremeno, pa je protiv organizatora podneta prekršajna prijava – kaže za ‘24 sata’ Lidija Pavlović, portparol niške policije.⁴⁸

Udruženje „Lambda“ najavilo je tim povodom da će podneti tužbu protiv niške policije.⁴⁹

O odnosu policije prema slučajevima nasilja koji su zasnovani na seksualnosti ili prepostavljenoj seksualnosti žrtava govori i slučaj T.P., članice GSA.

„Članici GSA T. P. iz Surčina više od mesec dana nepoznata lica su upućivala pretnje, a da beogradska policija nije rea-

48 „Niška policija (nije) pravila spisak učesnika gej žurke“, *24 sata*, 11. jul 2007. godine

49 „Gej udruženje najavilo tužbu protiv niške policije“, *Danas*, 12. jul 2007. godine

govala. Uznemiravanja su počela u noći između 13. i 14. aprila kada je u ranim jutarnjim satima dobila prvi preteći poziv. Nepoznati muški glas se predstavio kao Marko koji se odselio u Švajcarsku i želi da je ponovo vidi. T. P. mu je rekla da ne poznaje nikakvog Marka i da je više ne uznamirava. Nakon toga je muškarac počeo da joj preti i da je psuje. Rekao joj je: 'Šta ti meni majmune, kurvetino jedna! Nemoj sad da dođem da ti polomim noge! Praviš se tu fina riba a rasturaš tuđe brakove!' T. P. je prekinula ovaj razgovor, a nakon nekoliko dana su usledili novi pozivi. Kako je u tom trenutku bila na koncertu Simfonijskog orkestra Nemačke nije odgovorila na 3 uporna poziva, koji su se ponavljali u razmacima od 10-ak minuta. Ubrzo, nakon koncerta, pozvala je taj broj, ali je bio nedostupan, bez izveštaja Telekoma da je ikada postao dostupan.

Nakon nekoliko dana na spoljnom zidu njene kuće, okrenutom ka ulici pojavio se natpis ULTRA BOYS napisan crnim sprejom. Svake noći taj grafitt neko je docrtavao, precrtavao, tako da je sada manje raspoznatljivo šta je pisalo na početku.

Od 23. aprila do 09. maja T. P. je bila van zemlje na studijskom putovanju kroz Nemačku. Telefon joj nije radio, bila je nedostupna u tom periodu, tako da nije bilo uslova da bude na taj način uznamiravana.

U toku noći između 13. i 14. maja, tačno mesec dana od prvog poziva, u isto vreme u 03:30h upućena su joj 3 poziva sa nepoznatog broja. U to vreme je spavala i odbila je pozive ili ih prekinula.

Prolazeći pored ambulante u Surčinu T. P. je 15. maja 2007. godine ugledala grafite koji se iz dva bitna razloga vezuju za nju. Prvo, T. P. je članica GSA i aktivno učestvuje u borbi za prava marginalizovanih i diskriminisanih osoba. Takođe, na grafitima piše i 'lezbejko' što se odnosi na njenu, mnogima 'sumnjivu' seksualnost, za koju su mnogi znatiželjnici zainteresovani i o kojoj se raspravlja po Surčinu bez potkrepljujućih

‘potvrđnih’ ili ‘odričnih’ dokaza. Ono što direktno vezuje grafite za T. P. je što je na njima isписан njen datum rođenja.

T. P. je pokušala da prijavi ovaj slučaj novobeogradskoj i zemunskoj policiji i na oba mesta su joj rekli da oni nisu nadležni za njenu zaštitu i pronalaženje počinilaca. Takođe, T. P. je otišla u policijsku stanicu u Surčinu gde su joj rekli da je njima slučaj poznat već dve nedelje, ali da oni ne mogu ništa trenutno da preduzmu pošto komandir stanice nije tu.⁵⁰

Tek nakon iznošenja slučaja u javnost, odnos policije prema T.P. se promenio. Zemunska policija je preuzeila slučaj i uzela izjavu T.P. Međutim, do danas nema nikakvih informacija da li je policija uradila nešto na otkrivanju počinilaca ovog krivičnog dela.

IV Diskriminacija gejeva u dobrovoljnem davalaštvu krvi

Institut za transfuziju krvi Srbije diskriminiše gejeve kao potencijalne davaoce krvi. Braneći se brigom o zdravlju potencijalnih primalaca krvi, oni onemogućuju gej muškarce da doniraju svoju krv. Osim toga, Institut više decenija vodi evidenciju o seksualnosti potencijalnih davalaca. Sve gej muškarce zavodi u svoju kartoteku pod šifrom 0041 – Visokoričično seksualno ponašanje: homo, biseks, promiskuitet...⁵¹

Dana 28. juna 2007. godine član GSA Nenad Rosić je nakon polaganja prijemnog ispita odlučio da dâ krv na Trgu republike u Beogradu.

50 „Članicu Gej strejt alijanse uznemiravaju, policija ne reaguje“, GSA, saopštenje za javnost, 22. maj 2007. godine.

51 Lista kontraindikacija za dobrovoljno davalaštvu Instituta za transfuziju krvi Srbije.

Oko 12.30 stigao je do autobusa Instituta gde je zatekao veliku gužvu, pošto je tu bila prisutna ekipa TV B92 koja je radila kampanju sa poznatim ličnostima.

Popunio je upitnik i na pitanje „Da li ste imali seksualni odnos sa osobom koja je imala analni seks u poslednjih šest meseci?“ odgovorio je potvrđno.

Nakon dužeg čekanja ekipa Instituta ga je pozvala u autobus gde mu je urađen test hemoglobina. Sačekao je pet minuta na razgovor sa lekarkom.

Lekarka je pogledala upitnik i tražila od Rosića da obra-zloži svoj odgovor na pomenuto pitanje. On je rekao da je imao oralni seks sa osobom koja je imala analni odnos u poslednjih šest meseci.

Lekarka ga je pitala da li je to devojka, na šta je odgovorio negativno i rekao da je u pitanju dečko. Ona mu je odmah rekla da ne može dobровoljno dati krv jer spada u rizičnu grupu.⁵²

Dežurna doktorka je rekla Rosiću da može ponovo da dođe kada promeni seksualnu orijentaciju. Ovo nije bio jedini ovakav slučaj diskriminacije gejeva.

Pet dana kasnije, 3. jula 2007. godine član GSA Lazar Pavlović otišao je u zgradu Instituta za transfuziju krvi Srbije sa namerom da dobровoljno da krv.

Nakon ponovljene procedure kao i u slučaju Rosića, ušao je u ordinaciju gde je lekarka obavila kratak rutinski pregled, da bi prešla na analizu odgovorenih pitanja u upitniku.

Zastala je kod dva pitanja koja se odnose na seksualne navike, gde je Pavlović potvrdio da je u poslednjih šest meseci imao seksualne odnose sa osobom koja je imala analne odnose i da je on lično imao analni odnos u poslednjih šest meseci.

52 Institut za transfuziju krvi Srbije i dalje diskriminiše LGBT osobe i prikuplja podatke o njima, GSA, saopštenje 4. jul 2007. godine

Lekarka je pored ta dva pitanja unela tekst „seks sa zaštitom“ i zamolila Pavlovića da stavi svoje inicijale ispod tog teksta.

Lekarka je ovaj zahtev obrazložila time da je to Institutu potrebno radi evidencije, odbivši da objasni o kakvoj se evidenciji radi.

Na pitanje Pavlovića zašto u upitniku ne postoje pitanja o rizičnosti seksualnog ponašanja, već pitanja koja manje ili više direktno ispituju seksualnu orijentaciju davaoca, lekarka je slegla ramenima.

Nakon ovoga, ona je zamolila Pavlovića da zatvori vrata ordinacije i postavila mu pitanje koje je seksualne orijentacije.

Pošto je odgovorio da je gej, lekarka mu je saopštila da mora da ga odbije. Kao obrazloženje za ovu odluku pokazala mu je šifrarnik na njenom stolu u kojem pod šifrom 0041 stoji „Visoko rizično seksualno ponašanje: homo, biseks, promiskuitet...“⁵³

U svom odgovoru Institut se opravdao stavom da se dobrovoljno davalštvo zabranjuje svakome ko je imao analni seks u periodu od šest meseci pre pokušaja davanja krvi.

Iako se prilikom upražnjavanja analnih seksualnih odnosa može koristiti kondom, osobe koje žele da daju krv ne mogu to da učine šest meseci nakon navedenih intervencija i ponašanja. Naime, kondom ne može sa sigurnošću da se prihvati kao stopostotna zaštita, jer prilikom seksualnog odnosa može da se ošteti ili pukne.⁵⁴

Iz slučajeva Rosića i Pavlovića zaključuje se da u direktnim razgovorima lekara sa potencijalnim davaocima krvi In-

53 Institut za transfuziju krvi Srbije i dalje diskriminiše LGBT osobe i prikuplja podatke o njima, GSA, saopštenje 4. jul 2007. godine

54 Odgovor Instituta za transfuziju krvi Srbije na pisanje GSA, 4. jul 2007. godine

stitut pravi razliku između heteroseksualnih i homoseksualnih muškaraca koji praktikuju analni seks. Takođe, Institut sistemske prikuplja privatne podatke o gej muškarcima u Srbiji. Institut nije dao uverljive garancije da te informacije ne mogu da budu zloupotrebljene, pogotovu u malim sredinama.

Na insistiranje GSA i KPD u Institutu je održan sastanak 12. jula 2007. godine. Predstavnici Instituta su ostali pri svojim stavovima i jedino su pristali da preimenuju šifru 0041. Međutim, nisu obavestili ni GSA ni KPD kako će preimenovati šifru.

V. Tribina „zakon za zabranu diskriminacije i njegova primena na LGBT populaciju“

Gej strejt alijansa i Anti Trafiking Centar organizovali su 15. januara 2007. godine panel diskusiju o usvajanju zakona za zabranu diskriminacije. Na panelu su učestvovali predstavnici političkih partija u Srbiji koje su učestvovale na parlamentarnim izborima, predstavnici COC Fondacije iz Holandije, drugi secretar ambasade Kraljevine Holandije u Beogradu, predstavnik KPD, kao i LGBT organizacija iz Srbije i drugih human rights nevladinih organizacija koje rade na promociji i zaštiti prava LGBT osoba u Srbiji.

Ovaj panel predstavlja značajan uspeh LGBT zajednice u Srbiji iz više razloga.

Prvo, po prvi put je stvoren prostor u kome su političke partije, koje se u tom trenutku nalaze u predizbornoj kampanji, mogle da daju svoje mišljenje o zakonu za zabranu diskriminacije i LGBT populaciji. Na panelu su učestvovali predstavnici tri liste koje sada učestvuju u radu zakonodavne i izvršne vlasti: DS i G17 plus su deo vladajuće koalicije u Srbiji, a LDP ima svoj poslanički klub u Skupštini Srbije.

Panel je imao i značajan medijski odjek. Predstavnici GSA i ATC su nizom intervjuja i izjava u elektronским i štampanim medijima otvorili javni prostor za raspravu o LGBT pravima tokom predizborne kampanje.

Takođe, javnost je upoznata sa konkretnim primerima nasilja i diskriminacije koju doživljavaju LGBT osobe, kao i njihovi predstavnici. Ovo je postignuto brojnim prisustvom gej i lezbejskih aktivista i aktivistkinja iz cele Srbije koji su se, po prvi put, osetili dovoljno slobodnim da javno govore sa političarima o svojim problemima.

Započeto je stvaranje mreže političara koja radi na lobiiranju za usvajanje modela zakona za zabranu diskriminacije koji je uradio Centar za unapređivanje pravnih studija, oko koga se okupila KPD, a koji jedini predstavlja prihvatljivo rešenje za interes LGBT populacije u Srbiji.

VI. Oglas u dnevnom listu „Blic“

Anti Trafiking Centar i Gej strejt alijansa, uz podršku Fonda za urgentne akcije i Švedskog helsinškog komiteta, objavili su preko cele strane u dnevnom listu „Blic“ 27. juna 2007. godine kolorni oglas Koalicije protiv diskriminacije povodom Dana ponosa. Ovo predstavlja prvi komercijalni oglas KPD kojim se promoviše Model zakona. O značaju oglasa može da govori i činjenica da su u tom broju „Blica“ ovakve oglase imali još samo mobilni operateri *Telenor, Mobilna telefonija Srbije i VIP*.

VII. Preporuke

Preporuka 1:

Ukoliko želi da se pozicionira kao politički predstavnik dela ili cele LGBT populacije LDP bi trebalo da jasno definiše

svoja programska načela koja se tiču diskriminacije i nasilja nad LGBT populacijom, kao i zakonskog regulisanja istopolnih partnerstava. Takođe, potrebno je da se vrši obuka partijskog rukovodstva i članstva o LGBT politici.

Preporuka 2:

Zbog svog brojnog članstva, modernističke ideologije pozicionirane u centru političkog spektra, jake infrastrukture, značajne podrške u glasačkom telu Srbije, velikog učešća u vlasti, Demokratska stranka je neizbežan partner u lobiranju za poboljšanje položaja LGBT populacije. Korpus ljudskih prava, a samim tim i prava LGBT osoba, je neizbežan deo ideologije građanske levice i centra, koju DS zastupa u Srbiji. Članstvo u Socijalističkoj internacionali i njeno partnerstvo sa socijaldemokratskim partijama u Zapadnoj Evropi obavezuje DS da mnogo otvorenije politički artikuliše svoj stav o svim pitanjima bitnim za LGBT populaciju u Srbiji.

LGBT organizacije će morati da izvrše značajan javni pritisak na DS, kao i da iskoriste sve neformalne kanale komunikacije, kako bi se ova stranka ozbiljnije pozabavila rešavanjem problema LGBT osoba.

Preporuka 3:

G17 plus je izrazito pragmatičarski orijentisana stranka, ali zbog svoje relativno male snage, mnogo spremnija na prihvatanje rizika nego DS. Zbog toga i zbog svoje u suštini liberalne ideologije, javlja se mnogo širi prostor za uticaj LGBT organizacija na ovu partiju. Ukoliko G17 plus proceni da joj je politički isplativo da podržava LGBT prava i ukoliko LGBT organizacije izvrše pravovremen i pritisak koji podrazumeva jasno definisane političke ciljeve, ova stranka se može javiti kao politički partner LGBT zajednice u Srbiji.

Preporuka 4:

Najjače mainstream human rights nevladine organizacije (Fond za humanitarno pravo, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Jukom – Komitet pravnika za ljudska prava, Beogradski centar za ljudska prava, Građanske inicijative) moraće da u fokus svojih aktivnosti stave i LGBT populaciju u Srbiji, ukoliko je cilj NVO sektora u Srbiji uključivanje svih građanki i građana u društvo. Ove organizacije za sada daju načelnu podršku, ali nemaju stalne programe ili povremene projekte kojima je ciljna grupa LGBT populacija. LGBT zajednica mora da iznađe način da mainstream human rights grupe u fokus svojih aktivnosti stave i ljudska prava LGBT osoba.

Preporuka 5:

Policija u Srbiji će morati da ostvari stalnu komunikaciju sa LGBT zajednicom kako bi preventivno delovala u sprečavanju nasilja nad LGBT osobama. Takođe, policija će morati da sankcioniše svoje pripadnike koji se diskriminatoryno ponašaju prema LGBT osobama. Policija mora u program za obuku svojih pripadnika da uključi oblasti koje se tiču ljudskih prava LGBT osoba.

Preporuka 6:

LGBT organizacije u Srbiji će morati da povećaju svoj koalicioni potencijal i da ostvare dogovor oko bazičnih zajedničkih ciljeva, načina njihovog ostvarivanja. Takođe, LGBT organizacije moraju da nađu način da pojačaju međusobno poverenje i da poboljšaju međusobnu komunikaciju.

ANTITRAFIKING CENTAR

I Socijalna i politička inkluzija seksualnih radnika/
ca kao mera prevencije diskriminacije istih

*Kada me jure da me biju nigde ih nema da me
brane, ali kada treba da me hapse uvek su tu
(Ana¹, bavi se prostitucijom, u Beogradu)*

Osobe koje se u Srbiji bave prostitucijom su zanemarena ranjiva grupa. Seksualne radnice/i koje pružaju seksualne usluge za novac u Srbiji izloženi su konstantnom nasilju, eksploataciji, mogućnosti da postanu žrtev trgovine ljudima, HIV/AIDS-u i drugim zdravstvenim rizicima. Nije zanemariv ni društveni stav prema njima koji je najčeće diskriminirajući, moralizirajući, seksistički i samim tim stigmatizirajući.

Anti Trafiking Centar – ATC se zalaže za ideju da se mogućnost zaštite ove grupe može ostvariti jednakom primenom ljudskih prava koja je svim građanima i građankama zagarantovana i koja nije uslovljena ‘profesijom’ osobe.

Ovaj izveštaj baziran je na iskustvu rada sa seksualnim radnicima/ama kroz direktni rad sa osobama koje pružaju seksualne usluge za novac kako kroz outreach program koji vodi Jazas (čiji su pojedini članovi/ice aktivisti/kinje ATC-a) i kroz rad sa onima koji su se direktno obratili ATC-u. Fokus ovog izveštaja su osobe koje pružaju seksualne usluge na ulicama Beograda.

1 Ime osobe je izmenjeno radi zaštite njenog identiteta

Correa i Jolly² u svom izveštaju tvrde da je ključno pitanje kada razgovaramo o seksualnom radu slušanje i razumevanje autentičnih iskustva svih onih koji se bave prostitucijom, odnosno slušanje, razumevanje i odgovaranje na njihove potrebe u ovom trenutku – sada, a ne bavljenje u krajnjem slučaju moralizatorskim pitanjem da li prostitucija može biti lični izbor jedne osobe.

Kada govorimo o Srbiji, ATC se zalaže za ovaj pristup. Neophodno je čuti potrebe seksualnih radnika\ca i prepoznati prioritete potreba seksualnih radnika/ca, kao i adresari zakonodavne institucije koje seksualni rad tretiraju kao prekršaj kažnjavajući sve one koji se bave prostitucijom novčanom kaznom ili zatvorom do 30 dana (a u nekim slučajevima kako smo saznale i do 40-ak dana iako to nije propisano zakonom).

Predlažemo da je neophodno baviti se načinom na koje socijalne institucije diskriminišu, takve ‘slučajeve’ a kada je u pitanju policija, odnosno određeni službenici policije možemo govoriti i o slučajevima gde su seksualne radnice/i bile/i izložene/i nasilju.

II Rad sa seksualnim radnicama/ima u Beogradu

Žene i transrodne osobe koje se bave prostitucijom na ulica Beograda su konstantno izložene fizičkim i verbalnim napadima od strane klijenata, makroa, ‘slučajnih’ prolaznika, i pojedinih službenika policije. Postojeća skloništa za žene žrtve nasilja koja vode ženske nevladine organizacije nisu

2 Correa, S. and Jolly, S. (2006) Sexuality, Development, Human Rights, workshop paper from Swedish Ministry of Foreign Affairs, Stockholm/Seksualnost, Razvoj, Ljudska prava, dokument prezentovan na radionici u organizaciji Ministarstva spoljnih poslova Švedske, Stockholm.

otvorene za žene i transrodne osobe (samo-identifikovane kao žene) koje rade u seks-industriji. Usluge drugih nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava najčešće nisu pristupačne ovoj grupi.

Zbog nedostatka programa podrške seksualnim radnicama/ima Anti Trafiking Centar i Jazas³ su zajednički došli na ideju da pokrenu program usmeren ka ovoj grupi. Taj program podrške je prvenstveno bio fokusiran na prevenciju HIV/AIDS-a pružajući ženama, muškarcima i transrodnim osobama koje se bave seksualnim radom na ulicama Beograda asistenciju kroz program mobilnog kombija kao i putem outreach program-a (diretnog rada na terenu). Outreach program čini par aktivista/kinja koji su obučeni da posećuju lokacije po Beogradu gde rade seksualni radnici/e. Outreach tim izlazi nekoliko puta nedeljno deleći kondome i lubrikante seksualnim radnicama/ima na licu mesta. Što se tiče mobilnog kombija u njemu se nalazi ginekolig/škinja, psihoterapeut/kinja, psihijatar, i doktor/ka opšte prakse. Kombi obilazi lokacije na kojima se odvija prostitucija nekoliko puta nedeljno. Kombi je mesto u kome seksualne radnice/i mogu da se testiraju na HIV/AIDS, gde mogu dobiti savetovanje na temu prevencije HIV/AIDS-a kao i drugih polno prenosivih bolesti za koje ako je potrebno dobijaju i tretman na licu mesta.

Predstavnice/i ATC-a koje su deo outreach tima su na početku rada iskusile veliko nepoverenje od strane seksualnih radnika/ca. To je i razumljivo obzirom na diskriminaciju i nasilje kojem su ove osobe izložene tokom svog rada. Trebalо je da prođe nekoliko meseci pre nego što su seksualne radnice/i počele/i da se direktno obraćaju za pomoć otvoreno razgovarajući o svojim iskustvima. Iako se podrška u početku

3 U sklopu programa koji vodi Jazas je mobilni kombi kao i outreach tim. Pojedini/e predstavnici/e ATC-a su deo outreach tima koji vodi Jazas.

sastojala od deljenja kondoma i lubrikanata, pokazalo se da su potrebe ove grupe mnogo šire. Upravo one osobe koje su radile sa seksualnim radnicama/ima ispred ATC-a su morale vrlo brzo da razviju sistem upućivanja seksualnih radnika/ca na institucije socijalne zaštite i/ili nevladine organizacije koje im mogu pružiti neophodnu podršku. Obzirom na pređašnja iskustva diskriminacije koje su seksualne radnice iskusile od strane institucija kojima su se obraćale, kao i od strane nevladinih organizacija, iskustvo nam je pokazalo da sa ukoliko neko ispred ATC-a nije u pratnji osobe koja se bavi seksualnim radom a koja se obraća institucijama socijalne zaštite ili nevladinim organizacijama za pomoć ista se sama nikada neće obratiti. Upravo zato je od klučnog značaja praviti mrežu senzibilisanih profesionalaca/ki kojima možemo uputiti osobu koja se bavi seksualnim radom a koji mogu da odgovore na potrebe osobe koja im se obratila za pomoć bez da na određeni način interpretiraju njeni iskustvo ili moralizatorskim stavom dovode u pitanje njenu ličnost.

III Kažnjavanje pre nego zaštita

Veliki broj onih koji pružaju seksualne usluge na ulicama Beograda pripadaju Romskoj populaciji koja je ujedno socijalno najugroženija manjinska grupa u Srbiji. Mnogi pripadnici romske populacije nemaju ličnu ni zdravstvenu legitimaciju što onemogućava ostvarivanje zdravstvene i socijalne zaštite i promocije.

Iskustvo Kristine⁴, Romkinje, transrodne osobe nam ilustruje koliko je teško nemati legitimaciju u ovom kontekstu:

Kristina je Romkinja, transrodna osoba, ima 35 godina. Odrasla je u Beogradu sa dvojicom braće. Svoj identitet je mo-

4 Ime osobe je izmenjeno radi zaštite njenog identiteta.

rala da krije inače bi je braća ubila. Kristina je bila u braku i iz tog braka ima 14-ogodisnju čerku. Kristina se dugo pretvarala da je muško zbog svoje čerke. Mnoge transrodne osobe koje poznaje, a koje su na prelazu muškarac – žena se bave prostitucijom, pa je i ona pomislila da je to jedina mogućnost za nju da zarađuje za život. Počela je da se bavi priostitucijom kad joj je bilo 30 godina. Nikada nije radila za nekog drugog već uvek isključivo za sebe. Pre toga je radila kao čistačica. Niko nije primetio da je muško, međutim njena lična karta je to pokazala. Obratila se centrima za socijalni rad za dobijanje socijalne pomoći ali je bila odbijena. Ona veruje da je to zbog toga što je Romkinja i transrodna osoba.

U nakoliko navrata tokom rada na ulici ona je očekivala pomoć policije ali je nikada nije dobila. Jednom ju je grupa muškaraca koja je prolazila pored nje dok je stajala na ulici pretukla. Ona je to odmah prijavila policijskoj patroli koja se nalazila u blizini ali odgovor koji je dobila je da je to bila njen greška. Pored toga često je bila izložena omalovažavanju pojedinih policajaca koji patroliraju mestom gde ona često stoji. Neretko se dogodilo da su je i pretukli, da su joj otomili novac, kondome koje je imala kod sebe a takodje i tražili besplatne seksualne usluge. Mnogo puta je bila hapšena, nekoliko puta na vrlo nasilan način. U zatvoru su transrodne osobe obično stavljane u iste celije sa muškarcima gde često postanu žtrvama seksualnog nasilja. Policija je upoznata sa tim ali ne reaguje. Jednom prilikom su joj u zatvoru odsekli kosu, protiv njene volje. U slučaju da je neko napadne ili opljačka nikada to ne bi prijavila policiji. To bi rešavala na način na koji to obično rešava, sama ili uz pomoć prijatelja. Kristina traži mogućnost da ode u inostranstvo.

Kao što je Kristinina priča i ukazala u slučajevima kada državne institucije diskriminisu pojedince/ke zbog njihovog identiteta i/ili rodne ekspresije, zanimanja, pripadnosti etnič-

koj grupi neophodno je da postoje servisi nevladinih organizacija koji će te iste usluge nadoknaditi dok se ne napravi dovoljno prostora u državnim institucijama za sve one osebe kojima je zbog svojih različitosti to pravo bilo uskraćeno. Međutim, ono što je neophodno u ovom slučaju je da servisi koji su usmereni ka seksualnim radnicama/ima a koji za cilj imaju zdravstvenu zaštitu da se osvrnu na konstantno nasilje kojim su seksualne radnice/i izložene. U slučaju seksualnih randnika/ca pružanje zdravstvene zaštite mora da ide paralelno sa programima žastite od nasilja. Jer prevencija HIV/AIDS-a ne može biti uspešna ukoliko se ne razmotre glavni razlozi zbog kojih žene, muškarci i transrodne osobe koje se bave prostitucijom dovode sebe u situacije u kojima rizikuju svoje zdravlje i svoju ličnu sigurnost. Glavni razlog je sledeći: zbog ilegalnosti seksualnog rada u Srbiji sve one osobe koje se bave seksualnim radom su prinuđene da rade pod nesigurnim uslovima. U slučajevima kada prežive neki oblik nasilja, kao što je i navela Kristina, ne obraćaju se policiji za pomoć iz straha da će biti uhapšene zbog posla kojim se bave.

Nevladine organizacije unutar Srbije svojim programima i modelima socijalne podrške i zaštite ranjivim grupama, nastoje obezbediti jednak tretman koji zvanične institucije socijalne zaštite svojom nekompetentnošću u krajnjoj liniji nezainteresovanošću često ne ispunjavaju. Praksa pokazuje da su seksualne radnice/i retko korisnici usluga koje nude nevladine organizacije ukoliko ne odgovaraju stereotipnoj slici mlade i ‘naivne’ devojke koja je na prevaru bila uvučena u prostituciju. Dok ovakva slika često budi saosećanje, slika onih koji se bave prostitucijom, žele da nastave da se bave prostitucijim (ali pod drugaćijim uslovima) i koji žele da se bore za sebe obično izaziva netrpeljivost. Opšte mišljenje društva, koje dele i podržavaju mnogi zakonodavci i predstavnici organizacija i institucija koje pružaju pomoć i po-

dršku socijalno ugroženim grupama, je da jednom kada se osoba počne baviti prostitucijom ona gubi sva prava. Kao što je jedan službenik policije jednom prilikom prokomentarisao '*prostitutka ne može biti silovana*' – žečeći time da kaže da zaštita koju dobijaju 'dobre' žene ne odnosi se na žene koje se bave prostitucijom te stoga one koje prežive silovanje tokom svog rada trebalo bi da to smatraju kao deo svog posla. Upravo kroz ovaj primer je opisano ono što često čujemo u radu sa osobama koje se bave prostitucijom osoba je 'kriva' zbog svog nemoralnog ponašanja i svaki oblik nasilja koji ona doživi tokom svog rada je pripisan kao deo posla na koji je osoba koja se bavi prostitucijom trebalo da računa obzirom da je odlučila da se bavi time. Nisu samo one osobe koje se bave seksualnim radom te koje gube. U mnogim slučajevima usled diskriminacije, nedostatka materijalnih mogućnosti kao i nedostatka legitimacije deca seksualnih radnika/ka nisu upisana u školu.

IV Nasilje preovlađuje

Pored nedostatka socijalne podrške za žene i transrodne osobe koje se bave seksualnim radom na ulicama Beograda nasilje od strane pojedinih službenika policije je nešto na šta se seksualne radnice/i najčešće žale.

U jednom incidentu koji se dogodio tokom 2007. godine jedna seksualna radnica sa kojom je predstavnica ATC-a u kontaktu je doživela sledeću situaciju. Dok je išla ulicom u blizini pijace na Zelenom vencu zaustavio ju je policajac. Pošto joj je tražio legitimaciju, a saznavši da je skoro izašla iz zatvora zbog prostitucije policajac, kako nam je rečeno, tražio joj je besplatnu seksualnu uslugu u zamenu da je ne pošalje ponovo u zatvor. Kada je ona to odbila policajac je

počeo da je udara po glavi. Pozvala nas je kako bismo joj pomogli da podnese prijavu za napad. Na žalost, iz straha, žena je odustala od podnošenja prijave. Kako saznajemo od žena i transrodnih osoba koje se bave prostitucijom na ulicama Beograda situacije nasilja od strane policije su česte i u nekim slučajevima veoma brutalne. Kako pokazuje slučaj Sanje, lična poznanstva sa policijom često su jedina mera zaštite protiv nasilja kojem je većina seksualnih radnika/ca izložena.

Sanja⁵ je rođena 1978. u Beogradu. Bavi se seksualnim radom već 5 godina. Udalja se mlada, sa svojih 17 godina. Nije završila srednju školu. Živila je sa svojim mužem i ubrzo rodila devojčicu. Muž je počeo da pije, da je psihološki i fizički zlostavlja. Sanja je odlučila da ga napusti. Pomoći su joj pružili roditelji kod kojih je došla da stanuje sa detetom. Oni su je i finansijski izdržavali. Imala je prijateljicu koja joj je često davala novac za dete i kupovala joj neophodne stvari. Sanji je bilo sumnjivo odakle novac dolazi pa je pitala prijateljicu koja joj je otkrila da novac dolazi od njenog rada u agenciji za poslovnu pratnju. Prijateljica je Sanji ponudila da radi kao sekretarica u agenciji. Sanja je pristala. U početku je radila kao sekretarica i dobijala je 10% od ugovorenog posla. Jednom prilikom međutim klijent joj je tražio seksualnu uslugu. Pristala je. Sanja je počela da pruža seksualne usluge za novac. Ubrzo je ušla u vezu sa vlasnikom agencije koji ju je kontrolisao i koji joj je zabranjivao da pruža seksualne usluge. Ubrzo ga je napustila. Pošto nije mogla da nađe posao u agencijama zbog svog poslednjeg dečka Sanja je počela da radi na ulici, u blizini železničke stanice. Pre šest meseci Sanja je prekinula vezu sa policijcem sa kojim se zabavljala tri godine. On ju je zlostavljao fizički i psihički. A bio je i veoma ljubomoran i posesivan. Dok je njihova veza trajala Sanja nije bila hapšena. Nakoliko puta kada ju je policija privela njen dečko bi došao po nju i

5 Ime osobe je izmenjeno radi zaštite njenog identiteta.

*odveo je kući. Sanja ne izlazi na ulicu često. Ima stalne mušte-
rije i ide na poziv. Sanjina čerka ide u školu i kako Sanja kaže
tamo je jako lepo primljena. Sanja ima zdravstvenu knjižicu i
ostvaruje zdravstvenu zaštitu. Poslednje što joj se dogodilo je
da ju je policija privela dok je stajala na ulici. Tražili su od nje
da potpiše izjavu da je uhvaćena na delu. Sanja je to odbila.
Kada su je odveli u sud rečeno joj je da pošto je registrovana
kao osoba koja se bavi seksualnim radom svaki put kada je
policija zatekne na lokacijama gde se okupljuju seksualne rad-
nice/i ona će biti privedena. Sanja ne želi da radi više u prosti-
tuciji. Želela bi da radi u butiku ili kad bi mogla da prođe neki
kurs želela bi da radi kao frizerka.*

Često čujemo od žena sa kojima radimo da provode više vremena u zatvoru nego van njega. Ironija je ta da kada izadu iz zatvora moraju da rade mnogo više sati, uz sav rizik i nasilje, kako bi nadoknadile vreme koje su izgubile dok su bile u zatvoru.

V. Zaključak

Seksualne radnice/i imaju ljudska prava kao i svi drugi korisnici prava ali njihova prava su konstantno kršena. Neophodno je da postoje sigurni prostori okupljanja seksualnih radnika/ca gde će se njihovi zahtevi i iskustva čuti. Tek tada, radeći zajedno možemo da se suprotstavimo stigmi, diskriminaciji i nasilju kojem su izložene seksualne radnice/i. Takođa, tada možemo da zahtevamo socijalnu inkluziju i prepoznavanje kao i primenu njihovih ljudskih prava. Neosuđujući i nemoralizujući pristup zdravstvene i socijalne zaštite je neophodan. Seksualne radnice/i bi trebalo da budu uključeni kao partneri/ke u osmišljavanju mera koje mogu da odgovore na njihove potrebe i realnosti. Javne diskusije bi trebalo pokrenuti na temu seksualnog rada i svih onih eleme-

nata koji čine okvir rada na ovom pitanju u Srbiji– represivno zakonodavstvo, socijalna i zdravstvena zaštita i ograničen pristup istoj, stigma, diskriminacija, trgovina ljudima i nasilje od strane službenika policije. Programe zaštite je neophodno bazirati na činjenicama a ne na prepostavkama i zato je neophodno sprovesti istraživanja putem kojih bismo dobili potpuniju sliku o položaju seksualnih radnika/ca. Predstavnici/e nevladinih organizacija, predstavnici/e institucija zdravstvene i socijalne zaštite kao i službenici policije moraju da budu senzibilisani na ljudska prava seksualnih radnika/ca, a neophodno je i da adresiraju sve one koji odbijaju da štite prava ove grupe.

Iskustvo rada na terenu je pokazalo da ako želimo da se ozbiljno bavimo zaštitom ljudskih prava onda moralistički argumenti oko seksualnog rada moraju da budu dovedeni u pitanje. Pre nego što se razvijaju mere koje daju više moći policiji zaštita i promocija prava seksualnih radnika moraju biti priorit obzirom da upravo to predstavlja najznačajniju meru zaštite protiv nasilja, diskriminacije i ekspolatacije.

Posle nekoliko godina rada sa seksualnim radnicama/ima na ulicama Beograda postalo je jasno da je jedna od najhitnijih mera koju treba preduzeti a koja bi značajno uticala na promenu poližaja seksualnih radnika/ca je izmena zakonodavstva. Ali pre nego što se to dogodi neophodno je produbiti i umnožiti kontakte sa seksualnim radnicama/ima u Beogradu ali i u ostalim gradovima Srbije i podržati ih da budu direktno uključeni u izradu zakona koji se tiču njih sa-mih. Seksualne radnice/i su deo rešenja pre nego deo problema. Svuda u svetu gde su seksualne radnice/i počele da se organizuju došlo je do poboljšanje njihovog položaja. Vreme je da se takvo samoorganizovanje seksualnih radnika/ca dogodi i u Srbiji.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
342.724(497.11)“2007“

DISKRIMINACIJA u Srbiji 2007 : izveštaj Koalicije protiv diskriminacije / [urednik izdanja Saša Gajin]. – Beograd : Centar za unapredavanje pravnih studija, 2008 (Beograd : Dosije). – 153 str. ; 20 cm. – (Biblioteka Suočavanja ; 20)

Tiraž 500. – Str. 7-10: Uvodnik / Saša Gajin. – Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7546-031-2

a) Дискриминација – Србија – 2007
COBISS.SR-ID 146047244